Provjera Higginsove teorije neusklađenoga pojma o sebi adolescenata u odnosu na očekivanja roditelja i vršnjaka

Stamać Ožanić, Marija

Doctoral thesis / Disertacija

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:696869

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Marija Stamać Ožanić

PROVJERA HIGGINSOVE TEORIJE NEUSKLAĐENOGA POJMA O SEBI ADOLESCENATA U ODNOSU NA OČEKIVANJA RODITELJA I VRŠNJAKA

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2020.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Marija Stamać Ožanić

PROVJERA HIGGINSOVE TEORIJE NEUSKLAĐENOGA POJMA O SEBI KOD ADOLESCENATA U ODNOSU NA OČEKIVANJA RODITELJA I VRŠNJAKA

DOKTORSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Željka Kamenov

Zagreb, 2020.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Marija Stamać Ožanić

SELF DISCREPANCY IN ADOLESCENTS AS A FUNCTION OF PARENTS` AND PEERS` EXPECTATIONS

DOCTORAL THESIS

Supervisor: prof. Željka Kamenov, PhD

Zagreb, 2020

Zahvaljujem trostrukoj mentorici za doprinos u svim fazama izrade doktorske disertacije, agenciji za istraživanje tržišta Hendal za omogućavanje prikupljanja podataka predistraživanja na reprezentativnom uzorku ispitanika RH i ponajviše obitelji na strpljenju i podršci.

O MENTORU

Prof. dr. sc. Željka Kamenov zaposlena je kao redovita profesorica u trajnom zvanju na Katedri za socijalnu psihologiju Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Znanstveni stupanj doktora znanosti iz socijalne psihologije stekla je 1998. godine obranom disertacije pod naslovom „Socijalna (ne)prikladnost prosudbe o uzrocima ponašanja temeljene na grupnoj pripadnosti".

Nastavnica je na preddiplomskom, diplomskom, specijalističkom i doktorskom studiju psihologije u okviru kojih vodi kolegije: Socijalna percepcija i stavovi, Socijalna kognicija, Komunikacijske vještine, Psihologija roda i spola, Psihologija partnerskih odnosa, Kognitivna socijalna psihologija, Suvremeni pristupi istraživanjima bliskih odnosa. Kao nastavnica iz područja socijalne psihologije, metodologije istraživanja i komunikacijskih vještina surađuje i na doktorskim studijima glotodidaktike, kineziologije i socijalnog rada. Zajedno s prof. dr. sc. Vesnom Vlahović-Štetić dobitnica je državne Nagrade Ivan Filipović za doprinos visokom školstvu u RH.

Njeni istraživački i stručni interesi usmjereni su na područje socijalne kognicije (pojam o sebi i drugima, atribucijski procesi, samoregulacija, kognitivni pristup stereotipima, stavovi) kao i na područje bliskih odnosa (privrženost u odrasloj dobi; ljubavni, prijateljski i obiteljski odnosi u odrasloj dobi; rodne uloge). Vodila je niz domaćih i međunarodnih znanstvenih projekata, među kojima su „Uloga socio-kognitivnih procesa u samoregulaciji i interpersonalnim odnosima", „Percepcija, iskustvo i stavovi o rodnoj diskriminaciji u RH", „Nacionalni i europski identitet" te „Rodne, generacijske i kulturalne razlike u izražavanju ljubavi među bračnim partnerima".

Pod njenim mentorstvom izrađeno je i obranjeno više od 90 diplomskih radova, dva magistarska rada, dva specijalistička rada iz kliničke psihologije i devet doktorskih disertacija. Objavila je više od 50 izvornih znanstvenih radova, urednica je i koautorica 7 znanstvenih knjiga, napisala je dva stručna priručnika te uredila tri knjige sažetaka sa znanstvenih skupova. Održala je desetak pozvanih predavanja i podnijela više od 130 priopćenja na međunarodnim i domaćim znanstvenim i stručnim skupovima.

Članica je Hrvatskog psihološkog društva, Hrvatske psihološke komore, Hrvatskog udruženja za bihevioralno-kognitivne terapije, Društva za psihološku pomoć, International Association for Relatioship Research te Society for Personality and Social Psychology.

SAŽETAK

Neusklađeni pojam o sebi povezan je s različitim psihičkim poteškoćama poput depresije i anksioznosti te spoznaje u tom području imaju značajne doprinose unutar savjetodavne i kliničke prakse. Od kraja 20. stoljeća provedena su mnoga istraživanja te su rezultati vezani uz povezanost neusklađenosti u realnom i idealnom ja s depresivnošću prilično jednoznačni. No, rezultati o povezanosti neusklađenosti u realnom i traženom ja sa socijalnom anksioznošću daju kontradiktorne nalaze. Znatno je manje radova koji tu vezu potvrđuju, a dio daje suprotne rezultate koji ukazuju na to da je ta neusklađenost više vezana uz depresivnost nego uz socijalnu anksioznost. Kako još uvijek postoji znatan broj radova koji tu vezu potvrđuju, te je uočeno da postoje velike razlike u definiranju značajnog drugog u odnosu na kojeg se procjenjuje traženo ja, provedeno istraživanje razjašnjava nedosljednosti u dosadašnjim spoznajama.

Cilj istraživanja bio je ustanoviti postoji li razlika u vezi neusklađenog realnog ja i traženog ja s depresivnošću i anksioznošću ovisno o tome tko je značajni drugi – roditelj ili vršnjak. Pretpostavljeno je da je samokompetentnost posredujuća varijabla u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja i depresivnosti te samosviđanje u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti. Istraživanje je provedeno na uzorku od 543 srednjoškolca iz Zagreba i Zagrebačke županije korištenjem upitnika za mjerenje depresivnosti, socijalne anksioznosti, neusklađene slike o sebi i samopoštovanja. Postavljene hipoteze testirane su korištenjem stupnjevite regresijske analize i medijacijske analize.

Nalazi istraživanja potvrđuju pozitivne povezanosti između svih neusklađenosti i psihičkih poteškoća, kao i između dviju dimenzija samopoštovanja, a negativne između neusklađenosti i poteškoća s dimenzijama samopoštovanja. Pokazalo se da su neusklađenost u realnom i idealnom te traženom ja od strane roditelja značajne odrednice depresivnosti uz samokompetentnost kao posredujuću varijablu. Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka značajna je odrednica socijalne anksioznosti, a još je značajnija u predikciji socijalne anksioznosti neusklađena realna i idealna slika o sebi uz posredujuću varijablu samosviđanja.

Ključne riječi: teorija neusklađenog pojma o sebi, realno ja, idealno ja, traženo ja, depresivnost, socijalna anksioznost, samokompetentnost, samosviđanje.

SUMMARY

Introduction

The discrepancy in self-concept is associated with various psychological consequences such as depression and anxiety, and the knowledge in this area has significant contributions within counselling and clinical practice. Since the late 20th century, many researche have been conducted, and the results associated with the correlation of discrepancy in actual and ideal self and depression are quite unequivocal. On the other hand, the findings about the correlation of discrepancy in actual and ought-self and social anxiety are contradictory. There are significantly fewer papers that confirm this correlation, and some give the opposite results, that this discrepancy is more related to depression than to social anxiety. Given the fact that there is still a significant number of papers that confirm this correlation, and it has been noticed that there are large differences in defining the significant other in relation to which the ought-self is evaluated, the conducted research attempted to clarify the lack of consencus in the present knowledge.

It has been noted that in the existing papers the ought-self has been defined as the expectations what we should be in relation to our significant others. However, nowhere are these significant others clearly defined. The main purpose of this paper is to determine whether there is a difference in correlation of discrepant actual and ought-self with depression and anxiety depending on who the significant other is - the parent or the peer. In this respect, apart from the descriptive aspect (self-concept), we have also studied the evaluative aspect of self-concept, i.e. self-esteem, and we checked what is happening with self-esteem when there is a discrepancy in self-concept. We assume that in both situations when there is a discrepancy between the self-concept and ought-self, the self-esteem decreases, but not the same component of self-esteem is decreased. According to Tafarodi and Swann (2001), self-esteem consists of self-liking, which is socially conditioned and is related to appearance, character, social identity, etc., and self-competence associated with performance and perception of ability. Our main premise is that the discrepancy between the actual and the ought-self, when the significant other is the parent, is associated with decreased self-esteem in terms of perception of one's own competence and when it comes to peers with decreased self-liking.

The basic expected contribution of this paper is the expansion of Higgins' theory of self-discrepancy in terms of clarifying the ought-self construct and connecting the entire theory with self-esteem. With this work we also checked the importance of differentiating the dimension of self-esteem. The practical contribution of this research is to apply the knowledge in planning interventions and counselling work with adolescents and their families.

Methodology

The research was conducted on a sample of 543 high school students from Zagreb and the Zagreb County after obtaining a principal's approval for conducting research in a particular school. The participants completed the Self Concept Questionnaire – Conventional Version (Watson, 2001), BDI II (Beck, Steer and Brown 1996), Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR (Liebowitz, 1987), translated and validated in preliminary research, for the purpose of this research, and SLCS-R (Tafarodi and Swann, 2001) in the order listed. All respondents completed two versions of the ought-self assessment on the scale from Self Concept Questionnaire-Conventional Version (Watson, 2001), one from the perspective of the parent and one from the peer perspective.
The set hypotheses were tested using a stepwise regression analysis and mediation analysis.

Results

The research results confirm that self-discrepancy, the dimension of self-esteem and emotional consequences are interrelated. We have confirmed the existence of a positive correlation between all discrepancies and psychological difficulties, as well as between the two dimensions of self-esteem to each other, and the negative between the self-discrepancy and difficulties with the dimensions of self-esteem.

It has been shown that all self-discrepancies are significant determinants of depression and that the discrepancy in actual and ideal-self and actual and ought-self by the parent better predict depression than the discrepancy between actual and ought-self by peers. As we expected, the predictivity of discrepancy between actual and ought-self by peers is more pronounced than the discrepancy between the actual and ought-self by parents for social anxiety. On the other hand, there was no anticipated predictive value of discrepancy between the actual and ought-self by

parent. For the prediction of social anxiety, it was found that the discrepancy between the actual and ideal-self is more significant than the expected discrepancy in actual and ought-self by peers.

Self-competence is found to be a mediating variable in relation between the discrepancy in actual and ought-self by parents and depression, as wll as in relation between the discrepancy in actual and ideal-self with depression. On the other hand self-liking is mediation variable in relation between the actual and the ideal-self with social anxiety.

Conclusion

It has been shown that defining the significant other as a peer or a parent in assessing the discrepancy in actual and ought-self plays an important role in defining this variable as a determinant of depression or social anxiety. Based on the results obtained in social anxiety, the important determinant is the discrepancy between the actual and ought-self by the peers, but not by the parent. In depression, both variables are significant determinants, but the discrepancy between the actual and ought-self by the parent has greater predictability. All this, and the mediating role of self-competence and self-liking in explaining the correlation of self-discrepancy, depression and social anxiety, in addition to complementing Higgins' self-discrepancy theory and pointing to the importance of differentiating the dimension of self-esteem, may have interesting contribution in dealing with depressive and anxious individuals, especially those in the adolescence period.

Keywords: Self-discrepancy Theory, actual-self, ideal-self, ought-self, depression, social anxiety, self-competence, self-liking.

SADRŽAJ

1 UVOD ... 1

1.1 Samopoimanje ... 4

1.1.1 Definiranje samopoimanja ... 4

1.1.2 Deskriptivni aspekt samopoimanja – slika o sebi ... 10

1.1.3 Evaluacijski aspekt samopoimanja – samopoštovanje ... 12

1.2 Teorija neusklađenog pojma o sebi ... 16

1.2.1 Vrste pojma o sebi ... 17

1.2.2 Odnos različitih pojmova o sebi ... 19

1.2.3 Emocionalne poteškoće povezane s neusklađenim pojmom o sebi – dokazi ... 21

1.2.4 Istraživanja koja opovrgavaju povezanost neusklađenog pojma o sebi i emocionalnih poteškoća ... 33

1.2.5 Važnost daljnjih istraživanja u području teorije neusklađenog pojma o sebi ... 44

1.3 Metodologija istraživanja povezanosti pojma o sebi i emocionalnih poteškoća ... 49

1.3.1 Različite mjere neusklađenosti pojma o sebi i samopoštovanja ... 49

1.3.2 Nedostaci dosadašnjih istraživanja neusklađenog pojma o sebi ... 57

1.3.3 Glavna pretpostavka istraživanja ... 61

2 CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ... 64

3 METODA ... 67

3.1 Sudionici ... 67

3.2 Postupak istraživanja ... 69

3.3 Mjerni instrumenti ... 71

3.3.1 Skala za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (Self concept questionnaire-conventional version, Watson, 2001) ... 72

3.3.2 Skala za mjerenje depresivnosti (BDI II; Beck, Steer i Brown 1996) ... 73

3.3.3 Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001) ... 74

3.3.4 Skala socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987) ... 75

3.4 Provjera pouzdanosti Skale socijalne anksioznosti primijenjene CATI metodom istraživanja ... 78

3.5 Provjera pouzdanosti Skale socijalne anksioznosti primijenjene online metodom istraživanja ... 81

3.6 Faktorska analiza Skale socijalne anksioznosti primijenjene online metodom istraživanja . 84

3.7 Preliminarne analize na adolescentima i u dobi rane odraslosti ... 88

3.8 Usporedba rezultata po dobi i spolu ... 90

4 REZULTATI 94
4.1 Deskriptivna statistika mjerenih varijabli 95
4.2 Normaliteti distribucija 98
4.3 Razlike u srednjim vrijednostima ovisno o podskupinama sudionika istraživanja 99
4.3.1 Razlike u mjerenim varijablama ovisno o spolu učenika 99
4.3.2 Razlike u mjerenim varijablama ovisno o vrsti škole 102
4.3.3 Razlike u mjerenim varijablama ovisno o razredu koji učenici pohađaju 104
4.4 Povezanost između različitih neusklađenosti u pojmovima o sebi, dimenzija samopoštovanja te psihičkih poteškoća 108
4.5 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice depresivnosti 111
4.5.1 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice depresivnosti ovisno o spolu učenika 112
4.5.2 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice depresivnosti ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa 113
4.6 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice socijalne anksioznosti 115
4.6.1 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice socijalne anksioznosti ovisno o spolu učenika 116
4.6.2 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice socijalne anksioznosti ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa 118
4.7 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice samokompetentnosti 120
4.8 Medijacijska uloga samokompetentnosti u povezanosti neusklađenosti u pojmovima o sebi i depresivnosti 122
4.9 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice samosviđanja 126
4.10 Medijacijska uloga samosviđanja u povezanosti neusklađenosti u pojmovima o sebi i socijalne anksioznosti 128
5 RASPRAVA 134
5.1 Razine neusklađenosti, depresivnosti, socijalne anksioznosti, samokompetentnosti i samosviđanja 136
5.2 Veza neusklađenosti u realnom i traženom ja s depresivnošću i socijalnom anksioznošću ovisno o definiranju značajnog drugog 141
5.3 Medijacijska uloga samopoštovanja u vezi između neusklađenosti u slikama o sebi i psihičkih poteškoća 146
5.4 Doprinosi, metodološki nedostaci i smjernice za daljnja istraživanja 150
6 ZAKLJUČAK 156
7 PRILOG 158
7.1 Skala za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (Self Concept Questionnaire- Conventional Version; Watson, 2001) 159
7.2 Skala socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987) . 167

7.3 Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001) 170
7.4 Dopis ravnateljima 171
7.5 Uputa o istraživanju..... 172
7.6 Suglasnost ispitanika 173
7.7 Objašnjenje svrhe istraživanja..... 174
8 LITERATURA..... 175
9 ŽIVOTOPIS 187

1 UVOD

Ovaj doktorski rad bavi se provjerom Higginsove teorije neusklađenog pojma o sebi i veze nesklada između realnog i idealnog te realnog i traženog ja s pretpostavljenim psihološkim poteškoćama – depresivnošću i socijalnom anksioznošću (Higgins, 1987). Zbog nesukladnih rezultata istraživanja, od kraja osamdesetih godina do danas provedena su mnoga istraživanja s ciljem provjere te teorije. Rezultati nesklada realnog ja i idealnog ja prilično su jasni i gotovo sva istraživanja pokazuju čvrstu vezu s depresivnošću. Nasuprot tome, znatno je manje radova koji potvrđuju vezu nesklada realnog ja i traženog ja s anksioznošću. Osim što je tih radova znatno manje, postoje i nalazi koji tu vezu odbacuju (Scott i O'Hara, 1993; Bruch, Rivet i Laurenti, 2000; Gramzow, Sedikides, Panter i Insko, 2000; Amico, Bruch, Haase i Sturmer, 2004; Ozgul, Heubeck,Ward i Wilkinskon, 2003; Boldero, Moretti, Bell i Francis, 2005; Phillips, Silvia i Paradise, 2007; Hong, Triyono i Ong, 2013 i dr.) ili čak kod neusklađenosti realnog i traženog ja ukazuju na podjednaku ili pak znatno veću depresivnost nego na očekivanu anksioznost sudionika (Tangney, Niedenthal, Covert i Barlow, 1998, Weilage i Hope, 1999, Stamać Ožanić, 2007; McDaniel i Grice, 2008; Phillips i Silvia, 2010; Manzoni i Lotar, 2011; Stevens, Holmberg, Lovejoy i Pittman 2014 i dr.).

Dosadašnja su istraživanja na različite načine i primjenom raznovrsnih mjernih instrumenata (Watson, Bryan i Thrash, 2014) i moderator varijabli (Boldero i Francis, 2000, Manzoni i Lotar, 2011;Watson, Bryan i Thrash, 2014; Stevens, Holmberg, Lovejoy i Pittman 2015; Stevens, Bardeen, Pittman i Lovejoy 2015 i dr.) pokušala ustanoviti zašto se ta veza ne dokazuje svaki put. Međutim, razlike u rezultatima do danas nisu razjašnjene. Kako ipak znatan broj radova pokazuje da postoji povezanost neusklađenog realnog i traženog ja s anksioznošću (Higgins, Klein i Strauman 1985, Higgins, Bond, Klein i Strauman 1986, Higgins, 1987, Higgins, Klein i Strauman 1987, Strauman i Higgins, 1988, Fairbrother i Moretti, 1998; Kinderman i Bentall, 1996; Strauman, 1996, Francis, Boldero i Sambell, 2006; Philippot., Dethier, Baeyens i Bouvard, 2018 i dr.), to se istraživačko područje i dalje čini znanstveno relevantnim te je opravdano i potrebno daljnje provođenje istraživanja u svrhu razjašnjenja veze među konstruktima.

Primijećeno je da se traženo ja u dosadašnjim radovima definira kao očekivanja o tome kakvi bismo trebali biti u odnosu na naše značajne druge, no značajni drugi nisu u istraživanjima jasno definirani. Osnovni cilj ovoga rada jest ustanoviti postoji li razlika u vezi neusklađenog

realnog ja i traženog ja s depresivnošću i anksioznošću ovisno o tome tko je značajni drugi – roditelj ili vršnjak. S time u vezi, osim deskriptivnog aspekta (pojma o sebi), proučavali smo i evaluacijski aspekt samopoimanja odnosno samopoštovanje te provjerili što se događa sa samopoštovanjem prilikom postojanja neusklađenog pojma o sebi. Pretpostavljamo da u obje situacije neusklađenog pojma o sebi s traženim ja dolazi do smanjenog samopoštovanja, no ne radi se o istoj komponenti samopoštovanja. Prema Tafarodi i Swann (2001), samopoštovanje je sastavljeno od samosviđanja (*self-liking*) koje je socijalno uvjetovano, odnosno povezano s izgledom, karakterom, socijalnim identitetom i sl. te samokompetentnosti (*self-competence*) koja je povezana s uspješnošću i percepcijom sposobnosti. Naša je glavna pretpostavka da je neusklađenost između realnog i traženog ja, kada je značajan drugi roditelj, povezana sa smanjenim samopoštovanjem u smislu percepcije vlastite kompetentnosti, a kada se radi o vršnjacima sa smanjenim samosviđanjem.

Osnovni očekivani doprinos ovog rada jest proširenje Higginsove teorije neusklađenog pojma o sebi u smislu razjašnjenja konstrukta traženog ja te povezivanje cjelokupne teorije sa samopoštovanjem. U ovom smo radu također provjerili važnost razlikovanja dimenzija samopoštovanja. Praktični doprinos ovoga istraživanja nalazi se u mogućnosti primjene spoznaja u planiranju intervencija i savjetodavnog rada s adolescentima i njihovim obiteljima.

Uvodni dio rada podijeljen je na tri osnovna dijela. U prvom se dijelu određuje termin samopoimanja na kojem se zasniva cijelo istraživanje, s posebnim osvrtom na deskriptivni i evaluacijski aspekt samopoimanja. Kratko se opisuje deskriptivni aspekt samopoimanja, a detaljnije se razrađuje evaluacijski aspekt i obrađuju se značajne teorije samopoštovanja. Poseban je naglasak stavljen na teoriju Tafarodija i Swana (1995).

Drugi dio uvoda ovoga doktorskoga rada obuhvaća objašnjenje deskriptivnoga aspekta samopoimanja kroz trostruku funkciju samopoimanja s detaljnijim objašnjenjem njegove emocionalne funkcije. Taj dio rada najviše se bavi Higginsovom teorijom neusklađenog pojma o sebi s naglaskom na istraživanja koja potvrđuju i opovrgavaju postavke te teorije. Također se govori o važnosti provođenja istraživanja deskriptivnoga aspekta samopoimanja u savjetodavne svrhe s pomoću ukazivanja na emocionalne poteškoće povezane s nesukladnosti idealnoga i traženoga ja. Kratko se opisuju emocionalni poremećaji koji su u vezi s neusklađenim pojmom o sebi te se ističe važnost daljnjih istraživanja u tom području zbog nekonzistentnosti u dosadašnjim istraživanjima.

U posljednjem dijelu uvoda osvrnuli smo se na metodologiju istraživanja samopoimanja (pojma o sebi i samopoštovanja). Proučili smo uzorke na kojima su se provodila istraživanja, populacije, mjerne instrumente i percipirane nedostatke postojećih pristupa. To poglavlje završava teorijskom podlogom modela koji predstavljamo i najavom osnovne pretpostavke istraživanja.

1.1 Samopoimanje

Tko sam ja?, *Kako me drugi vide?* i *Koliko stvarno vrijedim?* pitanja su koja oduvijek zaokupljaju pažnju pojedinca. Od najranijeg se djetinjstva čovjek zanima za to tko je u stvari i kako ga definiraju drugi. Pitanja toga tipa toliko su popularna i privlače našu pažnju da smo preplavljeni različitim knjigama koje žele to područje približiti svakom čovjeku (npr. Miljković i Rijavec, 1996, 1998 i sl). Stoga ne čudi činjenica da je istraživanje tih pitanja jedno od centralnih područja u psihologijskim istraživanjima. Zanimanje za to *tko smo* i odgovor na to pitanje uvelike određuje naše živote. Pojedinac se često ponaša u skladu s onime što misli da jest, čini različite iskorake da bi dostigao neki svoj ideal ili se približio onome što misli da drugi od njega očekuju. To onda ima utjecaja na njegove emocije, vjerovanja i ponašanja, a time i na odnose s drugim ljudima. Sve to, a i mnogo šire od toga, opisuje se terminom samopoimanje.

1.1.1 Definiranje samopoimanja

Osnovni termin na kojem se zasniva ovaj doktorski rad jest samopoimanje te se u prvome dijelu bavimo upravo definiranjem toga složenog pojma. Samopoimanje se kao termin često različito koristi, pa ćemo na početku jasno definirati što mislimo pod tim terminom. U pojedinoj se literaturi pod terminom *samopoimanje* podrazumijeva proces stvaranja i konstrukcije znanja ili slike o sebi, odnosno radi se o kognitivnim procesima, dok se u drugim situacijama radi o nadređenom pojmu za kognitivne strukture. Hrvatski termin *samopoimanje* u engleskom se govornom području ipak može raščlaniti na više značenja, što olakšava snalaženje unutar toga područja istraživanja. Samopiomanje će se u kontekstu ovoga rada odnositi isključivo na pojam o sebi (engleski *self concept*), a ne na znanje o sebi (engleski *self knowledge*).

Pojam o sebi u osnovi je naša implicitna teorija o nama samima, to je ono što nam prođe kroz misli kada razmišljamo o tome tko smo, a najčešće se definira kao „fenomenološka organizacija iskustava pojedinca i ideje o njemu samom u svim aspektima njegovog života“ (Cooms, 1981; prema Lacković-Grgin, 1994, str. 11). Ipak, kako postoji mnogo definicija samopoimanja, jasno je da ima i puno teorija koje pokušavaju definirati taj pojam. Ovdje ukratko iznosimo neke važnije teorije samopoimanja koje mogu jasnije prikazati složenost toga područja.

Istraživanja samopoimanja počinju još od vremena kada je William James (1890) uveo taj koncept u psihologiju. Prema navedenom se autoru samopoimanje sastoji od dva osnovna koncepta koji djeluju istovremeno. Jedan je naziva „mene“ i odnosi se na naše subjektivno viđenje nas samih, odnosno na naša vjerovanja i misli o nama samima. Drugi dio samopoimanja ili „ja“ jest evaluacijski aspekt, a tiče se procesa spoznavanja tko smo. Dio samopoimanja „mene“ zapravo je pojam o sebi, odnosno „*self* kao objekt“ dok je „ja“ čin razmišljanja o sebi, odnosno svijest o sebi tj. „*self* kao proces“. Svijest o sebi James dijeli na privatnu i javnu svijest o sebi, gdje se privatna svijest odnosi na percepciju vlastitih stanja i procesa koji se odvijaju u nama samima, a javna svijest na percepciju o tome kakav dojam ostavljamo na okolinu. Autor smatra da dvojna priroda samopoimanja predstavlja nerazdjeljivu strukturu i da je teško u praksi zahvatiti samo jedan aspekt budući da oni ne mogu postojati neovisno jedan o drugome. Ipak se uočava da su se istraživanja u području samopoimanja, kako ga definira James, ponajviše usmjeravala na „mene“, tj. „*self* kao objekt“, odnosno na istraživanja pojma o sebi. Jamesovu važnost u tome području ne pronalazimo samo u uvođenju samopoimanja u psihologiju, nego i u postavljanju temelja za razvoj konstrukta samopoštovanja kroz naglašavanje važnosti evaluacijske komponente samopoimanja.

Teorija simboličkoga interakcionizma pristupa terminu samopoimanja iz sociološke perspektive. Prema toj teoriji, iako je ta ideja prisutna još i kod Jamesa temeljem isticanja „socijalnog ja“, da bi se izgradilo samopoimanje, vrlo su važni odnosi koje osoba ima s drugima u svojoj okolini. Osnovna pretpostavka ove teorije jest da se čovjek ponaša na način koji je definiran značenjima koja on sam pridaje svojoj okolini, a sama tumačenja okoline nastaju temeljem socijalnih interakcija. Tako Cooley (1912), kao teoretičar simboličkog interakcionizma, govori o tome kako pojedinac vlastiti *self* izgrađuje temeljem toga kako ga vide drugi i uvodi termin „socijalnog ogledala“ u svrhu korekcije vlastitog ponašanja (prema Lacković-Grgin, 1994). Tu su, dakle, važne simboličke interakcije, a ne samo neovisno prosuđivanje sebe i interakcija s drugima. Drugim riječima, važno je kako čovjek zamišlja da ga drugi procjenjuju i vide u usporedbi s onim kako sami vidimo svoje lice kada se gledamo u ogledalu. Drugi vrlo važan teoretičar simboličkog interakcionizma jest Mead (prema Lacković-Grgin, 1994). I taj autor napominje da je jedina mogućnost razvoja samopoimanja upravo kroz interakciju s grupom i to na način da baš to zamišljanje kako će netko reagirati na naše ponašanje dovodi do toga da postajemo svjesni sebe. Također uvodi i pojam „značajni drugi“ koji se odnosi na najvažnije osobe u našoj okolini koje su nam ujedno i važne za izgradnju vlastitog samopoimanja. Kako se ovdje spominje važnost uloga različitih pojedinaca u našem

životu, moguće je da je Meadovo gledište na samopoimanje temelj za nastanak multifacetičnih i hijerarhijskih teorija samopoimanja koje će uslijediti kasnije. Ono što autor sasvim jasno izdvaja jesu dvije dimenzije samopoimanja: prezentirano i iskustveno. Prezentirani pojam o sebi odgovara onome kako se prikazujemo u interakciji s drugima i taj se dio samopoimanja mijenja ovisno o tome s kime smo u interakciji. S druge strane, iskustveni pojam o sebi jest vlastito ja kako ga sami vrednujemo. Iskustveni pojam o sebi i prezentirani pojam o sebi mogu i ne moraju biti jednaki.

Slično Cooleyu i Meadu, Sullivanova interpersonalna teorija (1953; prema Lacković-Grgin, 1994) naglašava važnost značajnih drugih kao prenositelja kulturnih vrijednosti. Prenositelji kulturnih vrijednosti i pojedinac imaju cirkularan odnos u kojem pojedinac potiče reakcije prenositelja kulturnih vrijednosti, a istovremeno je tim reakcijama određen. Ovdje se također ističe da su „značajni drugi“ koje osoba susreće u ranom djetinjstvu, poput majke, vrlo bitni za razvoj samopoimanja te da samopoimanje uz intelektualnu ima i emocionalnu komponentu.

U vremenu djelovanja Cooleya i Meada u psihologiji su postojala dva oprečna pravca – biheviorizam i psihoanaliza te unutar tih pravaca nije bilo mjesta za bavljenje konceptom samopoimanja. I dok biheviorizam u potpunosti negira važnost ovakvog konstrukta, Freud kroz ego kao svjesni dio ličnosti na neki način priznaje važnost samopoimanja, no daje mu marginalnu ulogu. Najveću važnost u strukturi čovjekove osobnosti pridaje nesvjesnom dijelu ličnosti – idu. Velika se važnost egu dodjeljuje tek dolaskom Eriksona koji smatra da je ego autonomna struktura, a ne, kako je to volio prikazivati Freud, jednostavni regulator odnosna između ida i superega. Erikson također u svojoj teoriji ističe važnost identiteta (današnji pojam o sebi) koji se formira razvojem ega u kulturalnom okruženju. Prema Eriksonu se identitet razvija u osam univerzalnih stadija s malim kulturalnim varijacijama. Autor naglašava postojanje sukladnosti između individualnoga razvoja i socijalne okoline, pa tako okolina omogućava pojedincu zadovoljenje potreba iz svakog posebnog stadija razvoja. Unatoč tome, za pravilan razvoj identiteta bitni su upravo odnosi s osobama iz okoline s kojima pojedinac ima najbliže veze. Iako postoji sličnost toga psihoanalitičkog pristupa i interpersonalnog pristupa Cooleya i Meada, ovdje se ipak ističe da identitet nastaje kao zbroj svih identifikacija osobe sa značajnima drugima kroz razvoj u pojedinim stadijima, a ne, kako naglašavaju interpersonalisti, kao posljedica procjene od strane značajnih drugih.

Nakon toga manje plodnoga razdoblja za razvoj teorija samopoimanja, fenomenološki pristup ponovo otvara vrata istraživanjima samopoimanja u psihologiji. Rogers (1959) kao

jedan od autora koji zastupaju fenomenološki pristup ističe da svaka osoba svijet doživljava na sebi svojstven način. Fenomenološko polje osobe sastavljeno je od percepcija pojedinca i to uključujući svjesne i nesvjesne percepcije osobe.

Humanistički psiholozi poput Carla Rogersa sa *selfom* kao središnjim konceptom fenomenološkog polja pridaju veliku važnost samopoimanju. Za Rogersa *self* predstavlja „...organizirani, dosljedni pojmovni geštalt, sačinjen od opažanja vlastitih osobina, od opažaja odnosa 'mene' i drugih kao i od drugih vidova života i vrijednosti koje se vezuju uz ove opažaje“ (1959; prema Lacković-Grgin, 1994, str.14). Prema navedenome, pojam o sebi jest organiziran i konzistentan sustav percepcija. On se mijenja, no bez obzira na to, ostaje integriran i organiziran. Pojam o sebi ne radi ništa i ne kontrolira naše ponašanje, međutim, kao konzistentan i organiziran sustav percepcija ima utjecaja na naše ponašanje. Tako pojam o sebi reflektira naše iskustvo i utječe na njega. On određuje naše ponašanje, no njegova determinacijska komponenta nije izvršna u smislu pokretanja ponašanja, nego u smislu utjecaja na smjer ponašanja. Rogers ističe da samopoimanje uključuje odgovore na minimalno dva pitanja: *Tko sam ja?* i *Što mogu?* koji čine realno samopoimanje. Uz realno samopoimanje postoji i dio samopoimanja koji govori o tome što bi osoba željela biti (idealno samopoimanje prema Rogersu).

Rogers (1959) je uočio važnost *selfa* (pojma o sebi) na temelju svoje kliničke prakse. Utvrdio je da klijenti često svoje probleme i poteškoće izražavaju upravo u terminima samopoimanja te da samopoimanje kao organizacija sebe uvelike utječe na značenja koja pridajemo okolini i okolnim događajima. Samopoimanje se, prema spomenutom autoru, razvija na temelju odnosa osobe i njegove socijalne okoline, a velika se važnost pridaje djetetovoj percepciji odobravanja i prihvaćanja od strane roditelja. Ako postoji bezuvjetna roditeljska podrška i odobravanje, dijete ugrađuje nova iskustva u doživljaj sebe samoga te kod njega postoji sklad između pojma o sebi i vlastitih iskustava. U slučaju kada roditelji svoju podršku i pažnju usmjerenu prema djetetu uvjetuju davanjem pohvala, priznanja i odobravanja samo onda kada se ono ponaša u skladu s roditeljskim shvaćanjem o tome kako bi se dijete trebalo ponašati, iskustva koja su prijetnja za osjećaj vlastite vrijednosti percipiraju se ugrožavajućima i mogu biti odbačena. Odnosno, iskustva koja su u neskladu s pojmom o sebi mogu biti podvrgnuta obrambenim mehanizmima poput iskrivljavanja iskustava (u svrhu prilagodbe iskustva samopoimanju) i negacije nepovoljnoga iskustva. To može predstavljati osnovu za nastanak psihopatologije. Pod utjecajem roditelja i ostalih pojedinaca iz okoline, neadekvatna prilagodba može proizaći i iz prevelikoga nesklada između realnog i idealnog samopoimanja. Osim

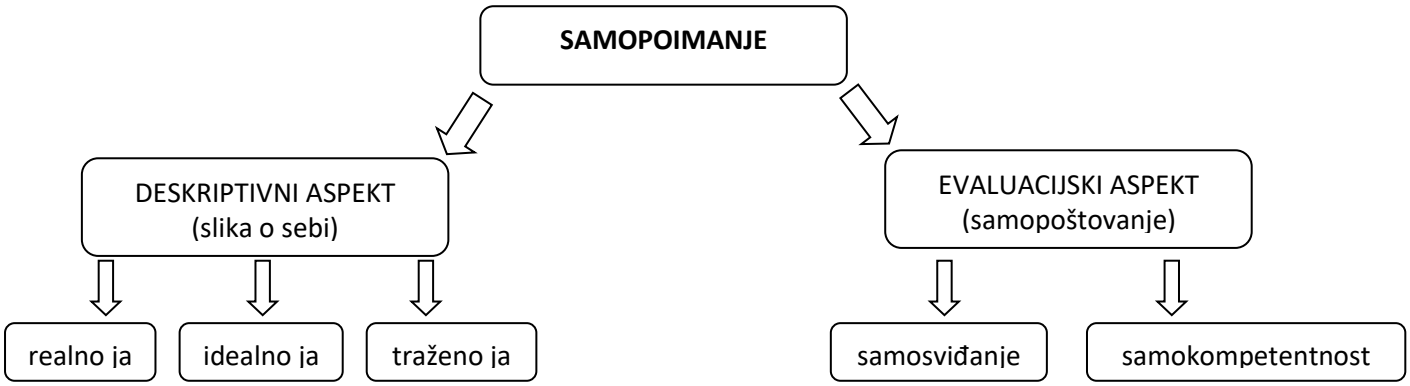
obrambenih mehanizama kao rezultata spomenutih nesklada, moguće je da će doći do prilagođenog ponašanja i reinterpretacije događaja, što prema Rogersu i jest osnovni cilj terapije.

Tako se, prema Rogersu, klinička praksa treba sastojati upravo u tome da kada ne možemo promijeniti događaje i okolinu, mijenjamo značenja koja im pridajemo. Drugim riječima, smisao je savjetovanja promijeniti percepciju sebe i reinterpretirati događaje i okolinu jer nesklad u potrebama *selfa* i iskustvu može dovesti do poremećaja u ponašanju i rizičan je za psihičko zdravlje osobe. Nesklad tih dvaju samopoimanja dovodi do manje prilagođenosti osobe pa je cilj terapije približiti idealno samopoimanje realnom. Rogersovi ostali konstrukti iz fenomenološke teorije ličnosti uglavnom su neprovjerljivi i apstraktni, no koncept samopoimanja znanstveno je provjerljiv. Iako je i sam Rogers razvio tehnike za analizu samopoimanja (skalama procjene, Q sort tehnikom i analizom sadržaja intervjua), za prave mjere samopoimanja zaslužni su kognitivni psiholozi.

Kognitivni psiholozi na samopoimanje gledaju kao na organizirani konceptualni sustav koji se sastoji od unutarnjih kognitivnih i afektivnih procesa. Njihov je cilj definirati kako je taj sustav nastao, koliko je stabilan i u kakvoj je vezi s ponašanjem. Bem u teoriji samopercepcije (1972) napominje da uvid osobe u stavove, preferencije i stabilne osobine ovisi o opažanju i kontekstu, no samopercepcija također ovisi i o mišljenju i emocijama. I Bandura (1978) naglašava važnost mišljenja i osjećanja kroz subjektivno iskustvo koje može biti različito od objektivnih događanja. Vlastito viđenje sebe uči se kroz iskustvo i to tako da se razvija na temelju načina na koji nas tretiraju drugi, na temelju vlastitih uspjeha i neuspjeha te našega viđenja navedenih situacija. Tako vrlo uspješna osoba može sebe vidjeti nekompetentnom jer je njena samoatribucija suprotna realnosti. U tom je pogledu važno spomenuti i atribucijske teorije Heidera, Weinera i Kelleya kao pokušaje da se ustanovi kako ljudi zaključuju o uzrocima i posljedicama vlastitoga i tuđeg ponašanja. I na kraju, Festinger (1954) u teoriji socijalne usporedbe govori o važnosti socijalnoga uspoređivanja, gdje se samopoimanje razvija kroz usporedbu s drugima.

Kognitivni psiholozi naglašavaju i to da je za pojedinca vrlo važno da njegovo samopoimanje (pojam ili slika o sebi) bude konstantno. Stoga češće biramo situacije, ljude i događaje koji potvrđuju da smo onakvi kakvima se i sami vidimo. Takve situacije također i bolje pamtimo i na taj način vlastiti *self* održavamo stabilnim.

Za daljnji uvod u doktorski rad važno je definirati model samopoimanja na koji ćemo se osloniti u ovome istraživanju (Slika 1.). Radi se o podjeli samopoimanja (Harter 1982; prema Lacković-Grgin, 1994) na dva aspekta: deskriptivni i evaluacijski aspekt. Deskriptivni aspekt opisat ćemo detaljno uz teoriju neusklađenoga pojma o sebi (Higgins, 1986), dok će se evaluacijski aspekt, s obzirom na njegovu daljnju podjelu, obraditi u okvirima rada Tafarodija i Swana (1995).

Slika 1. *Model samopoimanja*

1.1.2 Deskriptivni aspekt samopoimanja – slika o sebi

Pri podjeli samopoimanja na deskriptivni i evaluacijski aspekt, deskriptivni aspekt obuhvaća nevrijednosnu deskripciju samoga sebe koja ima za svrhu opisati samoga sebe i definirati sebe.

U većini ranijih teorija koje se bave samopoimanjem autori smatraju samopoimanje jednodimenzionalnim konstruktom, odnosno definiraju ga kao cjelinu sastavljenu od svih osobina kojima osoba sama sebe opisuje. Generalizacija pojma samopoimanja dovela je do toga da se ono ispituje u različitim područjima (npr. samopoimanje tijela, postignuća u školi, odnosa sa vršnjacima...) i da se polako počinje shvaćati da se radi o multidimenzionalnom konstruktu.

Bryne (1985, prema Lacković-Grgin, 1994) navodi da postoje četiri tipa shvaćanja samopoimanja. Prve teorije govore o jednodimenzionalnom konstruktu pod nazivom *pojam o sebi*. Kasnije teorije priznaju multifacetičnost samopoimanja koje je hijerarhijski organizirano. Prema trećem se shvaćanju pojam o sebi sastoji od više nezavisnih faktora, a četvrti, kompenzatorni model, naglašava da su relacije među facetama moguće, no da mogu biti i inverzne (npr. netko ima vrlo nizak pojam o sebi u smislu akademskog uspjeha, a vrlo visok u pogledu odnosa s vršnjacima). Nema jasnoga odgovora na to što je od navedenoga istinito, no većina istraživanja ipak podržava multifacetični pristup samopoimanju.

Pojam o sebi ima tri važne funkcije (prema Aronson, Wilson i Akert, 2005): organizacijsku, emocionalnu i izvršnu funkciju. Sve su tri funkcije važne za naše doživljavanje, a preko doživljavanja određuju i naše ponašanje.

Organizacijska funkcija ima svrhu objasniti i podsjetiti se na informacije o sebi i svijetu oko sebe. Ta je funkcija poput sheme unutar koje osoba pohranjuje i organizira spoznaje i znanja o doživljavanju samoga sebe i socijalne okoline. Također, na temelju te funkcije određuje se što ćemo u svojoj socijalnoj okolini primijetiti i o čemu ćemo razmišljati. U jednom se trenutku oko nas događa mnoštvo stvari i podražavani smo s velikom količinom podražaja te na temelju te funkcije naš mozak organizira sve te informacije na način koji će nama biti razumljiv i prihvatljiv. Neće svi ljudi isto kategorizirati i procesirati iste informacije i događaje, zapamtit će različite elemente, razmišljat će o drukčijim ishodima i svemu će pripisati sebi svojstven ishod. Upravo smo zbog toga tako različiti i reagiramo na različite načine čak i onda kada se nalazimo u potpuno istoj situaciji.

Nadalje, pojam o sebi ima i vrlo važnu emocionalnu funkciju, ponajviše povezanu s usklađenošću našega realnog pojma o sebi (mišljenje o tome kakvima sami sebe vidimo u određenom trenutku) s idealnim pojmom o sebi (kakvi bismo zapravo željeli biti) i traženim pojmom o sebi (standardi socijalne okoline). Neusklađenost realnog i idealnog ja dovodi do osjećaja nezadovoljstva, a realnog i traženog do uznemirenosti.

Osim navedenih, tu je i izvršna funkcija pojma o sebi koja predodređuje naše ponašanje. Ta se funkcija odnosi na odlučivanje, planiranje i upravljanje ponašanjem. Na temelju znanja o sebi (realno ja) i emocionalnih reakcija koje su odraz različitih odnosa pojedinih pojmova o sebi čovjek prema svojim očekivanjima planira, donosi odluke i ponaša se u skladu s time.

Deskriptivni aspekt samopoimanja ili slika o sebi sastoji se od više vrsta pojma o sebi koji će biti opisani u poglavlju o teoriji neusklađenoga pojma o sebi.

1.1.3 Evaluacijski aspekt samopoimanja – samopoštovanje

Dok pojam o sebi odgovara na pitanje *Tko sam ja?*, samopoštovanje daje odgovor na pitanje *Sviđa li mi se to što jesam?*. Prema modelu samopoimanja na kojem se zasniva ovo istraživanje, samopoštovanje predstavlja evaluacijski aspekt samopoimanja. Dobro definiran pojam o sebi vodi do višeg samopoštovanja i, prema Rosenbergu (1985; prema Dacey i Kenny, 1994), dovodi do uspješnog ponašanja. U tom smislu osobe s visokim samopoštovanjem vole i prihvaćaju sebe. To ne znači da misle da su savršeni i bolji od drugih, nego su svjesni svojih vrlina i ograničenja te se ponašaju na način da smanje vlastita ograničenja. Istraživanja pokazuju da je samopoštovanje važno za motivaciju osobe, postignuće i mentalno zdravlje. Osobe visokoga samopoštovanja češće su bolji učenici i općenito uspješniji u onome što rade te osjećaju da „imaju život pod kontrolom“. Češće svoj uspjeh vide kao rezultat vlastitih napora, dok za neuspjeh više smatraju da je posljedica loše sreće ili pak premale količine uloženoga truda. Općenito, osobe višega samopoštovanja bolje reagiraju na stres i imaju pozitivne načine suočavanja s problemima, a Rosenberg (1985; prema Dacey i Kenny, 1994) također navodi da su osobe s niskim samopoštovanjem sklonije poremećajima ponašanja, anksioznosti, depresiji, delinkvenciji, upotrebi droga i poremećajima hranjenja.

Jedno od od prvih velikih istraživanja utjecaja odnosa roditelja i njihovih sinova na samopoštovanje dječaka (Coopersmith, 1967) pokazalo je da su za samopoštovanje dječaka važna sljedeća obilježja roditelja: izražavanje naklonosti, zainteresiranost za probleme djeteta, skladna okolina u domu, sudjelovanje u zajedničkim obiteljskim aktivnostima, mogućnost davanja kompetentne organizirane pomoći kada to dijete treba, postavljanje jasnih i poštenih pravila, ustrajanje u tim pravilima, dopuštanje slobode djetetu unutar dobro definiranih okvira. S druge strane, za samopoštovanje dječaka vrlo je važan i socijalni identitet u smislu postojanja poistovjećivanja s grupom kojoj pripada („Moja je grupa dobra, i ja sam dobar.“). Iako su ove postavke donesene samo na temeju istraživanja na dječacima, pokazalo se da su općenito zainteresiranost za dijete, pozitivni osjećaji prema adolescentu, brižnost, postavljanje jasnih granica i pokazivanje naklonosti i pripadnosti važni za razvoj samopoštovanja i djevojčica i dječaka (Dacey i Kenny, 1994).

Na važnost samopoštovanja upućuje Gergen (1965) koji pokazuje da na samopoštovanje utječu reakcije drugih ljudi. Tražio je od sudionika da što otvorenije pričaju o sebi. Psiholog je jednoj polovini sudionika iz eksperimentalne skupine pristupio na pozitivan način, a drugoj na negativan. Kontrolna je skupina bila u situaciji neutralnog pristupa. Dobiveni rezultati ukazali

su na značajno povećanje samopoštovanja sudionika tijekom razgovora pri pozitivnom pristupu, smanjenje samopoštovanja pri negativnom pristupu i zadržavanje poštovanja na istoj razini kada je pristup bio neutralan. Vrlo je bitna činjenica da se pri naknadnom mjerenju ustanovilo da su promjene u samopoštovanju ostale stabilne. Srećom, pri samopoštovanju postoji i tzv. efekt ustrajanja (Ross, Lepper i Hubbard, 1975; prema Pennington, 1997) pa se pokazuje da osobe kada vjeruju u postojanje osobnih socijalno poželjnih osobina, ustraju u uvjerenju o tim osobinama čak i kada su im u eksperimentalnim uvjetima davali suprotne informacije. Drugim riječima, iako se samopoštovanje može mijenjati u različitim društvenim situacijama, u nekim situacijama vjerujemo u dobre stvari o nama samima čak i kada postoje suprotni dokazi.

O ulozi samopoštovanja govorio je još i Maslow (1943) te samopoštovanje stavio na visoko četvrto mjesto u hijerarhiji potreba, odmah prije potrebe za samoaktualizacijom. Prema Maslowu je samopoštovanje sastavljeno od dviju komponenti: potrebom za kompetentnošću i potrebom za poštovanjem od strane drugih.

Kako se samopoštovanje u literaturi definira na različite načine, potrebno je objasniti kako ćemo na samopoštovanje gledati u okviru ovog rada. Raniji modeli samopoštovanja nisu poput, na primjer, Jamesovog (prema Jelić, 2008) i imaju drukčije viđenje toga konstrukta. Prema Jamesu, samopoimanje ima deskriptivni i evaluacijski dio, odnosno sliku o sebi i vrednovanje sebe (samopoštovanje), a raniji modeli smatraju samopoštovanje pojmom koji je nadređen samopoimanju. Mi ćemo se prema samopoštovanju odnositi kao prema dijelu samopoimanja, i to onom evaluacijskom, kako je prikazano na Slici 1.

Samopoštovanje je, dakle, prema Coopersmithu (1967) evaluacija ili vrednovanje sebe koje odražava stav prihvaćanja ili odbijanja i govori o razini na kojoj pojedinac sebe smatra sposobnim, uspješnim, značajnim i vrijednim. Drugim riječima, pojedinci koji imaju visoko samopoštovanje smatraju sebe vrijednima i poštuju sami sebe za razliku od onih s niskim samopoštovanjem koji su nezadovoljni sobom, odbacuju sami sebe i osjećaju prezir prema sebi (Rosenberg, 1965.).

U početku se samopoštovanje smatralo nedjeljivim globalnim konstruktom pa se definiralo kao evaluacija vlastite slike o sebi i mjerilo kao globalno samopoštovanje, tj. opće zadovoljstvo sobom (npr. Sherwoodova Self-Concept Inventory skala, 1962, Rosenbergova RSE, 1965 i dr, prema Jelić, 2012). Ipak, kako se faktorizacijom skala poput Rosenbergove najčešće izlučuju dva faktora, istraživači uočavaju da se ne radi o jedinstvenom konstruktu. Ubrzo se

samopoštovanje dijeli na velik broj specifičnih područja (akademsko, sportsko, socijalno, samopoštovanje vezano uz fizički izgled…), što donekle dovodi do mijenjanja prvotne definicije koja upućuje na to da se radi o općoj evaluaciji sebe. Upravo zbog toga dolazi do prihvaćanja teze da se radi o općem konstruktu, no prihvaća se i činjenica da postoje različite domene toga općeg konstrukta. Osoba može imati određenu percepciju svoje vrijednosti u cjelini, no također osjećati i različite stupnjeve vlastite kompetencije ovisno o domeni o kojoj se radi. Neki autori pretpostavljaju da je odnos između pojedinih domena hijerarhijski pa samim time na vrhu možemo imati opće samopoštovanje. Na temelju toga postavlja se pitanje kako mjeriti samopoštovanje; kao mnoštvo različitih domena ili kao jedan općeniti konstrukt. Kako mjerenje ogromnog broja različitih samopoštovanja unutar pojedinih domena ne bi imalo previše smisla i kompliciralo bi istraživanja samopoštovanja i drugih varijabli te nije niti svaka domena jednako važna, trebalo je osmisliti bolji model za mjerenje samopoštovanja.

Još prema Maslowljevoj hijerarhiji motiva (1943), uočava se da je samopoštovanje definirano s pomoću dviju komponenti: kompetentnosti i poštovanja iskazanoga od strane drugih i, kao što je spomenuto, faktorizacija Rosenbergovog upitnika skalu dijeli na dva faktora. Tako je najprihvaćenija podjela samopoštovanja upravo na socijalnu vrijednost i kompetentnost. Takva podjela samopoštovanja odgovara i autorima Taffarodiju i Swanu (1995) koji te dvije domene nazivaju samosviđanjem (*self-liking*) i samokompetentnošću (*self-competence*) te smatraju da se upravo one dobivaju pri faktorizaciji Rosebnergove skale. Prve faktorizacije Rosenbergove skale pokazuju da se skala dijeli na dva faktora koji su u maloj korelaciji, no ipak predstavljaju zasebne faktore. Analizom čestica ponajprije je ustanovljeno da se jedan faktor sastoji od pozitivnih tvrdnji, a drugi od negativnih. Stoga su faktore prvotno nazvali pozitivnim i negativnim samopoštovanjem. Ubrzo je došlo do razmišljanja o tome kako se ne možemo definirati globalno pozitivnima ili negativnima, nego je puno prihvatljivije da se u smislu samopoštovanja opisujemo s pomoću dviju dimenzija: općenito prihvatljiv-neprihvatljiv (u smislu samosviđanja) i općenito jak-slab (u smislu samokompetencije). Tako je samosviđanje dio samopoštovanja koji je jasno ovisan o socijalnoj dimenziji. Sebe u toj dimenziji vidimo na temelju reakcija svih značajnih drugih u našem životu na nas same, potom se te reakcije internaliziraju i postaju dijelom nas. Tako samosviđanje predstavlja afektivnu evaluaciju nas samih, naše odobravanje ili neodobravanje sebe na temelju internaliziranih socijalnih vrijednosti. Na temelju toga, visoko samosviđanje obilježeno je pozitivnim afektom, samoprihvaćanjem i osjećajem ugode u socijalnom okruženju. S druge strane, nisko samosviđanje obilježeno je negativnim afektom, samoponiženjem te nefunkcioniranjem u

socijalnom okruženju. Samokompetentnost je općeniti osjećaj da smo sposobni, uspješni i da imamo kontrolu. Visoka samokompetentnost ima intrinzičan pozitivan afekt i vrijednosni karakter, stoga ima motivirajuću ulogu u svrhovitom usmjeravanju ponašanja i adaptivnu ulogu u nošenju sa stresom. Sukladno tome, visoka samokompetentnost obilježena je prisutnošću općega očekivanja uspjeha. Samokompetentnost nastaje kao rezultat uspješne manipulacije okolinom i realizacija manjih ili većih ciljeva. Kalibrira se internalno tako što znamo što želimo da se dogodi kroz naše djelovanje (intencije) i kroz ishode vidimo što se uistinu dogodilo. Ukoliko su intencije i ishodi podudarni, to pripisujemo svome djelovanju i samokompetentnost raste. Niska samokompetentnost povezana je s gubitkom motivacije, anksioznošću i depresijom.

Tafarodi i Swan (2001) navode da svi objekti mogu imati instrumentalnu i intrinzičnu vrijednost, gdje je instrumentalna vrijednost povezana s onime što predmet može, a intrinzična s onime što predmet jest sam po sebi. Na isti se način može shvatiti i samopoštovanje, odnosno može se promatrati osobu kroz dvije spomenute vrijednosti. Jedno je osobna kompetentnost, a drugo izgled, karakter i socijalni identitet. To je dalje povezano i s poštovanjem i sa sviđanjem osobe, gdje se prvo odnosi na vještine, sposobnosti i talente osobe, a drugo na moral, karakter, atraktivnost i druge socijalne vrijednosti. Empirijska istraživanja pokazuju da su samosviđanje i samokompetentnost u korelaciji, no konfirmatorna i eksploratorna faktorska analiza te diskriminantna valjanost ukazuju na to da se radi o različitim konstruktima.

Jelić (2012) naglašava da upravo te dvije varijable pokazuju povezanost s relevantnim varijablama: negativni životni događaji, ponašanje, pamćenje i prepoznavanje riječi koje se odnose na socijalnu vrijednost, ustrajanje u rješavanju zadatka i dr. Kao što je spomenuto, samosviđanje i samokompetentnost nisu u potpunosti nezavisne varijable, nego među njima postoji srednja pozitivna povezanost (Tafarodi i Swann, 2001), što je u skladu s definicijom samih varijabli. Samokompetentnost je varijabla koja se odnosi na vlastito viđenje svojih sposobnosti i na samopoštovanje na temelju vlastite kompetentnosti, a samosviđanje je više povezano s prihvaćanjem od strane drugih i socijalnom komponentom. Lako je razumjeti da između toga postoji veza i da će osobe koje su kompetentnije i sposobnije imati bolje viđenje od strane drugih te će samim time imati izraženije obje komponente samopoštovanja – samokompetentnost i samosviđanje. Pretpostavka je također i to da upravo ta umjerena korelacija između navedenih konstrukata dovodi do rezultata analiza nekih skala koji ukazuju na postojanje jednog faktora višega reda – općeg samopoštovanja. Općenito je važno da se pojam samopoštovanja mjeri na način koji je prikladan samom istraživanju i ovisno o cilju i

problemima istraživanja. Jednom će se mjeriti samopoštovanje kao opći konstrukt, u nekom drugom slučaju radije kao pojedinu facetu, odnosno u našem istraživanju kao samokompetentnost i samosviđanje.

1.2 Teorija neusklađenog pojma o sebi

U psihologiji je od davnina prisutna pretpostavka da osobe koje imaju konfliktna i nekonzistentna vjerovanja, mogu imati svojevrsnu nelagodu. U socijalnoj psihologiji postoje mnoge teorije koje dovode u vezu određeni nesklad i osjećaj nelagode, poput Festingerove teorije kognitivne disonance, Heiderovog disbalansa ili Osgoodove nekongruentnosti.

Teorija o kojoj ćemo ovdje govoriti jest teorija neusklađenog pojma o sebi koja ima korijene upravo u spomenutoj tradiciji i teorijama veze nesklada i nelagode. Tory Higgins (1987) razvija tu teoriju s trostrukim ciljem. Svrha teorije neusklađenog pojma o sebi jest prvenstveno u tome da se napravi distinkcija između različitih vrsta nelagoda koje osoba može iskusiti zbog postojanja neusklađenih vjerovanja. Nadalje, ovom teorijom autor pokušava povezati vulnerabilnost za različite vrste emocija s različitim vrstama neusklađenosti koje pojedinac može imati unutar vlastitih vjerovanja. Druga svrha ove teorije jest predvidjeti koje će vrste neusklađenosti u vjerovanjima potaknuti koje tipove negativnih emocija. Naposljetku, cilj je provjeriti dostupnost i pobuđenost različitih neusklađenosti koje osobe imaju u određivanju vrste nelagode od koje će osoba najvjerojatnije patiti. Nekompatibilna vjerovanja kognitivne su strukture koje mogu varirati u dostupnosti i pobuđenosti. Pojam dostupnosti odnosi se na određene vrste konstrukata koji su prisutni kod osobe pri procesiranju informacija, odnosno primjenjivost i relevantnost *self* vodiča na situaciju ili kontekst dok se, s druge strane, konstrukt pobuđenost odnosi na spremnost svakog postojećeg konstrukta da se koristi pri procesiranju informacija, odnosno pobuđenost je veća kod češće aktivacije određene neusklađenosti i ako je aktivacija bila nedavno. Dakle, individualne razlike postoje u tome što ljudi posjeduju različite vrste konstrukata, ali se oni razlikuju i u svojoj spremnosti da ih koriste.

Kod postojećih teorija koje govore o različitim tipovima nesklada između očekivanja i realnosti te sličnih dimenzija, kao npr. Festingerova kognitivna disonanca, Heiderov disbalans ili Osgoodova nekongruentnost, samo se općenito spominju emocije koje se javljaju nakon takvog nesklada, pa se govori o napetosti, neugodi, pritisku, konfliktu ili nelagodi. Kako su spomenute teorije ograničene jer ne uzimaju u obzir razliku između različitih vrsta nelagoda i

njihovu vezu s različitim tipovima nesklada, one ne mogu predvidjeti koja će vrsta nesklada ili emocionalnog problema uslijediti zbog točno određenog vjerovanja odnosno specifične neusklađenosti. Nadalje, ne postoji mogućnost da se u vezu dovedu individualne razlike u kroničnoj neusklađenosti pojedinih vjerovanja i individualne razlike u osjetljivosti za pojedine emocionalne poteškoće. Teorija neusklađenog pojma o sebi na specifičniji i detaljniji način objašnjava odnos realnog pojma o sebi s idealnim i traženim pojmom o sebi te učincima koji su povezani s tim neusklađenostima.

1.2.1 Vrste pojma o sebi

Tijekom mnogih godina istraživanja i teoretiziranja u području samopoimanja, identificirane su različite pretpostavke o pojedinim facetama pojma o sebi. Neki autori spominju postojanje dviju vrsta realnog pojma o sebi; jedan se odnosi na to što osoba vjeruje o sebi da u stvarnosti jest, a drugi se odnosi na to kako osoba misli da ju drugi vide. Ti „drugi" mogu biti takozvani značajni drugi ili prema Meadu generalizirani drugi, odnosno, viđenja, stavovi i očekivanja društva kao cjeline ili zajednice ljudi koje smo svjesni i koja nam je važna (prema Higgins, 1987). Osim tih dvaju pojmova o sebi identificirani su i mnogi drugi, pa tako James razlikuje privatni pojam o sebi, odnosno ono što želimo biti i javni pojam o sebi, odnosno ono što je odobreno od strane društva. Nadalje, Rogers spominje traženi i idealni pojam o sebi. Traženi pojam o sebi predstavlja očekivanja drugih, a idealni ono što bismo željeli biti. Temeljem elaboracije osnovnih Freudovih konstrukata, ega i superega, Schafer, Piers i Singer (prema Higgins, 1987) razlikuju superego kao moralnu komponentu te idealni pojam o sebi koji predstavlja nade i ciljeve koje osoba ima. Ogilvie (prema Hong, Triyono i Ong, 2013) spominje i takozvani neželjeni pojam o sebi koji obuhvaća sklop osobina koje osoba ne želi posjedovati. On se sastoji od predodžbi, osobina, emocija i iskustava za koje se pojedinac nada da će ih izbjeći. Taj pojam o sebi stvara se na temelju loših iskustava i poniženja u prošlosti pa postoji vrlo jaka motivacija za izbjegavanjem. Autor je pokazao da postoji jaka veza nesklada u toj vrsti pojma o sebi s negativnim emocijama te simptomima depresije i anksioznosti. O važnosti neželjenog pojma o sebi govori i istraživanje koje provode Phillips, Silvia i Paradise (2007) te pokazuju jaču vezu neusklađenosti te vrste *selfa* s emocijama od pretpostavljenih veza neusklađenog traženog ili idealnog ja. Osim neželjenog pojma o sebi, koji Bak (2014) definira kao osobine koje ne želimo posjedovati, autor također uvodi i zabranjeni pojam o sebi, odnosno

osobine koje ne smijemo posjedovati. Nadalje, uz realno ja spominje i važnost mogućeg ja, odnosno osobine koje trenutno ne posjedujemo, ali ih možemo posjedovati.

Iako se kroz različite teorije tijekom vremena akumulirao velik broj različitih pojmova o sebi, među njima relacije nisu prikazane na sistematiziran način kako bi se uvidjelo u kojoj se mjeri preklapaju i koliko se razlikuju. Da bi se to na neki način sistematiziralo i povezalo s emocijama, uvedene su dvije klasifikacije: područje pojma o sebi i gledište na pojam o sebi.

Postoje tri osnovna područja pojma o sebi: realno ja, idealno ja i traženo ja. Realno ja jest prikaz atributa za koje netko vjeruje da ih posjeduje. Idealno ja predstavlja atribute koje bi netko idealno želio imati u smislu želja, nada i težnji osobe. Traženo ja jesu atributi za koje mislimo da bismo ih trebali imati u smislu neke dužnosti, obveze ili odgovornosti.

Govoreći o gledištu na pojam o sebi, u obzir se uzima uključenost različitih perspektiva pri percepciji pojma o sebi. Dva su osnovna gledišta s kojih se mogu procjenjivati stavovi ili vrijednosti: vlastito gledište i gledište značajnog drugog (majka, otac, brat, sestra, supružnik, prijatelj…). Važno je da osoba može imati poseban prikaz atributa za svaku od spomenutih osoba koje ulaze u kategoriju značajnih drugih. Prijašnje su se teorije bavile samo domenama pojma o sebi, a ne i gledištem, što je dovodilo i do zabuna u tumačenju rezultata. Tako se idealni pojam o sebi nekada smatrao idealnim u smislu vlastitih procjena osobe što bi ona željela biti, a nekada što bi npr. njezina majka željela da bude. U istraživanjima niskoga samopoštovanja najčešće su se uspoređivali realni pojam o sebi i vlastiti idealni pojam o sebi, no ponekad se idealni pojam o sebi odnosio na idealno viđenje osobe od strane drugih, što se često nazivalo socijalnim idealnim pojmom o sebi. Rezultati su bili nejednoznačni upravo zbog različitih gledišta – vlastitog ili od strane značajnih drugih.

Kombiniranjem triju područja i dvaju gledišta, dobiva se šest osnovnih tipova prezentacije sebe: realna-vlastita, realna-drugi, idealna-vlastita, idealna-drugi, tražena-vlastita i tražena-drugi. Prve dvije prezentacije upravo su ono što čini pojam o sebi (realna-vlastita i realna-drugi), a ostalo su *self*-standardi, odnosno vodiči za pojam o sebi. Teorija neusklađenoga pojma o sebi pretpostavlja da ne posjeduju svi ljudi sve *self*-standarde pa neki imaju npr. samo idealne, a drugi samo tražene. Osnovna motivacija pojedinca u području samopoimanja jest da pojam o sebi odgovara onom *self*-standardu koji je za osobu relevantan.

1.2.2 Odnos različitih pojmova o sebi

Viđenje da su standardi važni i da pokreću naše ponašanje kroz samoevaluaciju, buđenje emocija i motivaciju za određenim ponašanjem prisutno je još od kraja 19. stoljeća (James 1980, prema Higgins, 1987). Također i teorije nivoa aspiracije smatraju da osobe trebaju imati visoke „idealne“ ciljeve, odnosno aspiracije, kako bi se motivirali i postigli veći uspjeh. Kibernetske teorije, s druge strane, smatraju da se samoregulacija kod ljudi zasniva na reduciranju nesukladnosti temeljem procesa negativne povratne informacije čija je uloga smanjiti razliku između nečije percipirane vrijednosti (u našem slučaju pojma o sebi) i neke druge referentne vrijednosti ili standarda (u našim terminima *self*-standard). Teorija neusklađenoga pojma o sebi razlikuje se od tih, ali i ostalih teorija koje govore o spomenutima nesukladnostima, jer neusklađenost povezuje s različitim predispozicijama.

S obzirom na to da je moguć velik broj kombinacija nesukladnosti na temelju šest osnovnih tipova prezentacije sebe, autor ne objašnjava sve moguće nesukladnosti i njihove posljedice, nego se njegova teorija temelji na četirima osnovnim nesukladnostima: realno (vlastito) ja i idealno (vlastito) ja, realno (vlastito) ja i idealno (drugi) ja, realno (vlastito) ja i traženo (vlastito) ja, realno (vlastito) ja i traženo (drugi) ja. Prijašnje su teorije spominjale da nesklad u pojedinim pojmovima o sebi dovodi do neugode zbog neuspjeha u postizanju određenoga cilja, no teorija neusklađenoga pojma o sebi predviđa da različiti tipovi neusklađenosti dovode do različitih tipova neugoda. Tako osobe koje su izgubile nešto ili nikada neće postići neki cilj osjećaju tugu ili razočaranost, dok s druge strane, oni koji misle da će im se dogoditi nešto strašno osjećaju strah. U osnovi se emocionalna stanja mogu podijeliti na nedostatak pozitivnoga ishoda i prisutnost negativnih ishoda.

Teorija neusklađenoga pojma o sebi pretpostavlja da su individualne razlike u tipu neusklađenosti povezane s razlikama u emocijama koje će doživjeti. Drugim riječima, nije samo situacija važna za emocionalni odgovor koji se izražava, već je bitno i tumačenje te situacije odnosno značenje koje joj pridajemo. Prema teoriji neusklađenoga pojma o sebi, značenje koje se pridaje pojedinoj situaciji proizlazi iz usporedbe pojma o sebi sa *self*-standardima. Četiri osnovne neusklađenosti rezultiraju različitim negativnim situacijama.

Neusklađenost realnog (vlastitog) ja i idealnog (vlastitog) ja događa se kada se vlastita percepcija osobe ne poklapa s onime što bi ta osoba željela biti. U tom slučaju dolazi do klasične situacije odsustva pozitivnih ishoda, što izaziva emocije smanjenoga i potisnutoga uzbuđenja.

Do iste vrste emocija, ponovo zbog nedostatka pozitivnih ishoda, dolazi i prilikom neusklađenosti realnog (vlastitog) ja i idealnog (drugi) ja zbog toga što se vlastita percepcija osobe ne poklapa s onime što osoba smatra da bi drugi željeli da ona bude. U prvoj spomenutoj situaciji nesklada osoba je razočarana i nezadovoljna te frustrirana zbog neispunjenih želja, dok je u drugoj pogođena, posramljena i neugodno joj je jer je izgubila poštovanje značajnih drugih.

Neusklađenost realnog (vlastitog) ja i traženog (drugi) ja događa se jer se osobna percepcija ne poklapa s onime što pojedinac procjenjuje da drugi misle da je njegova dužnost. S obzirom na to da se ne ispunjavaju dužnosti i obveze, trebala bi slijediti kazna, pa se ovdje radi o tipičnoj situaciji pojačanog uzbuđenja i agitacije. Do iste vrste emocija, ponovo zbog prisutnosti negativnih ishoda, dolazi i kod neusklađenosti realnog (vlastitog) ja i traženog (vlastitog) ja jer se vlastita percepcija osobe ne poklapa s onime što ta osoba smatra da je njezina dužnost i obveza. U prvoj situaciji nesklada s traženim ja osoba je vulnerabilna za osjećaj straha i prijetnje te se javlja i ljutnja zbog očekivanja negativnih ishoda. U drugoj je situaciji osoba sklonija osjećati krivnju, preziranje sebe i ograničenost, što je vezano i uz osjećaj moralne bezvrijednosti i slabosti.

Teorija neusklađenog pojma o sebi pretpostavlja da osoba može imati jednu, više ili niti jednu neusklađenost pa ovisno o tome može biti vulnerabilna za doživljavanje različitih tipova emocija. Da bismo znali za koje je emocije osoba vulnerabilna, također moramo obratiti pažnju na dostupnost i pobuđenost neusklađenosti. Pretpostavlja se da dostupnost određene vrste neusklađenosti ovisi o razini do koje se razlikuju isti odnosno slični atributi u dvjema suprotstavljenim prezentacijama sebe. Svi isti, odnosno slični atributi uspoređuju se i označavaju kao podudarni ili nepodudarni (npr. realno ja govori nam da smo dosta pametni, a idealno ja je da budemo izuzetno pametni). Što je veća razlika u broju podudaranja i broju nepodudaranja između dviju prezentacija (npr. realnog i idealnog pojma o sebi), značajnija je neusklađenost. Što je veća značajnost, bit će izraženiji intenzitet neugode povezan s aktiviranom neusklađenošću. Vjerojatnost da se dostupna neusklađenost aktivira ovisi o njezinoj pobuđenosti. Pobuđenost postojeće neusklađenosti ovisi o istim faktorima o kojima ovisi i pobuđenost bilo kojeg pohranjenog konstrukta. Tako aktivacija neusklađenosti ovisi o primjenjivosti na podražaj, učestalosti i novosti aktivacije. Drugim riječima, aktivirat će se češće ako je neusklađenost primjenjiva na podražaj pri određenom događaju, ako je nedavno aktivirana i ako se češće aktivira. Naravno, ljudi nisu svjesni niti dostupnosti niti pobuđenosti vlastitih neusklađenosti u pojmu o sebi i sve navedeno događa se na nesvjesnoj razini. Stoga ta teorija pretpostavlja da osoba ne treba biti svjesna neusklađenosti niti njihovih važnosti da bi

se koncepti mogli mjeriti, nego samo treba moći izraziti koji atributi opisuju pojedine aspekte pojma o sebi.

Teorija neusklađenog pojma o sebi ima šest općenitih pretpostavki. Ponajprije pretpostavlja da individualne razlike u vrsti neusklađenosti odgovaraju individualnim razlikama u vulnerabilnosti da se iskuse pojedine emocionalne poteškoće. Nadalje, što je veća nesukladnost, osoba će imati izraženiju emocionalnu poteškoću koja je povezana s tom vrstom nesukladnosti. Ako osoba posjeduje više vrsta neusklađenosti, najveća je vjerojatnost da će imati onu emocionalnu poteškoću koja je povezana s neusklađenosti koja je kod nje najizraženija. Četvrta hipoteza glasi da će individualne razlike u trenutačnoj pristupačnosti pojedine neusklađenosti biti povezane s trenutačnim individualnim razlikama u emocionalnoj poteškoći koja ih je zadesila. Zatim, što je veća pobuđenost pojedine neusklađenosti, veća je i vjerojatnost da će osoba osjećati onu emocionalnu poteškoću koja je povezana s tom neusklađenošću. I šesta, posljednja, opća pretpostavka teorije jest da ako osoba posjeduje više vrsta neusklađenosti, najveća je vjerojatnost da će imati onu emocionalnu poteškoću koja je povezana s neusklađenošću koja ima najveću pobuđenost. Sve navedene pretpostavke generirane su iz osnovne hipoteze koja ukazuje na to da što je veća i pobuđenija pojedina neusklađenost, osoba će više patiti od nelagode koja je povezana s tom vrstom neusklađenosti.

1.2.3 Emocionalne poteškoće povezane s neusklađenim pojmom o sebi – dokazi

Tory Higgins (1987) naglašava da postoje mnogi indirektni dokazi za teoriju neusklađenog pojma o sebi. Tako još James 1890. spominje da kada ne dosegnemo očekivani uspjeh (idealni *self*), dolazi do razočaranosti, a ako se samoprocjena razlikuje od socijalnog idealnog pojma o sebi, osjećamo sram. Također, Cooley (prema Higgins, 1987) izjavljuje da osobe koje su svjesne razlike u vlastitom realnom i socijalnom idealnom pojmu o sebi doživljavaju osjećaje srama i bezvrijednosti. Slično tome Piers i Singer (prema Higgins, 1987) nalaze da se osobe koje ne uspijevaju dosegnuti nade i ciljeve koje za njih postavljaju njihovi roditelji boje da će izgubiti ljubav svojih roditelja jer su ih razočarali te osjećaju sram. O bojazni i anksioznosti koju izaziva vjerovanje da nećemo dostići vrijednosti značajnih drugih govori još i Freud. Raspravlja o težnji ostvarivanja zahtjeva super ega koji predstavlja upravo moralne norme i pravila koja smo usvojili tijekom života od svojih značajnih drugih.

Nadalje, temeljem različite psihologijske literature i statističkih postupaka (faktorska analiza, klasterska analiza, i sl.) poznato je da postoje različiti klasteri emocija. Tako su klinička istraživanja (prema Higgins, 1987) putem faktorske analize pokazala da postoji velika razlika u emocijama koje se javljaju prilikom različitih tipova nesklada u pojmu o sebi. Dva osnovna klastera koja su pronađena u ovim istraživanjima jesu smanjeno i potisnuto uzbuđenje (nezadovoljstvo, obeshrabrenost, samosažaljevanje, tuga...) te pojačano uzbuđenje i agitacija (krivnja, anksioznost, strah, briga, napetost...). Ti termini ujedno opsuju i dva emocionalna poremećaja – depresiju i anksioznost.

Mnogo je radova koji su pokazali postojanje jasne veze u neusklađenosti realnog i idealnog ja s emocijama sličnima depresivnosti te realnog i traženog ja s emocijama koje upućuju na anksioznost. Neki značajniji radovi predstavljeni su u narednim poglavljima.

Higgins, Klein i Strauman (1985) u svrhu mjerenja neusklađenosti u pojmu o sebi primijenili su Selves Questionnaire i više upitnika za mjerenje emocionalne nelagode na studentima (Beck Depression Inventory, Blatt Depressive Experiences Questionnaire, Emotions Questionnaire i Hopkins Symptom Checklist). U Selves upitniku traži se od sudionika da izdvoje 10 atributa za svaki od navedenih pojmova o sebi. Prvo se ispunjava s gledišta same osobe (studenta), a potom iz gledišta oca, majke i bliskog prijatelja. Kako je prema teoriji relevantno samo mišljenje onih značajnih drugih koji su u pojedinoj domeni osobi važni, studenti su za svaku osobu povezanu s procjenom u pojedinoj domeni procjenjivali i važnost procjene od strane te osobe za njih same. Rezultati su, kao što je i očekivano, pokazali da je veličina nelagode statistički značajno veća ($p < 0.05$) kada je značajni drugi procijenjen kao najrelevantniji u toj domeni nego kada je procijenjen da je najmanje relevantan. Upravo je zato u toj studiji izabrano viđenje značajnog drugog za kojeg je student iskazao da je najvažniji za pojedinu domenu pojma o sebi. Kako bi se utvrdila veza neusklađenosti i pojedinih emocionalnih stanja, izračunate su parcijalne korelacije svake neusklađenosti sa svakom česticom skale izdvajajući utjecaj svih ostalih neusklađenosti. Dobiveni rezultati pokazali su da je neusklađenost u realnom (vlastitom) pojmu i idealnom (vlastitom) pojmu o sebi statistički značajno ($p < 0.05$) povezana s razočaranošću, nezadovoljstvom, krivnjom, smanjenim interesom za stvari oko sebe i osjećajem smanjene učinkovitosti. Nadalje, neusklađenost između realnog (vlastitog) pojma i idealnog (drugi) pojma o sebi statistički je značajno ($p < 0.05$) povezana s nedostatkom ponosa, nedostatkom osjećaja sigurnosti u sebe i svoje ciljeve, usamljenosti, tugom i smanjenim interesom za stvari oko sebe i osjećanjem smanjenog poštovanja od strane socijalne okoline. Što se tiče neusklađenosti u realnom (vlastitom) i

traženom (drugi) pojmu o sebi, dobiveni su rezultati da postoji značajna ($p < 0.05$) povezanost s osjećajem panike, nenadanog straha bez određenog razloga, zabrinutošću za vlastite osjećaje tako da ne može ni na što drugo misliti, osjećajem srama te uzbuđenjem zbog straha ili osjećaja prijetnje. Posljednja provjeravana neusklađenost između realnog (vlastitog) i traženog (vlastitog) pojma o sebi pokazuje statistički značajnu povezanost ($p < 0.05$) s osjećajem bezvrijednosti, krivnjom, iritiranošću, gubitkom interesa za stvari oko sebe, osjećajem da sve predstavlja napor, anksioznošću i uzbuđenošću u smislu samokritike. Kao što je i predviđeno, obje neusklađenosti realnog i idealnog pojma o sebi rezultirale su emocijama i simptomima smanjenog i potisnutog uzbuđenja, a neusklađenost realnog i traženog ja emocijama i simptomima pojačanog uzbuđenja i agitacije.

Higgins, Klein i Strauman proveli su 1987. godine novo istraživanje koje je proširilo i preradilo rezultate iz 1985. godine. U tom je istraživanju ponajprije unaprijeđena metoda računanja veličine neusklađenosti. Tada su ispitanici u Selves upitniku trebali nakon ispisivanja atributa na skali od 1 (vrlo malo) do 4 (izrazito) napisati koliko misle da je osoba iz čijeg gledišta ispisuju atribute (oni sami ili značajni drugi) uvjerena da tu osobinu student ima, treba imati ili bi oni idealno željeli da ju ima. Osim slaganja u atributima i antonimima (neusklađenost) autori su označili i koje su prave sukladnosti (odstupanje od jednog stupnja) i nesukladnosti (odstupanje od dva stupnja). Tako su npr. velika atraktivnost (3) i izrazita atraktivnost (4) procijenjene kao sinonimi (sukladnost), a velika atraktivnost (3) i vrlo mala atraktivnost (1) kao neusklađenost. Drugo poboljšanje odnosilo se na prikupljanje podataka o emocionalnim stanjima koje je prolongirano za dva mjeseca nakon ispunjavanja Selves upitnika. Na taj se način smanjila vjerojatnost da će ispitanici pokušati odgovarati na upitnike o emocionalnim stanjima na način da to dovedu u vezu s odgovorima u Selves upitniku i osiguralo se mjerenje stabilnosti veze neusklađenosti o sebi i emocionalnih stanja tijekom vremena. I naposljetku, razvijene su subskale koje odražavaju različite vrste nelagode kako bi se izbjegla analiza jedne po jedne čestice. To je razvijeno s pomoću faktorske analize ranije spomenutih upitnika koji su doveli do izdvajanja dvaju osnovnih faktora emocionalnih stanja nazvanih razočaranja-nezadovoljstvo i strah-uznemirenost. Dva faktora pokazuju vrlo visoku korelaciju s česticama od kojih su sastavljene i vrlo malu korelaciju među česticama iz drugog faktora. Prema teoriji neusklađenog pojma o sebi za očekivati bi bilo da je neusklađenost realnog i idealnog pojma o sebi povezana s faktorom razočaranje-nezadovoljstvo, a neusklađenost realnog i traženog ja s faktorom strah-uznemirenost. Dobiveni rezultati upravo su to i pokazali. Rezultati su potvrđeni, odnosno neusklađenost u realnom (vlastitom) ja i

idealnom (vlastitom) ja pokazala je statistički značajnu ($p < 0.01$) povezanost sa subskalom razočaranje-nezadovoljstvo mjerenom nakon dva mjeseca, a neusklađenost u realnom (vlastitom) ja i traženom (vlastitom) ja pokazala je statistički značajnu ($p < 0.01$) povezanost sa subskalom strah-uznemirenost. Da bi se utvrdila jedinstvenost ovih povezanosti, izračunate su i parcijalne korelacije koje ponovo daju iste rezultate i pokazuju da je veza između pojedine neusklađenosti i odgovarajuće subskale postojeća i prilikom izdvajanja veze između dviju subskala te da također nije povezana s neodgovarajućom subskalom. Tom se studijom dodatno pokušala pronaći veza tih dviju neusklađenosti s različitim tipovima ljutnje – srdžbom i frustracijom. Tako se, kao što je i očekivano, pokazalo da je neusklađenost između realnog (vlastitog) ja i idealnog (vlastitog ja) povezana s frustracijom, a neusklađenost između realnog (vlastitog) ja i traženog (vlastitog ja) sa srdžbom.

Nadalje, teorija pretpostavlja da što su izraženije veličina i pobuđenost pojedine neusklađenosti, to je veća nelagoda koja je povezana s tim tipom neusklađenosti. Seriju istraživanja povezanih s tim pretpostavkama proveli su Higgins, Bond, Klein i Strauman (1986) te su potvrdili navedene pretpostavke. Prva studija u tom području usmjerena je na provjeru teze hoće li usredotočivanje na negativni događaj varirati ovisno o tipu nesukladnosti koja postoji kod određene osobe. Studentima se prije ispunjavanja upitnika povezanih s emocionalnim stanjem dao zadatak da zamisle pozitivan ili negativan događaj povezan s postizanjem nekog cilja. Ispunili su Selves upitnik nekoliko tjedana prije toga i na temelju njega podijeljeni su u skupine ovisno o izraženosti pojedine vrste nesukladnosti. Pretpostavka je bila da će studenti koji su zamišljali negativne događaje i imaju izraženiju neusklađenost u realnom (vlastitom) i idealnom (vlastitom) ja, imati jače emocije vezane uz smanjeno i potisnuto uzbuđenje, a oni koji imaju neusklađenost u realnom (vlastitom) i traženom (vlastitom) ja, emocije vezane uz pojačano uzbuđenje i agitaciju. Studenti koji su zamišljali pozitivan događaj neće imati jake emocionalne reakcije jer nesukladnosti ne bi trebale biti povezane s emocionalnim reakcijama na pozitivne događaje. Prema očekivanjima, nije bilo razlike u rezultatima na upitnicima emocionalnog stanja ovisno o tipu neusklađenosti kada su studenti bili izloženi pozitivnom događaju. Kada su bili izloženi negativnom događaju, oni s neusklađenim realnim (vlastitim) i idealnim (vlastitim) ja pokazivali su smanjeno i potisnuto uzbuđenje, a oni s neusklađenim realnim (vlastitim) i traženim (vlastitim) ja, pojačano uzbuđenje i agitaciju. Autori su zatim, u drugoj studiji, pokušali utvrditi vezu između pobuđenosti pojedinog tipa neusklađenosti i promjene u emocionalnom stanju. Studenti su 4 – 6 tjedana prije glavnog istraživanja ispunili Selves upitnik i formirane su dvije skupine

sudionika: oni s jako izraženim nesukladnostima na obje komponente: realno (vlastito) ja i idealno ja, komponente (idealno (vlastito) i idealno (drugi)) te obje realno (vlastito) ja i traženo ja, komponente (traženo (vlastito) i traženo (drugi)) kao i oni koji postižu relativno niske rezultate na obje nesukladnosti. Ispitanicima je rečeno da se istraživanjem proučava samoopažanje u smislu cjeloživotnog razvoja i da će im se tijekom istraživanja nekoliko puta mjeriti raspoloženje zbog pretpostavke o postojanju veze između samoopažanja i emocija. Tako se provelo mjerenje prije i nakon eksperimentalne manipulacije koja se sastojala u usmjeravanju na idealno (drugi) ili traženo (drugi) ja. U situaciji usmjeravanja na idealno (drugi) ja studenti su trebali opisati što misle da bi njihovi roditelji za njih htjeli kakvi da idealno budu i čemu se roditelji nadaju da će studenti biti. U situaciji usmjeravanja na traženo (drugi) ja, studenti su opisivali što njihovi roditelji smatraju kakvi bi oni trebali biti i što je njihova dužnost kakvi da budu. U obje je situacije sa svrhom maskiranja cilja istraživanja traženo da se raspravi o tome jesu li se ta očekivanja roditelja mijenjala tijekom vremena. Prije i nakon eksperimentalne manipulacije ispitanici su zamoljeni da ispune skalu emocionalnih stanja koja je bila konstruirana tako da je sadržavala emocije s potisnutim uzbuđenjem poput tuge i razočaranja te one s izraženim uzbuđenjem kao što su napetost i nervoza. Studenti su svoje raspoloženje trebali procijeniti na skali od 6 stupnjeva te su rezultati pojedinih emocionalnih stanja kombinirani na način da se dobiju dvije mjere: mjera utučenosti i mjera agitiranosti. Predviđeno je da će ispitanici koji imaju izražene obje neusklađenosti imati onaj tip nelagode koji je više vezan uz neusklađenost koja je pobuđenija. Ta pobuđenost se manipulirala usmjerenošću na idealno (drugi) ili traženo (drugi) ja, pa se u prvoj situaciji očekuje izraženija utučenost, a u drugoj agitiranost. U situaciji niskih nesukladnosti očekivalo se da će se obje vrste emocija smanjiti – kod usmjeravanja na idealno (drugi) ja smanjit će se utučenost, a kod usmjeravanja na traženo (drugi) ja smanjit će se agitiranost. Pretpostavka je da se to događa zbog toga što se osoba osjeća bolje jer se podsjetila na to što treba činiti kako bi postigla ciljeve i ostvarila obveze. Potvrđene su sve navedene pretpostavke. Pokazalo se da pobuđenost ima važnu ulogu i da osobe koje imaju velike obje neusklađenosti mogu ponekad biti utučene, a ponekad agitirane, ovisno o tome koja je emocija pobuđenija u određenom trenutku. Moguće je da se ovo javlja kod pojedinaca koji pate od bipolarnog poremećaja, pa je to pretpostavka koju bi valjalo istražiti.

Navedene su studije pokazale da aktiviranjem neusklađenosti koje ljudi imaju putem razmišljanja o negativnim događajima i njihovim osobnim vodičima (nade, ciljevi, dužnosti i obveze) možemo inducirati određenu vrstu neusklađenosti. To znači da je moguće da se te

strukture i neusklađenosti „probude“ u bilo koje vrijeme i tada induciraju određena emocionalna stanja, a to, s druge strane, govori da su neusklađenosti kognitivne strukture koje su emocionalno relevantne.

Kako su provedene studije Higgins i suradnika imale određene nedostatke, Straumann i Higgins (1988) provode dva nova istraživanja koja su pokušala riješiti probleme prethodnih studija: istovremeno mjerenje neusklađenosti i emocionalnog stanja, izostanak testiranja važnosti gledišta prilikom opisivanja sebe te provjeru mogu li određeni tipovi neusklađenosti predvidjeti kronične emocionalne sindrome kakvi su identificirani u kliničkoj literaturi.

Istovremeno mjerenje neusklađenosti i emocionalnog stanja može dovesti do toga da sudionikova akutna emocionalna stanja utječu na njegov opis njega samoga. S druge strane, istraživanjima se dokazala važnost razlikovanja idealne i tražene domene, a nije se obratila pažnja na testiranje važnosti razlikovanja gledišta prilikom opisivanja sebe. Pretpostavlja se da postoji razlika u specifičnim emocijama koje se javljaju ovisno o neusklađenosti u pojedinoj domeni te ovisno o gledištu s kojeg se opisuje vlastito ja.

Prvo istraživanje koje su autori proveli nastoji provjeriti diskriminativnu i kongruentnu valjanost modela koji predviđa da su dvije specifične vrste neusklađenosti povezane s dvjema vrstama negativnog afekta. Te dvije neusklađenosti odabrane su iz dvaju razloga. Prvo, one se razlikuju i u domeni i u gledištu *self* standarda. A drugo, prema Straumanu (1988), one su povezane s akutnom vulnerabilnosti za depresivni i anksiozni afekt. Neusklađenost vlastitog realnog ja i vlastitog idealnog ja predstavlja tipičnu negativnu situaciju zbog odsustva pozitivnih ishoda koji su rezultat percepcije o tome da nije postignut neki zadani ideal. U tom slučaju dolazi do emocija utučenosti, poput razočaranja i nezadovoljstva. S druge strane, motivacijska komponenta te neusklađenosti sugerira da će biti povezana s frustracijom zbog nepostignutog cilja. S obzirom na to da je samookrivljavanje tipično povezano s percepcijom da nisu postignuti vlastiti ciljevi, očekuje se da će neusklađenost realnog vlastitog i idealnog vlastitog ja biti povezana s ljutnjom na sebe samoga. S druge strane, neusklađenost vlastitog realnog ja i traženog ja, odnosno očekivanja drugih, predstavlja tipičnu negativnu situaciju u kojoj se percipira postojanje negativnog ishoda zbog percepcije da odstupamo od obveza i odgovornosti za koje značajni drugi misle da ih imamo. U toj se situaciji očekuje agitiranost poput anksioznosti, straha od kazne i uznemirenosti. Motivacijska priroda te neusklađenosti pretpostavlja da će biti povezana sa srdžbom i ljutnjom na druge te strepnjom od sankcija i kazni.

U gore opisanoj studiji uvedene su modifikacije osnovne Higginsove studije: mjerenje kroničnog emocionalnog stanja provedeno je dva mjeseca nakon mjerenja neusklađenosti pojma o sebi kako bi se provjerila stabilnost veze u vremenu i korištene su empirijski utemeljene skale za mjerenje emocionalnog stanja sudionika (Straumann i Higgins, 1988). U istraživanju je korišten Selves upitnik u kojem ispitanici spontano izjavljuju atribute i osobine koje predstavljaju njihovo realno idealno ili traženo ja te stupanj uvjerenosti da je to važno kako bi se izmjerila neusklađenost u pojmu o sebi, a za mjerenje emocionalnog stanja korišteni su: Beck Depression Inventory, Blatt Depressive Experiences Questionnaire, Hopkins symptom Checklist i Higgins Emotions Questionnaire. Rezultati su pokazali da se emocije jasno razvrstavaju u dvije skupine: razočaranje/nezadovoljstvo i strah/uznemirenost. Veza s neusklađenošću pokazuje očekivanu jedinstvenu povezanost neusklađenosti realnog i idealnog ja s ljutnjom na sebe i frustracijom, a neusklađenost realnog i traženog ja s ljutnjom na druge i uznemirenošću.

Druga je studija, koju provode Straumann i Higgins (1988), imala cilj provjeriti vezu između neusklađenosti u realnom i idealnom te realnom i traženom ja sa socijalnom anksioznošću i depresijom s obzirom na to da se socijalna anksioznost uglavnom smatra strahom od negativne evaluacije od strane drugih. Prema očekivanju, pokazalo se postojanje jedinstvene veze između neusklađenosti realnog i idealnog ja s depresivnošću tijekom vremena te postojanje jedinstvene veze neusklađenosti realnog i traženog ja sa socijalnom anksioznošću tijekom vremena. Tom se studijom pokazuje da neusklađenost u pojmu o sebi nije povezana samo s određenim nespecifičnim akutnim emocionalnim stanjima nelagode i uznemirenosti, nego upravo s postojećim i vrlo specifičnim emocionalnim kroničnim poremećajima: depresivnošću i socijalnom anksioznošću.

Zanimljiva je i longitudinalna Straumanova studija (1996) koja potvrđuje da iako dolazi do variranja u samoopisima sudionika, veličina i tip neusklađenosti u pojmu o sebi tijekom vremena ostaju stabilni. Zanimanje za stabilnost pojma o sebi staro je pitanje te se tijekom vremena često raspravljalo o stabilnosti i promjenjivosti pojma o sebi. Pristupi su tome pitanju različiti, a Strauman pristupa cijelom pitanju iz perspektive teorije neusklađenog pojma o sebi i njegov rad predstavlja prvu longitudinalnu studiju u tome području. Kao što je spomenuto, teorija neusklađenog pojma o sebi pretpostavlja da osobe teže stanju koje bi podrazumijevalo usklađenost realnog s idealnim i traženim pojmom o sebi, a rane interakcije u djetinjstvu utječu na iskustva koja će te osobe imati u odrasloj dobi. S obzirom na pretpostavke i razmišljanja o tome da specifičan kritizirajući odnos između roditelja i djeteta dovodi do određenih slika o

sebi kod djeteta, za očekivati bi bilo da su neke od tih struktura, pa i neusklađenosti, relativno stabilne. Većina istraživanja koja se bavila ispitivanjem stabilnosti pojma o sebi bila je fokusirana na postojanost individualnih vjerovanja. U globalu su pronađene stabilnosti osrednje. Ipak, prema teoriji neusklađenog pojma o sebi, neka vjerovanja i pojmovi o sebi trebali bi biti stabilniji od ostalih. Prema konstruktu pobudljivosti, one nestabilnosti u pojmu o sebi koje su vezane uz određene emocionalne poteškoće imaju veću vjerojatnost čestoga korištenja. Tako je osnovna pretpostavka da će biti stabilniji idealni i traženi pojam o sebi nego realni pojam o sebi. Također je autor pretpostavio da će oni *self* standardi koji su u neskladu ili u kongruenciji s pojmom o sebi biti stabilniji od onih ostalih *self* standarda. Ta je pretpostavka izvedena iz tvrdnje da neusklađenosti i kongruencije imaju strukturalnu prirodu pa aktivacija jednog elementa u strukturi aktivira ostale elemente, što utječe na stabilnost cijeloga sustava. Nadalje, strukturalne su karakteristike unutar *selfa* stabilne neovisno o stabilnosti pojedinih elemenata. Strukturalna stabilnost podrazumijeva tri stvari: stabilnost veličine i vrste neusklađenosti, stabilnost fokusa samoregulacije te stabilnost veza između područja *self* standarda i drugih oblika znanja o sebi.

Stabilnost veličine i vrste neusklađenosti može se jednostavno objasniti. Ako osoba posjeduje neusklađenost u realnom (vlastito) ja i idealnom (drugi) ja, ona će ostati stabilna neovisno o promjeni pojedinih elemenata jer su za nastanak i održavanje ove nestabilnosti zadužene i emocije i kognitivni procesi. Akutni emocionalni odgovor na tu neusklađenost pokazan je u istraživanjima i na normalnoj i na kliničkoj populaciji (Higgins, Bond, Klein, i Strauman, 1986; Strauman, 1989, 1990, 1992; Strauman i Higgins, 1987). Što je veća nesukladnost, veća je vjerojatnost da će osoba doživjeti negativno emocionalno stanje. To emocionalno stanje, naravno, utječe na iduću samoevaluaciju i to posebno u situacijama kada nismo sigurni kako nešto protumačiti. Taj je proces sličan objašnjenju kliničke depresije. Suprotno tome, osoba koja ima visoko kongruentno realno (vlastito) ja s idealnim (drugi) ja, doživjet će pozitivne osjećaje kada će uspoređivati realno ja s tim *self* standardom, što će dovesti do ponovne pozitivne procjene i pozitivnog tumačenja okoline te time do stabilnosti kongruentne slike o sebi.

S druge strane, stabilnost veza između područja *self* standarda i znanja o sebi također treba postojati. *Self* standardi nastali su na temelju prijašnjih ponašanja te prisutnosti ili odsustva pozitivnih ili negativnih ishoda, pa tako stvaranje domene idealnog ili traženog ja dovodi do prikupljanja posebnih samoevaluacijskih standarda. To ima isto emocionalno značenje kao i primarni *self* standardi koji su nastali temeljem percepcije roditeljskih standarda te su stoga *self*

standardi povezani s događajima i iskustvima iz djetinjstva i iz kasnijeg života i to tako da je traženo ja povezano s događajima koji su izazvali nervozu ili smirenost, a idealno ja s onima koji su izazvali tugu ili sreću. Stabilnost fokusa samoregulacije znači da će u situacijama u kojima je moguća i relevantna samoprocjena pojedinac radije birati *self* standard iz jedne domene nego iz druge.

Longitudinalna studija (Strauman 1996) provedena je tako da je neselekcioniranoj skupini studenata dano da ispune upitnik o samoprocjeni i vjerovanjima o sebi te ih se nakon mjesec dana pozvalo da sudjeluju u „zasebnoj studiji" o sjećanjima iz djetinjstva putem zadataka dosjećanja znakova. Ponovljeno mjerenje samoprocjena i vjerovanja o sebi provedeno je u prosjeku 39 mjeseci nakon prvog mjerenja toga tipa. Ispitanici su bili studenti koji su pohađali predmet Uvod u psihologiju, a sami su se javili za sudjelovanje u studiji. U oba dijela istraživanja sudjelovalo je ukupno 47 sudionika. Ispitanici su ponajprije ispunili Selves upitnik, a četiri tjedna nakon toga sudjelovali su u „zasebnom" istraživanju dosjećanja događaja iz djetinjstva u kojem su na prikaz neke riječi trebali unutar 30 sekundi reći prvo sjećanje koje im dolazi u misli, a povezano je s tom riječi. Riječi su izabrane na temelju atributa realnog, idealnog i traženog ja koje su ispitanici spomenuli pri prvom mjerenju sa Selves upitnikom. Nakon otprilike 3 godine provedena su oba dijela toga istraživanja kako bi se utvrdila eventualna longitudinalna stabilnost. Istraživanje je pokazalo da se oko 25 % samoprocjena i vrednovanja sebe ponavlja u mjerenju nakon tri godine. Također je potvrđena hipoteza autora o razlici u stabilnosti vjerovanja o *self* standardu i slici o sebi. Pokazalo se da su atributi koji opisuju traženo ja stabilniji od onih koji opisuju realno ja, dok je idealno ja podjednako stabilno kao i realno ja. Potvrđena je i druga hipoteza prema kojoj će biti stabilniji oni atributi pri opisu idealnog i traženog ja koji su sukladni (isti ili sinonimi) ili nesukladni (antonimi) traženom ja u odnosu na one koji se ne podudaraju s realnim ja (sasvim različiti atributi). Dodatno se pokazalo da nema razlike u veličini realno-idealne i realno-tražene neusklađenosti tijekom perioda od tri godine te da postoji i diskriminantna stabilnost navedenih neusklađenosti. Analiza dosjećanja događaja iz djetinjstva potvrdila je pretpostavke da se ispitanici dosjećaju više događaja iz djetinjstva koji su povezani uz za njih dominantnu domenu u odnosu na nedominantnu. Također se tih događaja dosjećaju brže te se pri drugom dosjećanju u većem postotku dosjećaju istih događaja, a ako su se pri prvom dosjećanju sjetili više negativnih događaja u dominantnoj domeni, isto će se dogoditi i pri drugom dosjećanju nakon tri godine. I na kraju, pokazalo se da ispitanici koji imaju jednu dominantnu domenu u prvom mjerenju (u terminu broja vjerovanja

kojima opisuju tu domenu te broja usklađenosti i neusklađenosti s realnim ja), imaju istu tu domenu dominantnu i nakon tri godine.

Neki radovi u području kliničke psihologije također daju zanimljive rezultate koji podržavaju teoriju neusklađenog pojma o sebi u nekim segmentima. Tako Kinderman i Bentall (1996) provode istraživanje na kliničkoj populaciji shizofrenih i depresivnih sudionika te kontrolnoj skupini. Rezultati pokazuju da se shizofreni ispitanici ne razlikuju od kontrolne skupine u neusklađenosti realnog i idealnog pojma o sebi. Depresivni ispitanici, suprotno tome, pokazuju veći nesklad u realnom i idealnom ja. Sličnost shizofrenih i depresivnih sudionika autor pronalazi u nesukladnosti realnog (vlastitog) ja i njihovoj percepciji kako ih vide značajni drugi – realno (drugi) ja. Samo paranoidni ispitanici u toj studiji pokazuju visoko slaganje u realnom (vlastitom) i idealnom (vlastitom) te realnom (vlastitom) i traženom (vlastitom) ja uz istovremeno visoko neslaganje s percipiranim viđenjem drugih. Pri opisivanju sebe paranoidni ispitanici koriste uglavnom pozitivne atribute te smatraju da bi ih roditelji ponajviše opisali negativnim atributima. Depresivni ispitanici koriste podjednaki broj pozitivnih i negativnih atributa opisujući sebe i način na koji bi ih opisali drugi. I naposljetku, kontrolna skupina u obje situacije koristi uglavnom pozitivne atribute. Na temelju tih rezultata raspravljalo se nije li kod paranoidnih bolesnika taj rezultat uglavnom posljedica toga što ih uistinu značajni drugi (roditelji) opisuju negativnim atributima jer imaju narušeno psihičko zdravlje, dok to sami ne vide, pa svoje psihičko zdravlje opisuju pozitivnim atributima. Detaljna analiza dobivenih rezultata pokazuje da kod paranoidnih sudionika od 177 atributa kojima se opisuju, samo njih 9 opisuje psihičko zdravlje i to pozitivnim atributima. Pri biranju atributa koje bi za njih dali roditelji, od njih 165, 8 ih je vezano uz psihičko zdravlje. Stoga se može zaključiti da dobiveni nalazi nisu rezultat stvarne razlike u zdravlju paranoidnih sudionika i njihove percepcije, nego su atributi mahom povezani s domenama koje se ne tiču psihičkog zdravlja. Moguće je da su takvi nalazi rezultat dugotrajnih poteškoća u odnosima između paranoidnih sudionika i njihovih roditelja. To, s druge strane, nije nesukladno s nalazima teorije neusklađenog pojma o sebi jer, kako tvrdi Higgins, upravo kriticizam i pretjerana negativnost roditelja mogu dovesti do neusklađenog pojma o sebi iz vlastite perspektive i perspektive roditelja zbog razvoja neadekvatnih *self* standarda. Sve je to i u skladu s ponašanjem osoba s paranoidnim simptomima. Prema teoriji, kod neusklađenih pojmova o sebi dolazi do agitacije i ljutnje (neusklađeno realno i traženo ja) i upravo ta agitacija i ljutnja uočavaju se kod paranoidnih osoba čije je ponašanje često obilježeno agresivnošću i nasiljem prema drugima.

Fairbrother i Moretti (1998) također su proveli istraživanje na kliničkoj populaciji sudionika. Rezultati istraživanja korištenjem Seleves upitnika pokazuju da se depresivni sudionici, oni u remisiji i kontrolna skupina statistički značajno razlikuju u neusklađenosti realnog i idealnog ja. Rezultati su u skladu s očekivanjima i najveća se neusklađenost pronalazi kod klinički depresivnih sudionika, nešto manja kod sudionika u remisiji i najmanja kod kontrolne skupine sudionika. Ipak, sudionici koji su u remisiji statistički su se značajno razlikovali od depresivnih u neusklađenosti realnog i idealnog ja, ali ne i od kontrolne skupine. Ta je studija posebno zanimljiva jer se dosad tražila veza samo između neusklađenosti kod depresivne populacije i normalnih sudionika, a nije se proučavalo što je s onima koji su trenutno u remisiji. Takvi rezultati mogu sugerirati da su se ispitanici koji su u remisiji trudili da ne iskazuju nesklad kako se ne bi vratili u depresiju jer je to jedan od vidova terapije – da se promijeni neusklađenost slika o sebi kako bi diskrepancija bila manja.

Boldero i Francis (2000) proveli su pet studija u kojima su provjeravali utjecaj važnosti *self* standarda i *self* domene pri proučavanju veze neusklađenog pojma o sebi s depresivnošću i anksioznošću. U prvoj su studiji ispitanici na skali od 1 do 4 rangirali opseg u kojem posjeduju, idealno bi željeli ili bi trebali posjedovati pojedine atribute te na skali od 1 do 5 koliko im je za svaki od tih atributa važno da ga posjeduju. Kao i u prethodnim studijama, pokazalo se da su dvije neusklađenosti, kao i dvije vrste emocija, međusobno povezane. Nakon parcijalizacije utjecaja pokazalo se da niti jedna neusklađenost nije samostalno povezana sa spomenutim emocijama. Također se nije pokazalo niti postojanje pretpostavljenog utjecaja izraženosti i važnosti atributa. Navedeni autori pomišljaju da razlog navedenome može biti u tome što su neusklađenosti bile premalene da bi utjecale na trenutačna emocionalna stanja sudionika ili u tome da imaju premalo utjecaja u ispitivanom području. Stoga su autori u drugoj studiji željeli vidjeti ima li područje u kojem se provodi ispitivanje utjecaja na veličinu izražene emocije. Tako su se u studiji 2 proučavale neusklađenosti u studentskoj domeni i pretpostavljeno je da će *self* standard s većom važnosti dovesti do jače veze neusklađenosti i pripadajuće emocije. Rezultati parcijalnih korelacija u drugoj studiji pokazuju da iako postoji značajna povezanost između neusklađenosti realnog i idealnog te realnog i traženog ja, postoji jedinstvena povezanost neusklađenosti realnog i idealnog ja s potištenošću te realnog i traženog ja s agitacijom. Važnost *self* standarda nije se pokazala kao varijabla koja ima utjecaj na navedene rezultate. Ipak ne možemo biti sigurni je li to dobiveno zbog relevantnosti domene ili zbog većih neusklađenosti nego u studiji 1. Upravo su zbog toga autori napravili i treću studiju čiji je cilj bio provjeriti vezu neusklađenosti i emocija u određenoj domeni na dvije različite

lokacije: jedna je bila relevantna za domenu, a druga je manje relevantna za istu domenu. Osim akademske domene, u toj je studiji ispitivana i domena ja kao član obitelji. Dvije odabrane lokacije bile su kuća i fakultet. Pretpostavljeno je da će veza neusklađenosti i emocije biti jača na relevantnoj nego na irelevantnoj lokaciji. Također je pretpostavljeno da će postojati utjecaj važnosti *self* standarda. Rezultati su pokazali da nema razlike u akademskoj i obiteljskoj neusklađenosti u realnom i idealnom ja koji su postignuti kod kuće, no da je obiteljska neusklađenost u realnom i idealnom ja manja od akademske kada je postignuta na fakultetu. Kod neusklađenosti realnog i traženog ja obiteljska je domena pokazala slabiju neusklađenost od akademske, neovisno o lokaciji postignute neusklađenosti. Kao i u studiji 2, pokazalo se da postoji jedinstvena povezanost neusklađenosti realnog i idealnog ja s emocijama potištenosti te neusklađenosti realnog i traženog ja s emocijama pojačane agitacije. Također se i ovdje pokazalo da važnost *self* standarda nema utjecaja na jačinu povezanosti neusklađenosti i emocionalnog stanja. Kako je ovdje pronađena djelomična važnost lokacije i to po prvi puta, u studiji 4 pokušalo se ponovo dobiti iste rezultate vezane uz lokaciju. Rezultati su pokazali da je neusklađenost realnog i idealnog ja samostalno povezana s emocijama povlačenja, dok je kod veze neusklađenosti realnog i traženog ja veza pojačana pri većoj važnosti *self* standarda. Ta veza također ovisi o važnosti domene za *self* standard, no utjecaj nije jednostavan. Kod najvažnijih domena neusklađenost realnog i idealnog ja rezultira negativnim emocijama, dok neusklađenost realnog i traženog ja nema toga utjecaja. Suprotno tome, kod najmanje važnih domena rezultati su suprotni za vezu neusklađenosti realnog i traženog ja, ali ne i za vezu realnog i idealnog ja gdje je ova neusklađenost i dalje povezana s emocijama povlačenja. Rezultati studije 4 dodatno su provjereni na većem uzorku u petoj studiji istih autora uz korištenje drukčije mjere neusklađenosti o sebi (Donaghue i Boldero, 1996), gdje se direktno procjenjuje veličina neusklađenosti različitih pojmova o sebi. Općenito, svih pet studija spomenutih autora za osnovni su cilj imale provjeriti može li se veza neusklađenosti u pojmu o sebi i emocijama moderirati uz pomoć triju varijabli: važnosti *self* standarda, povezanosti domene uz definiciju pojma o sebi i relevantnosti lokacije testiranja na domenu u kojoj se testiranje provodi. Sukladno Higginsovim pretpostavkama, sve tri varijable imaju utjecaja iako ne uvijek u očekivanom smjeru za obje vrste neusklađenosti. Nalazi potvrđuju da je neusklađenost u realnom i idealnom ja veća kada se mjeri na relevantnijoj lokaciji, neusklađenosti realnog i idealnog ja su na relevantnoj i irelevantnoj lokaciji jedinstveno povezane s emocijama povlačenja, kod manje relevantnih lokacija neusklađenost realnog i idealnog ja povezana je s važnošću domene – kod važnijih domena utvrđene manje neusklađenosti. Za neusklađenost realnog i traženog ja rezultati su drukčiji, odnosno veličina

neusklađenosti ne ovisi o lokaciji testiranja neusklađenosti i, kao što je i predviđeno, povezana je s emocijama agitiranosti. Kod manje važnih lokacija veza je neusklađenosti realnog i traženog ja i emocija moderirana važnošću *self* standarda.

Također je ovdje važno spomenuti i jedno novije istraživanje koje ponovo pokušava provjeriti postojanje predviđenih veza između neusklađenosti u slikama o sebi i emocionalnih poteškoća. Philippot, Dethier, Baeyens i Bouvard (2018) provode istraživanje na nekliničkom i kliničkom uzorku gdje je klinički uzorak sadržavao sudionike kategorizirane kao depresivne (velika depresija i distimija) i one kategorizirane kao anksiozne (fobija, panični poremećaj, agorafobija, generalizirana anksioznost i opsesivno kompulzivni poremećaj). Koristili su idiografski upitnik kojim su osim realnog i idealnog ja mjerili socijalno ja (traženo ja od okoline). U konačnici rezultati pokazuju da su depresivni ispitanici pokazivali veću neusklađenost između realnog i idealnog ja u odnosu na anksiozne i kontrolnu skupinu. Kod anksioznih je postojala razlika u odnosu na kontrolnu skupinu. Što se tiče socijalnog ja nije se pokazala razlika između dva klinička uzorka, nego samo razlika u odnosu na neklinički uzorak, no s druge strane ova je neusklađenost dobro razlikovala osobe s komorbiditetom depresije i anksioznosti od ostala dva klinička uzorka. Samo je djelomično potvrđena važnost socijalnog ja kod anksioznosti (kada je u komorbiditetu s depresijom), no zamjerka ovom radu je nepostojanje ispitanika s isključivo socijalnom fobijom.

1.2.4 Istraživanja koja opovrgavaju povezanost neusklađenog pojma o sebi i emocionalnih poteškoća

Rezultati u području depresivnosti i neusklađenog pojma o sebi prilično su stabilni. No bez obzira na gore navedena istraživanja koja potvrđuju vezu obje emocionalne poteškoće i neusklađenosti u pojmu o sebi, postoji znatan broj radova koji ukazuju na to da veza anksioznosti i neusklađenosti traženog i realnog ja ne postoji ili da kod neusklađenosti stvarnog i traženog ja postoji izraženija depresivnost nego očekivana anksioznost sudionika.

Scott i O'Hara (1993) dobivaju rezultate koji podržavaju teoriju neusklađenog pojma o sebi, ali samo u segmentu depresivnosti. Tako autori provode istraživanje na heterogenoj kliničkoj populaciji s ciljem reevaluacije psihometrijskih karakteristika Selves upitnika i testiranja rezultata dobivenih od strane Strauman i Higgins (1988) na homogenoj skupini sudionika. Osim sudionika s depresijom, uključeni su i sudionici s distimijom, a uz socijalno anksiozne

sudionike u istraživanju su bili i agorafobični, opsesivno kompulzivni te sudionici s paničnim poremećajem. Osnovni je cilj bio uvidjeti mogu li se rezultati teorije neusklađenog pojma o sebi generalizirati i na ostale vrste anksioznih poremećaja ili su isključivo povezani sa socijalnom anksioznošću. Rezultati povezani uz psihometrijsku stabilnost upitnika nisu zadovoljavajući, pa se test retest stabilnost nakon mjesec dana kod traženog ja pokazala vrlo niskom (0.53 za neusklađenost realnog i idealnog ja te samo 0.22 za realno i traženo ja). Autori predlažu detaljnije opisivanje mjerenja i bodovanja Selves upitnika od strane autora koji sami dobivaju test retest pouzdanosti od 0.58 i 0.65. Ostali rezultati upućuju na postojanje više razine neusklađenosti kod depresivnih sudionika u odnosu na normalne, no ista veza ne pronalazi se kod anksioznih sudionika. Dodatno se pokazalo postojanje izraženije neusklađenosti u idealnom i realnom ja kod depresivnih sudionika u odnosu na normalne, ali ne i u odnosu na anksiozne sudionike. Za anksiozne sudionike nije potvrđena pretpostavka da će imati izraženiju neusklađenost u traženom i realnom ja u odnosu na depresivne i normalne sudionike.

Jedno od istraživanja koje djelomično potvrđuje postavke Higginsove teorije neusklađenog pojma o sebi, no većinom odbacuje vezu specifičnih emocija i neusklađenosti, jest istraživanje koje su proveli Weilage i Hope (1999) s ciljem provjere i proširivanja Higginsove teorije neusklađenog pojma o sebi. Autori uz normalnu populaciju u istraživanje uključuju i osobe sa socijalnom fobijom, distimijom, komorbidnom socijalnom fobijom te depresijom. Prema Higginsovoj će teoriji s porastom neusklađenosti o sebi doći i do povećane vulnerabilnosti za depresiju i anksioznost, odnosno određeni tipovi neusklađenosti o sebi bit će češći među depresivnim osobama nego među anksioznim kao i obrnuto. U toj su studiji uzete u obzir samo dvije neusklađenosti o sebi: realno i idealno ja za koje se vjeruje da je povezano s depresijom i vezanim emocijama zbog percipiranog neuspjeha u postizanju zadanih ciljeva te realno i traženo ja za koje se pretpostavlja da je povezano sa socijalnom anksioznošću zbog percipiranog neuspjeha da se živi u skladu sa standardima značajnih drugih. Autori se oslanjaju na Straumanovo (1989) istraživanje prema kojem je socijalna fobija povezana s neusklađenošću realnog i traženog ja, a depresija s neusklađenošću realnog i idealnog ja. Ipak u svojoj studiji odlučuju promijeniti neke parametre te tako proširiti i upotpuniti teoriju, pa umjesto depresivnih sudionika uzimaju distimične kako bi dobili veći kontrast u odnosu na poremećaj socijalne fobije i stoga što oba ova poremećaja počinju ranije u životu i imaju tendenciju da budu kronični, za razliku od depresije koja se pojavljuje u epizodama. Osim toga, suprotno od prijašnjih autora koji su kao kontrolnu skupinu normalne populacije uzimali studente (a ponekad i za one s poremećajima), Weilage i Hope se odlučuju za prikladniji uzorak kliničke

populacije te demografski podudarne normalne sudionike. Hipoteze koje postavljaju temelje se na teoriji o neusklađenom pojmu o sebi i pretpostavljaju da će osobe sa socijalnom fobijom imati veću neusklađenost u realnom i traženom ja u odnosu na distimične i normalnu populaciju, a da će distimične osobe imati izraženiju neusklađenost realnog i idealnog ja u odnosu na one sa socijalnom fobijom i normalne. Pretpostavljaju i da će osobe s komorbiditetom socijalne fobije i distimije imati više rezultate na obje neusklađenosti u usporedbi s normalnom populacijom. Dodatno, kako se generalizirana i negeneralizirana fobija mogu razlikovati, autori ta dva poremećaja analiziraju separatno. Svi su ispitanici osim Selves upitnika ispunili Beckov upitnik depresivnosti i Skalu socijalnog izbjegavanja i stresa (*Social Avoidance and Distress Scale*) kako bi se osim dijagnoze putem intervjua ispitanici mogli i sami izjasniti o depresivnim i anksioznim simptomima. Preliminarne analize vezane uz dijagnostiku putem intervjua te testovi samoprocjene daju očekivane veze među varijablama i pokazalo se da nema nikakve razlike ovisno o spolu sudionika. Što se tiče ostalih rezultata, kao što je i očekivano dobiveno je da osobe s komorbiditetom socijalne fobije i depresije imaju veću neusklađenost realnog i traženog ja od normalne populacije i onih s negeneraliziranom socijalnom fobijom. Osobe sa socijalnom fobijom (bilo kojom vrstom) ne razlikuju se od normalne populacije po neusklađenosti realnog i idealnog ja. Od normalne se populacije po spomenutoj osobini, suprotno pretpostavci, ne razlikuju niti ispitanici s distimijom i bez socijalne fobije. Rezultati u vezi s neusklađenošću realnog i traženog ja, prema očekivanjima, pokazuju da generalizirana socijalna fobija i komorbiditet imaju višu neusklađenost od normalne populacije. Osobe s negeneraliziranom fobijom nisu se razlikovale od normalne populacije. Dobiven je i neočekivani rezultat da se distimične osobe također razlikuju od normalne populacije po neusklađenosti realnog i traženog ja te da se generalizirana i negeneralizirana socijalna fobija te distimija ne razlikuju u veličini neusklađenosti realnog i traženog ja. Autori su redefinirali sudionike u samo tri skupine kako bi rezultati bili više komparabilni sa Straumanovim rezultatima. Pokazalo se da skupina sa socijalnom fobijom ima izraženiju neusklađenost realnog i idealnog ja od normalne populacije, dok se grupa s distimijom ne razlikuje od ostalih dviju grupa sudionika prema spomenutoj varijabli. Što se tiče neusklađenosti realnog i traženog ja, grupa sa socijalnom fobijom i distimijom se ne razlikuju, no obje imaju značajno višu neusklađenost realnog i traženog ja u odnosu na normalnu populaciju. Dobiveni rezultati u ovom istraživanju također pokazuju znatno niže rezultate neusklađenosti između realno-idealno ja i realno-traženo ja u svim skupinama sudionika u odnosu na Straumanove podatke gdje se jedino kod normalne populacije može pronaći razlog u načinu formiranja skupine sudionika. Dobiveni rezultati koji ne idu u prilog teoriji i

Straumanovom istraživanju mogu biti rezultat selekcije drukčije grupe depresivnih sudionika (distimija naspram depresija) gdje je distimija više kronični poremećaj, što može uzrokovati promjene u neusklađenosti realnog i idealnog ja (slično smanjenju neusklađenosti realnog i idealnog ja s povećanjem dobi osobe) ili pak povišenu neusklađenost realnog i traženog ja zbog prirode poteškoća koje prate osobe s distimijom kao kroničnim poremećajem. Dakle, iako to istraživanje potvrđuje samo neke pretpostavke teorije (veća neusklađenost kod poremećaja nego kod normalne populacije, veća kod komorbitditeta nego kod normalne populacije...) treba voditi brigu o načinu izbora sudionika i definiranju skupina u istraživanju.

Tangeny, Niedenthal, Covert and Barlow (1998) pokušali su replicirati istraživanje Higgins i suradnika iz 1985. godine. Provjerili su postojanje veze između četiri tipa neusklađenosti (realno-idealno i realno-traženo iz vlastite perspektive i perspektive drugih) i intenziteta emocija povlačenja i agitacije. Njihova je osnovna pretpostavka da će svi tipovi neusklađenosti o sebi biti jače povezani sa sramom nego s krivnjom, za razliku od Higginsa koji sram povezuje uz neusklađenost realnog i idealnog, a krivnju uz neusklađenost realnog i traženog ja. Autori smatraju da sram uključuje opću negativnu evaluaciju sebe i da nije jasno zašto bi jedan tip neusklađenosti bio više vulnerabilan za osjećaj srama. S druge strane, osjećaj krivnje manje je relevantan za pojam o sebi jer se veže uz specifično ponašanje. U tu su svrhu autori koristili Selves upitnik i listu s rangiranjem, a ispitanici su odgovarali temeljem vlastitoga gledišta i pretpostavljenoga gledišta njihovih roditelja. Uočili su da obje mjere imaju sličnu prediktivnu valjanost. Pronašli su srednju povezanost između različitih neusklađenosti o sebi i nisu pokazali postojanje niti opće niti specifične veze s pojedinim emocijama. Svi tipovi neusklađenosti u pojmu o sebi povezani su s osjećajem srama, a niti jedna s osjećajem krivnje, no čak ni te veze ne postoje nakon parcijalizacije koja uklanja korelaciju pojedinih vrsta neusklađenosti u pojmu o sebi. Kada su se autori usmjerili na rezultate mjernih ljestvica depresije i anksioznosti u cjelini, a ne parcijalnih čestica pojedinih ljestvica, slika je bila nešto drukčija i pokazalo se da su depresija i anksioznost povezane i s neusklađenošću u realnom i idealnom te neusklađenošću u realnom i traženom ja. I ovdje parcijalizacijom veze dviju neusklađenosti izostaje povezanost neusklađenosti s depresijom i anksioznošću. Autori naglašavaju da bez čvrstog empirijskog dokaza da postoji jedinstvena veza između pojedinih tipova neusklađenosti o sebi i određenih emocija, tvrdnja da je neusklađenost vezana uz negativan afekt ne predstavlja nikakvu novost.

Bruch, Rivet i Laurenti (2000) provode istraživanje s ciljem provjere povezanosti neusklađenog pojma o sebi s anksioznošću i depresivnošću oslanjanjem na Tripartitni model anksioznog i depresivnog raspoloženja Clarka i Watsona. Prema tom modelu anksioznost i

depresija slične su po generalnoj nelagodi, no autori te nespecifične simptome grupiraju u one koji se povezuju s anksioznošću – poput nervoze i one koji se povezuju s depresivnošću – kao tuga. Dakle, iako oba psihička poremećaja imaju u osnovi isti negativni afekt, oni uključuju subjektivne osjećaje koji se percipiraju različitima. Pretpostavljalo se da je neusklađenost u realnom i idealnom ja povezana s anhedonijom, koja je tipična za depresiju, i kliničkom slikom depresivnosti, a neusklađenost između realnog i traženog ja sa somatskom anksioznošću tipičnom za anksioznost te kliničkom slikom anksioznosti. Rezultati su pokazali da je neusklađenost u realnom i idealnom ja povezana s generalnim i nespecifičnim elementima depresivnosti te s kliničkom slikom depresije. Time je potvrđen taj dio teorije o neusklađenom pojmu o sebi. Dio teorije vezan uz anksioznost niti ovdje nije potvrđen. Pokazalo se da nema povezanosti neusklađenog realnog i traženog ja sa specifičnim i nespecifičnim elementima anksioznosti te kliničkom slikom anksioznosti. S druge strane, neočekivano se pokazala veza te neusklađenosti s anhedonijom koja je tipična za depresivnost.

Nadalje, Gramzow, Sedikides, Panter i Insko (2000) koristili su parcijalne korelacije i u istraživanju na studentima ustanovili da je neusklađenost u realnom i idealnom ja jedinstveno povezana s obje emocije, dok neusklađenost u realnom i traženom ja nije povezana niti s jednom emocijom. Daljnjom analizom čestica autori su ustanovili da je neusklađenost u realnom i idealnom ja povezana sa socijalnom anksioznošću i submisivnošću, dok se neusklađenost u realnom i traženom ja povezuje s hostilnošću prema drugima i zlobom.

Amico, Bruch, Haase i Sturmer (2004) u svom su istraživanju primarno željeli provjeriti vezu između osobine ličnosti sramežljivost i neusklađenosti realnog i traženog ja te pripadajućih emocionalnih nelagoda. Mnoga su ranija istraživanja ukazala na postojanje veze između sramežljivosti i anksioznosti, ali malo je onih koja se bave različitim neusklađenostima i vezom sa sramežljivošću. Osnovna svrha toga istraživanja bila je utvrditi predviđanje različitih vrsta nelagode s pomoću metodologije osobina ličnosti i teorija socijalno-kognitivnog učenja poput teorije neusklađenog pojma o sebi. Kako bi se povećala pobuđenost neusklađenosti koja je prema Higginsu važna da bi došlo do veze s nelagodom, autori su od sudionika tražili da ispišu listu atributa koji opisuju njihovo realno i traženo ja, a povezani su sa socijalnim i interpersonalnim karakteristikama umjesto s općim atributima i karakteristikama. Nadalje, autori su povećali i dostupnost neusklađenosti kako je Higgins pretpostavio da je to važno i to na način da su pojačali njezinu primjenjivost i relevantnost. Ispitanici su bili izloženi stvarnim podražajima koji se mogu uklopiti u neku neusklađenost umjesto opisa hipotetskih situacija, odnosno trebali su započeti razgovor s nepoznatom osobom suprotnoga spola. U studiji su

mjerene tri komponente nelagode koje su inače uobičajene za sramežljivost – kognitivne izjave o sebi, indikatori anksioznosti i strategije samoprezentacije vezane uz interakciju. Neusklađenost u traženom i realnom ja mjerena je na način da se pitalo ispitanike što njihovi vršnjaci od njih očekuju, a ne roditelji ili najbolji prijatelji kako se to uobičajeno mjeri. Rezultati su pokazali da velik doprinos rezultatu u vezi sa sramežljivošću daju subjektivna procjena anksioznosti i negativne samoprocjene, dok pozitivne samoprocjene nemaju doprinosa. Suprotno tome, kod neusklađenosti u slikama o sebi nisu pronađeni znatni, nego samo srednji doprinosi navedenih varijabli. Nedostaci navedene studije odnose se na to da su neusklađenost, sramežljivost i varijable nelagode mjerene u istom mjerenju te da su mjere nelagode uglavnom bile samoprocjene.

Slično prethodno spomenutom istraživanju, Ozgul, Heubeck, Ward i Wilkinskon (2003) testiraju tri pretpostavke neusklađenog pojma o sebi. Korištene su idiografske i nomotetičke mjere, gdje se idiografske mjere odnose na one u kojima ispitanici sami odabiru pridjeve koji opisuju sliku o sebi, a nomotetičke one koje imaju listu s ponuđenim pridjevima. Osnovni je cilj studije bio provjeriti valjanost idiografske mjere pojma o sebi (Selves upitnikom) i nomotetičke mjere (ček listom) gdje bi valjanost bila potvrđena ako među instrumentima postoji visoka korelacija, ako ne postoji korelacija između različitih vrsta neusklađenosti te ako postoji uzorak predviđanja pojedinih emocionalnih nelagoda kod različitih tipova neusklađenosti. Provjeravali su postoji li veza između neusklađenosti u pojmu o sebi i emocionalne nelagode, je li neusklađenost u realnom i idealnom ja povezana s emocijama povlačenja, a neusklađenost u realnom i traženom ja s agitiranošću te je li neusklađenost realnog i idealnog (drugi) ja povezana sa sramom, a neusklađenost realnog i traženog ja s krivnjom. Rezultati vezani uz mjerne instrumente pokazuju vrlo malu diskriminantnu i konvergentnu valjanost – postoje vrlo visoke korelacije (0.59 – 0.81) između različitih vrsta neusklađenosti mjerenih s oba instrumenta te značajne, ali manje (0.28 – 0.39) korelacije između istih neusklađenosti na dva različita mjerna instrumenta. Temeljem vrlo malih ili neznačajnih korelacija između negativnih afektivnih stanja, anksioznosti, depresije, srama i krivnje autori zaključuju da neusklađenosti imaju ili vrlo mali doprinos ili uopće nemaju doprinos predviđanju negativnog emocionalnog stanja. Iako se u studiji uočavaju veze neusklađenosti i negativnog emocionalnog stanja, nije utvrđena specifičnost te veze. Nadalje, autori napominju da zbog velikih korelacija između neusklađenosti u realnom i idealnom te realnom i traženom ja, nije moguće postojećim instrumentima utvrditi postojanje različitih vrsta neusklađenosti.

Phillips, Silvia i Paradise (2007) željeli su provjeriti kako neusklađenost u idealnom, traženom i neželjenom ja s realnim ja doprinose predviđanju emocionalnih stanja. Autori su željeli provjeriti tezu Oglivia (1987) o tome da je neželjeni *self* važniji u predikciji emocija od idealnog i traženog. Osnovna je ideja da se osoba nastoji ponašati na način da joj je najvažnije izbjegavanje neželjenog i da neuspjeh u tome dovodi do predviđanja širokog raspona negativnih emocija. U toj su studiji autori željeli doprinijeti istraživanju neusklađenog pojma o sebi tako da su pokušali riješiti probleme koje su u metodološkom smislu uočili u ostalim studijama u tom području. Autori su ponajprije uveli veći broj mjera i različitih tipova pojma o sebi kao i emocionalnih stanja, povećali su i uzorak istraživanja kako bi rezultati imali veću statističku snagu, a dodatno su odlučili pozabaviti se i inkrementalnom valjanošću neusklađenosti o sebi u odnosu na opće samopoštovanje. U istraživanju je osim Selves upitnika korištena mjera neusklađenosti o sebi razvijena od strane Oglivia i Heppena koja predstavlja holističku mjeru koliko su osobe blizu ili daleko svakom od mjerenih tipova pojma o sebi. Negativne emocije procjenjivane su sljedećim upitnicima: Beckov upitik depresivnosti (Beck, Steer i Brown, 1987), Beckov upitnik anksioznosti (Beck, Epstein, Brown i Steer, 1988), Epidemiologic Studies Depression (Radloff, 1977) i State-Trait Anxiety (Spielberger, Gorsuch, Lushene, Vagg i Jacobs, 1983). Prva konfirmatorna analiza pokazuje značajnu predikciju negativnih emocija s pomoću neusklađenog realnog i idealnog ja, ali ne i realnog s traženim ja. Također se pronalazi visoka korelacija između neusklađenosti idealnog i traženog s realnim ja. U drugoj konfirmatornoj analizi autori uvode neželjeno ja i situacija se mijenja, odnosno niti neusklađenost idealnog i realnog ja više ne predviđa negativne emocije. Samo neželjeni pojam o sebi značajno predviđa negativne emocije. Na kraju su autori željeli provjeriti i inkrementalnu valjanost neusklađenosti u pojmovima o sebi u odnosu na opće samopoštovanje, pa su u model ubacili i opće samopoštovanje na Rosenbergovoj skali. Model pokazuje da je opće samopoštovanje najbolji prediktor neugodnih emocija, pa ubacivanjem istog u model nestaje samostalni efekt pojedinih neusklađenosti.

U magistarskom radu Stamać Ožanić (2007), između ostalog, cilj je bio na studentima u Zagrebu provjeriti hipoteze da depresivni sudionici imaju veći nesklad između stvarnog i idealnog ja nego nedepresivni, a osobe s izraženijim stupnjem samohendikepiranja veći nesklad između stvarnog i traženog ja nego osobe koje nisu sklone samohendikepiranju. Očekivao se i interakcijski učinak prema kojem bi osobe s visokom depresivnošću i niskim samohendikepiranjem imale najveći nesklad između stvarnog i idealnog ja, a osobe s izraženim samohendikepiranjem i niskom depresivnošću između stvarnog i traženog ja. Dodatno je

pretpostavljeno da neadaptivni atribucijski stil i neusklađeni pojam o sebi objašnjavaju značajan dio varijance depresivnosti i samohendikepiranja, a da će pritom relativni doprinos diskrepancije između idealnog i stvarnog ja biti veći u objašnjenju depresivnosti, a diskrepancije između traženog i stvarnog ja u objašnjenju samohendikepiranja. Dobiveni rezultati pokazali su da depresivni pojedinci u odnosu na nedepresivne, te osobe s višom razinom samohendikepiranja u odnosu na one s nižom razinom samohendikepiranja, pokazuju veće odstupanje u realnoj i idealnoj te realnoj i traženoj slici o sebi, što je u skladu s hipotezama postavljenima na početku istraživanja. Nije se potvrdila interakcija depresivnosti i samohendikepiranja na vrstu razlika u slikama o sebi. Dodatno se predikcijom depresije i samohendikepiranja potvrdila postavljena hipoteza o objašnjenju obiju varijabli razlikom stvarne i idealne slike o sebi, ali ne i predikcija razlikom u stvarnoj i traženoj slici o sebi. Nije se potvrdila pretpostavka o predikciji depresije atribucijskim stilom, no ona je pronađena pri predikciji samohendikepiranja (samohendikepiranje je veće pri eksternalizaciji ishoda te kod nestabilnog objašnjenja uspjeha i stabilnog objašnjenja neuspjeha). Osim toga, utvrđen je i značajan doprinos samohendikepiranja u objašnjenju depresije.

U istraživanju Phillipsa i Silvae (2010) autori pokušavaju izbjeći nedostatke prethodnih studija za koje smatraju da su razlog neujednačenih rezultata u području povezanosti neusklađenog pojma o sebi i anksioznosti te depresivnosti. Kao nedostatke spominju: premale uzorke (uglavnom manje od 100), korištenje Selves upitnika (samostalno se koristi za mjerenje konstrukta, pa se ne može odrediti jesu li dobivene individualne razlike rezultat stvarnih razlika ili variraju zbog primijenjene metode), prikupljanje informacija o emocijama sudionika s pomoću kratkih *ad hoc* skala, neprovjerenih metrijskih karakteristika i korištenja „zastarjelih" statističkih postupaka (poput parcijalnih korelacija). Stoga autori u svome istraživanju na 245 sudionika primjenjuju ispitivanije s tri različita instrumenta za mjerenje neusklađenosti o sebi: Selves upitnik, vizualno-analogna skala Heppena i Oglivia (2003) te Ozgulova ček lista. Kako bi se odvojila varijanca vezana uz osobinu i ona vezana uz korištenu metodologiju, upotrijebili su poznate skale depresije i anksioznosti s dokazanom valjanošću (DASS, Lovibond i Lovibond, 1995 kao samoprocjenu subjektivnog emocionalnog iskustva u svrhu razlikovanja depresivnih i anksioznih simptoma te MASQ, Clark i Watson, 1995, kao samoprocjenu subjektivnog emocionalnog iskustva za dostizanje tripartitnog modela Clark i Watsona) i proveli strukturalno modeliranje za procjenu modela teorije neusklađenog pojma o sebi umjesto računanja parcijalnih korelacija među promatranim varijablama. Iako autori potvrđuju postojanje značajne predikcije anksioznosti s pomoću neusklađenog traženog i realnog ja,

model nije u potpunosti potvrđen jer ista neusklađenost u podjednakoj mjeri kao i neusklađenost idealnog i realnog ja predviđa i depresivnost.

Još jedno istraživanje na tu temu na hrvatskom području provode autorice Lebedina Manzoni i Lotar (2011). Autorice su u potrazi za medijator varijablama veze perfekcionizma i depresivnosti provjeravale vezu sa samosviđanjem i samokompetentnošću te neusklađenošću u realnom i idealnom te realnom i traženom ja. Autorice svoje hipoteze provjeravaju na 147 studentica koje su ispunile upitnike depresivnosti (BDI-II, Beck, Steer i Brown, 1996), perfekcionizma (PANPS, Terry-Short, Owens, Slade. i Dewey, 1995), samosviđanja i samokompetentnosti (SLCL, Tafarodi i Swann, 2001) i skalu za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (SCQ-CC, Watson, Bryan, i Thrash, 2010). Rezultati toga istraživanja, između ostaloga, pokazuju da je povezanost simptoma depresivnosti i nesklada stvarnog i traženog ja veća nego povezanost simptoma depresivnosti te nesklada stvarnog i idealnog ja.

Stevens, Holmberg, Lovejoy i Pittman (2014) postavljaju pitanje zašto u nekim istraživanjima dolazi do potvrde veze različitih neusklađenosti o sebi i specifičnih emocija, a u nekima ne. Autori smatraju da razloge treba tražiti ili u diskriminantnoj valjanosti mjera neusklađenosti realnog i idealnog odnosno traženog ja ili u moderator varijablama. Kao moderator varijablu odabiru kognitivne sposobnosti, specifičnije apstraktno mišljenje koje je bitno za razumijevanje odnosa među objektima, ali i ljudima. 169 studenata ispunilo je sve upitnike u istraživanju (mjere neusklađenog pojma o sebi, anksioznosti i depresije, formalnog rezoniranja te neverbalne i verbalne inteligencije) i uključeno je u daljnju obradu podataka. Mjerni instrumenti koji su korišteni u istraživanju su ovi: Selves upitnik, BDI_II (Beck, Steer i Brown, 1996) za mjerenje depresivnosti, BAI (Beck, Epstein, Brown i Steer, 1988) za mjerenje anksioznosti, ATFR (Arlin, 1982) za formalno rezoniranje te Wechslerova verbalna i neverbalna skala inteligencije za odrasle (WAIS - IV, Wechsler, 2008). Rezultati su pokazali da je verbalno rezoniranje važna moderator varijabla za vezu neusklađenosti realnog i idealnog ja s depresivnošću pa da veza postoji kod osoba s višim nivoom verbalnog rezoniranja, ali ne i kod onih s nižim. Kod neverbalnog se rezoniranja ne pronalazi ovakva povezanost. Kao što teorija neusklađenog pojma o sebi i pretpostavlja, postoji povezanost neusklađenosti u realnom i idealnom ja s depresivnošću, no ne i s anksioznošću, no druga pretpostavka ipak nije potvrđena, odnosno povezanost neusklađenosti traženog i realnog ja s anksioznošću ne postoji, nego postoji povezanost s depresijom. Iako autori zaključuju da je teorija neusklađenog pojma o sebi prikladnija za objašnjenje depresije nego za objašnjenje anksioznosti, također naglašavaju da i njihova studija ima neka ograničenja na koja bi valjalo pripaziti u budućim

istraživanjima. Kao najvažnije ograničenje spominju uzorak studenata umjesto opće populacije ili kliničkih uzoraka.

Osim prikazanih istraživanja postoje i istraživanja koja upućuju na kulturalne razlike u neusklađenosti pojma o sebi i emocionalnih poremećaja i dovode u pitanje mogućnost generalizacije Higginsove teorije. Tako Cheung (1997) naglašava da je kineska kultura definirana kao kolektivistička, što kod Kineza može imati značajan utjecaj na pojam o sebi. Kinezi su orijentirani više na izbjegavanje neuspjeha nego na postizanje uspjeha te takvo kulturološki bitno definiranje može imati značajan utjecaj na objašnjenje depresije i određivanje vlastitog pojma o sebi. Jedna od podjela *selfa*, koja ovdje može biti zanimljiva, jest podjela na privatni, javni i kolektivni pojam o sebi gdje se privatni pojam o sebi odnosi na crte, stanja i ponašanja osobe, javni na kognicije vezane uz viđenje pojma o sebi od strane značajnih drugih, a kolektivni na kognicije vezane uz viđenje pojma o sebi u kolektivima (obitelj, škola...). Kako je kineska kultura kolektivistička, pretpostavlja se da je kolektivni pojam o sebi jako bitan i kineski pojam o sebi postoji primarno u odnosu na značajne druge. Tako će se Kinez smatrati sinom, bratom, mužem i ocem, ali rijetko kada samim sobom. Oni se radije opisuju u terminima socijalnih uloga i identiteta. Što se tiče same depresije, nije toliko relevantno da budeš dobar već je relevantno da nisi loš, kao što i sam Beck pri opisu depresije govori o negativnom viđenju sebe. Stoga autor razmišlja o neželjenom pojmu o sebi u smislu onoga za što se osoba nada da nikada neće postati. Posebno se naglašava važnost neželjenog pojma o sebi za razumijevanje subjektivnih iskustava Kineza. Negativna orijentacija prema neuspjehu pronalazi se i u kineskoj tradiciji, pisanju i folkloru. Dok se u zapadnjačkoj literaturi poput Biblije, grčke mitologije i zapadnjačkih bajki ističe važnost pojma o sebi i ohrabruje postignuće, u kineskim pričama, poput Strijelac Yi, nema samoodređenja i govori se o radu bez nagrade. Postignuće se ne smatra osobnim uspjehom te kad je posao napravljen, nagrada nije zagarantirana, a kad posao nije dobro obavljen, sigurno slijedi kazna. Upravo zbog svega navedenoga, autor smatra da je kod Kineza puno važnije neželjeno ja za razvoj depresije nego idealno ja. Iako su rezultati pokazali da neusklađenost realnog i idealnog ja nije nebitna za depresiju kod kineskih adolescenata, puno je važniji odnos realnog i neželjenog ja (Cheung, 1997).

Heine i Lehman (1999) provode istraživanje s ciljem provjere sličnosti i razlika vezanih uz idealno ja i depresiju kod Kanađana i Japanaca. Istraživanja su općenito pokazala kako se Amerikanci procjenjuju nerealistično pozitivno u odnosu na Japance koji su nerealistično pesimistični u vlastitoj samoprocjeni. Zapadnjaci općenito internaliziraju uspjeh i esternaliziraju neuspjeh te vide svoj život kao prilike, za razliku od Japanaca koji sebe vide

manje pozitivnima. Dok je zapadnjačka kultura naklonjena postignuću, za Japance je krucijalno prihvaćanje od strane drugih. Japanci su zapravo više usmjereni na promjenu svog ponašanja da bi se uklopili u grupu i više su usmjereni na negativnosti jer na taj način znaju što treba promijeniti da bi se uklopili. Suprotno tome, Amerikanci su okrenuti prema razvijanju svojih pozitivnih osobina. Te se tendencije uočavaju i pri odgajanju djece. Istraživanje je pokazalo da kod Japanaca postoji veća neusklađenost između realnog i idealnog ja nego kod Kanađana, no s druge strane, manja je korelacija između te neusklađenosti i depresije. Razlog tome autor pronalazi u činjenici da je japanska kolektivistička kultura takva da ističe neadekvatnosti kod pojedinca kako bi on mogao na njima raditi i uklopiti se u zajednicu. Stoga neusklađenost u idealnom i realnom ja za Japanca znači poticaj da promijeni nešto na sebi i uobičajenu pojavu koju je doživljavao od najranijeg djetinjstva.

1.2.5 Važnost daljnjih istraživanja u području teorije neusklađenog pojma o sebi

Iako rezultati nisu jednoznačni, postoji znatan broj istraživanja koja ukazuju na postojanje veze između neusklađenog pojma o sebi te depresivnosti i anksioznosti (Higgins, Klein i Strauman 1985, Higgins, Bond, Klein i Strauman 1986, Higgins, 1987, Higgins, Klein i Strauman 1987, Strauman i Higgins, 1988, Fairbrother i Moretti, 1998; Kinderman i Bentall, 1996; Strauman, 1996, Francis, Boldero i Sambell, 2006; Philippot., Dethier, Baeyens i Bouvard, 2018 i dr.).

Veliki postotak ljudi tijekom svoga života iskusi simptome depresije (13 – 20 %), a oko 3.5 % opće populacije ima te simptome toliko izražene da se kod njih dijagnosticira depresivni poremećaj s uključenim akutnim vremenski ograničenim epizodama depresivnih simptoma. Različiti se simptomi pojavljuju u četiri aspekta života: somatsko, kognitivno, emocionalno i ponašajno, te ometaju svakodnevno obavljanje uobičajenih aktivnosti i znatno narušavaju kvalitetu života pojedinca. Istaknutiji su simptomi: beznađe, umor, bezvrijednost, tuga, sniženo bazično raspoloženje, psihomotorna uzbuđenost ili usporenost, poteškoće sa spavanjem i hranjenjem, negativna slika o sebi, nisko samopoštovanje, osjećaj osobe da mora biti kažnjena i na kraju - pomisao ili pak izvršenje samoubojstva. Takve depresivne epizode traju minimalno dva tjedna, a mogu varirati u učestalosti pojavljivanja te količini simptoma koji se pojavljuju i to od svega nekoliko simptoma, pa sve do teških oblika sa psihotičnim elementima (prema Halgin i Krauss Whitbourne, 1994).

Socijalna anksioznost, koja će biti predmet ovoga doktorskoga rada, definirana prema DSM-u ima prevalenciju od 13,3 % (prema Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz 1999), predstavlja kronično stanje osobe i ima tendenciju povećanja. Nalazi se često u komorbiditetu s ostalim anksioznim poremećajima, depresivnosti i ovisnostima te povećava rizik od pojave tih poremećaja. Znatno ometa funkcioniranje osobe i opću kvalitetu života te povećava rizik od razmišljanja o suicidu ili pokušaj suicida. Osobe koje imaju socijalnu anksioznost, straše se aktivnosti koje uključuju sastanke ili interakcije s nepoznatima, prisustvovanje različitim društvenim okupljanjima, formalna izlaganja i sve što zahtijeva asertivno ponašanje. Općenito se socijalna anksioznost može podijeliti na generaliziranu anksioznost i negeneraliziranu socijalnu anksioznost. Generalizirana se definira kao strah od većine socijalnih situacija, pojavljuje se u ranijoj životnoj dobi, familijarno je prisutna, pogađa osobu u širem spektru funkcioniranja. Suprotno tome, osobe s negeneraliziranom anksioznošću boje se manjeg broja situacija, nema familijarne prisutnosti, ne javlja se u ranijoj dobi i

obuhvaća manje područja života osobe. Osobe s generaliziranom socijalnom anksioznošću manje su obrazovane, rjeđe su u braku i češće su nezaposlene od onih s negeneraliziranom. Dodatno, pojedinci koji imaju generaliziranu socijalnu anksioznost, za razliku od onih s negeneraliziranom, češće pokazuju i simptome depresije, izbjegavanja socijalnih situacija te imaju izražen strah od negativne evaluacije (prema Mennin, Fresco, Heimberg, Schneier, Davies i Liebowitz, 2002).

Kako su anksioznost i depresivnost ozbiljni poremećaju koji ometaju funkcioniranje osobe na intelektualnim i socijalnim razinama, veza s neusklađenošću u pojmu o sebi može imati velike doprinose u razjašnjavanju poremećaja kao i pomoći osobama koje od toga pate. Tako Higgins (1987) postavlja pitanje zašto ljudi koji imaju određene vrste neusklađenosti jednostavno na promjene svoje *self* standarde i tako smanje nesukladnost i nelagode koje im ta nesukladnost stvara te zašto je ta nesukladnost toliko bolna da izaziva tako jake emocije? I sam autor smatra da razlog tome vjerojatno leži u socijalizaciji i ranim iskustvima u interakciji s roditeljima. Pretpostavlja da jaka nesukladnost u realnom i traženom ja leži upravo u ranim interakcijama u kojima dijete doživljava prisutnost negativnog ishoda od strane previše kritičnih roditelja koji ga kažnjavaju i odbijaju zato što nije onakav tip djeteta kakav roditelj smatra da bi trebalo biti. To su nametljivi roditelji koji kontroliraju djecu kako bi postala onakvima kakvima oni smatraju da bi trebala biti. Takvi roditelji izražavaju djetetu brige koje imaju za djecu ili strah, odnosno opću strepnju, te to prenose na dijete. S druge strane, osobe koje imaju izraženu neusklađenost između realnog i idealnog ja, vjerojatno su imale djetinjstvo u kojem su manjkali pozitivni ishodi. To je situacija kod djece koju su roditelji zanemarivali, napuštali, nisu obraćali pažnju na njih kada nisu bili onakvi kakvi su roditelji željeli da budu. Moguće je da se radilo o roditeljima koji nisu htjeli ili mogli djetetu pružiti ljubav i odobravanje. Takvi roditelji komuniciraju djetetu razočaranje u djecu ili projiciraju vlastitu bespomoćnost, tugu i obeshrabrenje životom.

Postoje tri moguća načina za smanjenje negativnih emocionalnih stanja izazvanih zbog neusklađenog pojma o sebi. Prvo, moguće je promijeniti vlastitu percepciju realnog ja i tako ga približiti nekom od *self* standarda. U bihevioralnoj se terapiji to može provoditi na način da se promijeni učinak, odnosno postignuće osobe, a u kognitivnoj i psihodinamskoj da se revidira percepcija vlastitog postignuća. Nadalje, moguće je promijeniti *self* standard da bi neusklađenost s realnim ja bila manja i to se u kognitivnoj i psihodinamskoj terapiji postiže tako da se promijeni nivo percepcije toga standarda ili da se smanji njegova relevantnost. Treća je mogućnost promjena pristupačnosti pojedinih neusklađenosti. U bihevioralnom se pristupu

potom smanjuje izlaganje osobe situacijama i socijalnim interakcijama koje su povezane s njihovim problemom. Kognitivni pristup, s druge strane, uvježbava klijente u pozitivnim mislima i stavovima, što onda inhibira negativne misli i time negativne emocije.

Risch, Buba, Steffens i Stangier (2010) raspravljaju da je važnost rada na neusklađenoj slici o sebi vrlo bitna za depresivne osobe. Iako se nije pokazalo da je neusklađena slika u vlastitom i idealnom ja povezana s prvom pojavom depresije, utvrđene su veze s povratkom bolesti. Drugim riječima, na prvu pojavu depresije najčešće utječe količina negativnih životnih događaja, no kod osoba u remisiji povratak bolesti jest olakšan kada postoji neusklađena slika o sebi. Prilikom prve pojave depresije, neusklađenost u realnom i idealnom ja automatski se aktivira i potom, u remisiji, osobe i dalje imaju iskrivljenu percepciju i postoji neusklađenost u ova dva pojma o sebi. Upravo je zbog toga potrebno raditi na približavanju realne slike o sebi idealnoj ili približavanju idealne realnoj kako bi se otežao ponovni povratak bolesti.

Istraživanje Watsona, Bryana i Trasha (2014) svojim rezultatima sugerira da, iako su obje neusklađenosti s realnim ja povezane i s depresijom i s anksioznošću kliničkog uzorka sudionika, postoji velika važnost mjerenja i rada na pojmovima o sebi i njihovoj neusklađenosti. To je istraživanje pokazalo da nakon terapije usmjerene na rad na neusklađenosti u pojmovima o sebi dolazi do promjena u veličini neusklađenosti i promjena u negativnim emocijama. Tako su promjene u neusklađenosti idealnog i realnog te traženog i realnog ja statistički značajno povezane s promjenama u anksioznosti i depresiji sudionika, a i promjene u dvije neusklađenosti međusobno su statistički značajno povezane. Dodatno se pokazalo da se smanjenje u dvije neusklađenosti u slici o sebi sastoji od približavanja realnoga ja idealnome i traženome ja te manje izraženo, ali također značajno, približavanju idealnoga i traženoga ja realnome ja.

Bak (2015) raspravlja o važnosti rada na pojmu o sebi tijekom psihoterapije, ističući da se treba okrenuti od standarda (idealnih ili traženih ja), jer neuspjesi samo produbljuju depresiju, te tumači da je važnije uložiti napor u promjenu standarda, gdje se okreće fokus sa sadašnjeg stanja i neuspjeha na standarde koje treba modificirati kako bi bili dostižni.

Vergara-Lopez i Roberts (2012) provode istraživanje s ciljem provjere jesu li neusklađenosti o sebi dobar prediktor vulnerabilnosti za depresiju ili samo pokazuju povezanost neusklađenosti kod akutne depresije. Rezultati pokazuju da se neusklađenost u realnom i idealnom te traženom ja ponašaju kao utvrđeni markeri akutnih depresivnih simptoma i emocionalne neprilike, ali ne funkcioniraju poput osobine koja bi pojedince činile

vulnerabilnima za depresivnost. S druge strane, autori spominju važnost usklađenosti pojma o sebi od kojega strahuju (slično neželjenom pojmu o sebi) kao elementa koji je poput osobine koja ih čini vulnerabilnima, odnosno može povećati rizik za pojavu depresivne epizode.

Osim za depresiju i anksioznost, neusklađenost u pojmu o sebi važna je i za druge vezane poremećaje poput npr. poremećaja hranjenja (bulimije i anoreksije). Strauman i dr. (1991) na nekliničkom uzorku pronalaze da postoji povezanost neusklađenosti u realnom i idealnom ja i bulimije zbog neispunjenih pozitivnih potencijala te povezanost neusklađenosti u realnom i traženom ja i anoreksije. S druge strane, Sawon, Cooper i Seabrook (2007) ustanovili su da su poremećaji hranjenja usko povezani s depresivnošću, ali ne i s realno-idealnom i realno-traženom neusklađenosti o sebi. Autori u istraživanje uvode dva drukčija pojma o sebi, odnosno neusklađenost realnog i budućeg ja te realnog i potencijalnog ja. Neusklađenost s budućim ja odnosi se na ono što će osoba biti u budućnosti, a s potencijalnim ja na ono što osoba potencijalno može postati. Autori potvrđuju da su obje uvedene neusklađenosti povezane s poremećajima hranjenja, no veza neusklađenosti realnog i budućeg ja s poremećajima hranjenja nestaje kada se isključi utjecaj depresivnosti, dok veza s neusklađenosti realnog i potencijalnog ja i dalje ostaje statistički značajna. O poremećajima hranjenja, točnije bulimiji i vezi s neusklađenosti o sebi, govori i istraživanje Deminga i Lynn (2010). U tom se istraživanju ponovo potvrđuje izostanak povezanosti neusklađenosti u realnom i idealnom te realnom i traženom ja i bulimije ako se ekstrahira utjecaj depresivnosti.

Različiti nalazi koji opovrgavaju ili potvrđuju vezu depresivnosti i anksioznosti s neusklađenosti o sebi mogu biti i rezultat velike povezanosti između ta dva poremećaja, što i uvjetuje osnovnu pretpostavku o tripartitnom modelu anksioznosti i depresije. Kring, Pearsons i Thomas (2007) napominju da je barem 50 % osoba kod kojih postoje kriteriji za anksioznost istovremeno i depresivno.

Ipak, primjena te teorije nije samo u kliničkoj i savjetodavnoj praksi jer negativni osjećaji zbog neusklađenog pojma o sebi mogu dovesti i do smanjenog postignuća, što onda ima primjenu i u psihologiji obrazovanja i u psihologiji rada. Nadalje, ovo može biti primjenjivo i u procjeni drugih ljudi jer se pokazalo da pojam o sebi i osobni kognitivni konstrukti imaju utjecaja na to kako procjenjujemo druge i kakve događaje vezane uz druge pamtimo. U psihologiji bliskih odnosa ta je teorija primjenjiva u smislu razjašnjavanja uravnoteženih veza kod kojih postoje slični *self* standardi kod partnera, što rezultira sličnim reakcijama na socijalnu okolinu i doprinosi uzajamnom odobravanju i prihvaćanju. S druge strane, slični partneri kod

kojih postoji i sličnost u neusklađenostima, povećavaju vjerojatnost da oba partnera budu vulnerabilna za pojedine nelagode i loše emocije jer parteri ne mogu jedan drugome predstavljati „sigurnu zonu“. Kod neusklađenih pojmova o sebi zapravo bi najuravnoteženiju vezu predstavljala ona veza kod koje postoji sličnost u *self* standardima i procjeni socijalne okoline kod partnera, ali se partneri razlikuju prema neusklađenosti na način da je jedan neusklađen u jednom, a drugi u drugom području (npr. u roditeljstvu naspram postignuću).

1.3 Metodologija istraživanja povezanosti pojma o sebi i emocionalnih poteškoća

1.3.1 Različite mjere neusklađenosti pojma o sebi i samopoštovanja

Mnogo je načina i mjerenja pojma o sebi i samopoštovanja. Što se tiče pojma o sebi, za ovaj je rad najznačajniji *Selves* upitnik (Higgins, Klein i Strauman, 1985). U njemu se od sudionika traži da izdvoje 10 atributa za svaki od navedenih pojmova o sebi. Prvo se ispunjava s gledišta same osobe (sudionika), a potom s gledišta oca, majke i bliskog prijatelja. Na početku upitnika definira se realno, idealno i traženo ja. Npr. „Molim vas, napišite atribute koji vas opisuju kao osobu kako se sami doživljavate“, „Molim vas, napišite atribute koji vas opisuju kao osobu kakvom bi vaša majka željela da jeste“ te „Molim vas, ispišite atribute koji vas opisuju kao osobu kakvom vaša majka smatra da biste trebali biti.“ Takav spontani iskaz odgovora osigurava da su napisani atributi važni i pristupačni samim ispitanicima za razliku od ček liste. Osoba također treba za svakog od značajnih drugih, u svakoj situaciji pojma o sebi (realno, idealno i traženo ja), napisati koliko smatra da mu je njihovo mišljenje u toj domeni važno. U obzir se kasnije uzimaju samo oni koji su procijenjeni kao važni. Ponajprije se radi usporedba atributa u dvije domene tako da se izdvoje svi koji se podudaraju u dvije domene i oni koji čine antonime (neusklađenost). Ukupna neusklađenost računa se kao oduzimanje ukupnog broja neusklađenosti (antonima) u dvije domene od ukupnog broja sinonima u dvije domene.

Holistički pristup, koji su razvili Heppen i Ogilivie (2003), od sudionika traži da procijene koliko su blizu ili daleko od pojedine vrste pojma o sebi (idealnog, traženog ili neželjenog). U gornjem desnom uglu papira nalazi se krug sa nazivom pojma o sebi (idealni, traženi ili neželjeni) koji se procjenjuje. Ispitanici trebaju staviti marker koji predstavlja realno ja na svaki od tih papira, ovisno o tome koliko misle da se nalaze blizu ili daleko od pojma o sebi koji procjenjuju. Rezultati se računaju na način da se ravnalom izmjeri najkraća udaljenost od ucrtanog *selfa* i oznake koja predstavlja realno ja, a s obzirom na to da se zbog mogućeg utjecaja trenutačnog stanja to mjerenje provodi više puta, mjeru diskrepancije predstavlja prosjek od 5 uzastopnih udaljenosti između oznake i idealnog/traženog/neželjenog ja. S druge strane svakog papira nalazi se skala pouzdanosti odgovora gdje ispitanici za svaku od oznaka koju su zalijepili na papir trebaju odgovoriti koliko je na skali od 1 (uopće nije pouzdano) do 5 (u potpunosti je pouzdano) njihov odgovor pouzdan u smislu da procjene imaju neko značenje za njih, odnosno da nisu davali nasumične odgovore. Analiza odgovora pri ovom mjerenju pokazala je da se

pouzdanost značajno razlikuje od neutralne točke (nasumičnog odgovaranja) i da nema razlike u pouzdanost u odgovoru ovisno o tome je li se realno ja uspoređivalo s idealnim, traženim ili neželjenim. Preliminarne analize istraživanja pojma o sebi holističkim pristupom Heppena i Ogiliviea (2003), uz skalu za mjerenje pet nekliničkih emocija (anksioznost, krivnja, zadovoljstvo, depresija i sreća) na kojoj su za svaku od emocija trebali označiti koliko su ju (od 1 do 5) iskusili u zadnjih par dana, pokazuju da nema razlike u veličini neusklađenosti realnog ja s traženim i idealnim, ali ima s neželjenim. Neusklađenost s neželjenim ja statistički je značajno veća u odnosu na druge dvije neusklađenosti. Također su i pozitivne emocije u uzorku značajno više od negativnih, kao i anksioznost te krivnja u odnosu na depresiju, što je i očekivano obzirom na nekliničku populaciju. Rezultati pokazuju da je neusklađenost s idealnim ja slabo povezana s krivnjom, a jako s depresijom i srećom te da je neusklađenost s traženim ja marginalno povezana s anksioznošću te srednje jako s krivnjom, zadovoljstvom, depresijom i srećom. Sve su korelacije u očekivanom smjeru i tako prezentirani rezultati ne daju veliku podršku razlikovnoj vezi između neusklađenosti traženog ja i emocija iz područja agitacije. Također, kao što je i predviđeno, neusklađenost s neželjenim ja povezana je sa svih pet emocija u očekivanom smjeru.

Iako to nije potvrdilo vezu između pojedinih neusklađenosti sa skupinom emocija koje se dijele na emocije potištenosti i agitacije kao prema Teoriji neusklađenog pojma o sebi, nego više s grupom emocija sličnoga smjera (pozitivnog ili negativnog), parcijalne su korelacije podržale teoriju neusklađenog pojma o sebi u području neusklađenosti s idealnim ja. S druge strane, parcijalne korelacije ne potvrđuju prema teoriji očekivanu vezu neusklađenosti traženoga ja, već vezu s agitirajućim emocijama pronalaze kod neusklađenosti s neželjenim ja. Hijerarhijske regresijske analize ipak pronalaze važnost neusklađenosti realnog i traženog ja kod anksioznosti, ali samo u slučaju kada je realno ja jako daleko od neželjenog (velika neusklađenost). Ovo nije pronađeno za emociju krivnje. Prema autorima je ovo odgovor na Higginsovu raspravu o drugoj generaciji pitanja vezanih uz teoriju neusklađenog pojma o sebi. Također objašnjavaju da je moguće da oni koji su relativno udaljeni od neželjenog ja dolaze u situaciju gdje je neusklađenost s traženim ja dostupnija te zato postoji veza s anksioznošću. Kada postoji blizina u realnom i neželjenom ja, neusklađenost realnog i traženog ja nije dostupna jer je usklađenost s neželjenim ja puno jača i važnija za pojedinca.

U radu Watsona, Bryana, i Thrasha (2010) uspoređivana su tri mjerna instrumenta za mjerenje neusklađenosti u realnom i idealnom te realnom i traženom ja: idiografski Selves upitnik (Selves Questionnaire Personal Constructs), neidiografski Selves upitnik (Selves

Questionnaire Conventional Constructs) i Apstraktne mjere. Kod idiografskog upitnika sudionici istraživanja sami izjavljuju koji pridjevi najbolje opisuju njihove različite slike o sebi, dok kod neidiografskih vrše procjenu slika o sebi na unaprijed zadanim ček listama. Istraživači koji su koristili Higginsov Selves upitnik često postavljaju pitanje jesu li traženo i idealno ja različiti konstrukti te kritiziraju osnovu i kompliciranost bodovanja upitnika. Watson, Bryan, i Thrash provode istraživanje s ciljem evaluacije i usporedbe rezultata na kliničkim i nekliničkim uzorcima te provjere konvergentne i diskriminantne valjanosti i ostalih psihometrijskih osobina triju mjernih instrumenata. Autori zaključuju da su istraživanja u tom području opravdana i da bi valjalo usporediti postojeće mjerne instrumente jer su mnogi znanstvenici pronašli vezu između porasta neusklađenosti u realnom i idealnom ja te depresije, a na kliničkim uzorcima dodatno i vezu između neusklađenosti u realnom i traženom ja s anksioznošću. Opravdanost istraživanja i validacije instrumenata autori pronalaze dodatno i u stabilnosti neusklađenosti u periodu više od tri godine. Što se tiče Selves upitnika, postavljaju se pitanja vezana uz racionalu i kompliciranost bodovanja, test retest pouzdanost koja je redovito niža od 0.7 i visoke korelacije koje se dobivaju između neusklađenosti u realnom i idealnom te realnom i traženom ja, pa stvaraju sumnju u diskriminantnu valjanost dvaju konstrukata. Upravo zbog toga Watson (2004) razvija tri instrumenta za mjerenje neusklađenosti realnog i idealnog te realnog i traženog ja: idiografski Selves upitnik (Selves Questionnaire Personal Constructs), neidiografski Selves upitnik (Selves Questionnaire Conventional Constructs) i Apstraktne mjere. Prva dva instrumenta ubrajaju se u instrumente koji mjere razlike u percepcijama, dok treći mjerni instrument mjeri percepciju samih razlika. Drugim riječima, kod prvih dvaju upitnika ispitanici procjenjuju realno, idealno i traženo ja, a istraživač računa neusklađenost među njima, dok kod trećeg instrumenta sam sudionik procjenjuje veličinu neusklađenosti između realnog i idealnog odnosno realnog i traženog ja.

Idiografski Selves upitnik (Self-Concept Questionnaire Personal Constructs - PC) dizajniran je na način da odgovara individualnom iskustvu u neusklađenosti realnog i idealnog te realnog i traženog ja. Mjerni instrument temelji se na Kelleyovoj teoriji personalnih konstrukata koja naglašava jedinstvenost percepcije pojedinca. Instrument potiče izdvajanje bipolarnih konstrukata kojima se opisuju realno, idealno i traženo ja te se potom postavlja pitanje koliko je često svaka od navedenih karakteristika istinita za svaku od komponenti pojma o sebi. Test retest pouzdanost tog mjernog instrumenta iznosi 0.81 u periodu od 3 do 5 tjedana.

Neidiografski Selves upitnik (Self-Concept Questionnaire Conventional Constructs- CC) koristi osobine ličnosti faktorske analize ček liste pridjeva autora Parkera i Veldmana (1969,

prema Watson, Bryan, i Thrash, 2010). Kao i kod idiografskog upitnika, traži od sudionika da za svaki od pridjeva izrazi koliko se često pojavljuje kod realnog, idealnog i traženog ja, međutim ovdje su pridjevi unaprijed zadani. Iako je taj upitnik manje smislen za sudionike jer ima set jedinstvenih karakteristika, ima prednost zbog bržeg ispravljanja, a test retest pouzdanost za period od tri do pet tjedana iznosi mu 0.76.

Apstraktne mjere (AM) su poput Idiografskog Selves upitnika dizajnirane na način da uvažavaju individualno iskustvo osobe, a nastale su temeljem modifikacije Shlienovog upitnika (1962, Abstract Apparatus (prema Watson, Bryan, i Thrash, 2010)). Abstract Apparatus nastao je temeljem kliničkih promatranja direktnog pristupa osobe vlastitim neusklađenostima u pojmovima o sebi. Sudionik tako procjenjuje za svaku neusklađenost (realnog i idealnog te realnog i traženog ja) koliko je velika, odnosno koliko su realno i idealno ja te realno i traženo ja slični. To čini na način da odabire jedan od nekoliko kvadrata koji se preklapaju ili jedan od nekoliko krugova koji se preklapaju i simboliziraju tri različita pojma o sebi.

U svojoj su studiji Watson, Bryan, i Thrash (2010) pretpostavili da će Self-Concept Questionnare Personal Constructs općenito imati najbolje metrijske karakteristike jer, za razliku od Self-Concept Questionnare Conventional Constructs upitnika, ima smislen idiografski kontekst i za razliku od Abstract Apparatus upitnika, ima više čestica. Autori dodatno spominju da neki istraživači smatraju da računanje razlika u dva pojma o sebi nije dobro zbog duple pogreške, s obzirom na to da se mjere dvije varijable i svaka ima vlastitu pogrešku. Stoga predlažu instrumente s jednom mjerom, poput mjere procjene razlike u dva pojma o sebi. Istraživanja su pokazala da te obje mjere (računanje razlike u dva pojma o sebi i mjera procjene razlike u dva pojma o sebi) imaju podjednaku pouzdanost. S druge strane, također je ustanovljeno da razlika u neusklađenosti u dva pojma o sebi dobro predviđa neuroticizam za razliku od procjene razlike u dva pojma o sebi, te se time dodatno podržala upotreba računanja navedene razlike.

Kako su autori (Watson, Bryan, i Thrash, 2010) željeli da se nalazi toga istraživanja osim u kliničkim istraživanjima mogu primjenjivati i u istraživanjima socijalne psihologije te psihologije ličnosti, istraživanje je provedeno na kliničkom i nekliničkom uzorku sudionika. Rezultati su pokazali visoku internalnu konzistentnost (0.90 – 0.92) za SCQ-PC te srednju za SCQ-CC (0.82 – 0.90), test retest pouzdanost (nakon mjesec dana) oko 0.7 za obje mjere te, iako su neusklađenosti bile u korelaciji, izdvojile su se kao dva faktora. Konvergentna i diskriminantna valjanost pronađene su za SCQ-PC te SCQ-CC, ali ne i za Abstract Apparatus

(AA), s time da je konvergentna valjanost veća za SCQ-PC. Kriterijska valjanost pronađena je za anksioznost i depresiju kako kriterijske varijable kod SCQ-PC te SCQ-CC, ali ne i kod AA. Sve navedeno zapravo je potaknulo i najsnažnije podržalo korištenje SCQ-PC na kliničkim i nekliničkim populacijama.

U novije se vrijeme često koriste implicitne mjere pri mjerenju pojma o sebi. Razlog tome jest pokušaj da se smanje nedostatci samoprocjena koje su osjetljive na davanje socijalno poželjnih odgovora i želje za boljom samoprezentacijom. Implicitne se mjere najviše odnose na zadatke kategorizacije u kojima se, za razliku od eksplicitnih mjera, ne događaju kontrolirani procesi razmišljanja i donošenja odluka, nego spontane automatske i afektivne reakcije koje daju pravu sliku o tome kakvo je naše realno, idealno ili traženo ja. Također istraživanjima je potvrđeno da nema značajne korelacije u implicitnim i eksplicitnim mjerama pojma o sebi što bi značilo da se zaista radi o različitim konstruktima. Prema Beeversovoj teoriji dvostrukih procesa, kognitivna vulnerabilnost za depresiju karakterizirana je negativnim implicitnim odnosno automatskim procesima koji nisu u korelaciji s namjernim eksplicitnim procesima. Sukladno tome Haeffel i dr. (2007; prema Risch, Buba, Steffens, i Stangier, 2010) razvijaju IAT (Implicit Association Test). IAT tehnika sastoji se od dviju lista od po 10 pozitivnih i negativnih opisa (poput socijabilan, beskoristan...) te dviju dodatnih dimenzija: *self* (ja) i *neself* (ti). Zadatak je sudionika da pri projekciji riječi s liste na ekran što brže kategorizira riječ na dimenziji pozitivan *self* i negativan *neself* u zadatku pozitivnog *selfa* te negativan *self* i pozitivan *neself* u zadatku negativnog *selfa*. Pretpostavka je da će vrijeme reakcije biti kraće kod pozitivnog *selfa* ako osoba ima pozitivnu sliku o sebi, a kod negativnog ako ima negativnu sliku o sebi. Ipak, pokazalo se da IAT (Risch, Buba, Steffens, i Stangier, 2010) ne mjeri pojam o sebi u cijelosti, već je moguće da kod nekliničke populacije mjeri realno ja, dok kod depresivnih osoba mjeri idealno ja i iz toga proizlazi da je kod depresivnih osoba pojam o sebi visok, što tu mjeru ne čini dobrom mjerom slike o sebi. To su pokazala istraživanja Remuea, Houwera, Holmesa, Vanderhasselt i Raedta (2013) te Remuea, Hughesa, Hauwera i Raedta (2014), u kojima je kao mjera neusklađenosti pojma o sebi korištena drukčija mjera *selfa*. Radi se o IRAP mjeri (Implicit Relational Assessment procedure, Barnes-Holmes i dr, 2006) koja predstavlja relativno novu posebno dizajniranu mjeru za spoznaju u kakvoj su međusobnoj vezi pojedini objekti. IRAP je računalno baziran zadatak koji traži od sudionika da brzo i točno odgovore na konzistentne ili nekonzistentne veze među objektima. Ideja je te mjere da će odgovori na konzistentne veze biti brži od onih na nekonzistentne, a sam instrument kreiran je sa svrhom da pokaže da su implicitne mjere točnije od eksplicitnih jer su nezasićene kognicijama, kontekstom

i razmišljanjima o tome koji bi odgovor bio socijalno poželjan. Pri IRAP zadacima sudionik je smješten ispred računala i ima zadatak davati konzistentne (ili u drugoj situaciji nekonzistentne) odgovore pri čemu su na ekranu prikazane 4 riječi: dvije koje su u nekom odnosu i oznaka jesu li slične ili različite (npr.; ugodno-ljubav ili neugodno-mir). Istraživanja su pokazala da se takvom mjerom dobivaju drukčiji rezultati nego pri eksplicitnim mjerama. U istraživanju iz 2013. godine Remue, Houwer, Holmes, Vanderhasselt i Raedt koristili su 2 IRAPa: IRAP za realno ja (dva su moguća podražaja:„ja jesam“ i „ja nisam“) i IRAP za idealno ja (dva su moguća podražaja: „ja želim biti“ i „ja ne želim biti“). Iako prije ovog istraživanja IRAP nije korišten u svrhu mjerenja pojma o sebi, postoji znatan broj istraživanja koja potvrđuje da IRAP osigurava valjanu mjeru načina na koji osobe u odnos dovode različite objekte (Drake i dr., 2010). Tom je mjerom moguće razlikovati realno od idealnog ja u smislu odnosa među njima, pa su tako autori htjeli provjeriti hipotezu različitih autora da će depresivni pojedinci imati viši rezultat na idealnom ja nego na realnom ja. U tu su svrhu proveli istraživanje na disforičnim i nedisforičnim studentima. Tako su studenti trebali pri realnom ja odgovoriti s *točno* ili *netočno* na tvrdnje poput „ja sam sretan“. Istraživanje se sastojalo od dva testa. U prvom su trebali davati konzistentne odgovore (ja jesam ili ja nisam), odnosno na svaki podražaj koji je bio vezan uz pozitivnu ili negativnu riječ morali su odgovoriti na način da „ja jesam“ vezuju uz pozitivne riječi, a „ja nisam“ uz negativne riječi. U nekonzistentnoj situaciji morali su dati obrnute odgovore. Na isti je način provedeno i mjerenje za idealno ja, osim što su u tom slučaju tvrdnje bile „ja želim biti“ ili „ja ne želim biti“. Osnovna ideja IRAP-a jest da će ispitanici imati bolji uradak (točniji i u kraćem vremenu) za one situacije gdje je veza među objektima onakva kakvom ju ispitanici sami vide. Rezultat koji dobivamo jest D IRAP koji predstavlja razliku u vremenu latencija između D IRAP (pozitivnog) i D IRAP (negativnog). Ako je D IRAP značajno veći od 0, to znači da postoji statistički značajna razlika u vremenu latencije kod konzistentnog naspram nekonzistentnog bloka. Ovisno o pitanjima, veći D IRAP znači u jednom slučaju veći rezultat na realnom ja, a s druge strane veći na idealnom ja. Split-half pouzdanost pokazala je značajnu pouzdanost za IRAP idealno ja ($r = 0.49$; $N = 32$; $p < 0.01$) ali ne i za IRAP realno ja ($r = 0.22$; $N = 56$; $p > 0.10$). Rezultati vezani uz hipotezu pokazali su, kao što je i pretpostavljeno, da nedisforični studenti imaju viši rezultat na realnom ja i niži rezultat na idealnom ja u odnosu na disforične. To istraživanje pokazuje prednost IRAP-a u odnosu na ostala implicitina mjerenja poput IAT-a.

U istraživanju iz 2014. godine autori su na istoj skupini sudionika osim dvije vrste IRAP-a primijenili i IAT da mogu procijeniti jesu li točne pretpostavke koje se vežu uz IAT i disforične

sudionike. Osnovna hipoteza bila je da će se nedisforični i disforični sudionici slagati u rezultatima na IAT-u, no da će disforični imati veći rezultat na IRATu za idealno ja, a nedisforični na IRAT-u za realno ja. Sukladno tome, pretpostavljeno je i da će rezultat na IAT-u biti u visokoj korelaciji s IRAT-om za realno ja kod nedisforičnih sudionika i IRAT-om za idealno ja kod disforičnih sudionika. Osim IAT-a i IRAT-a ispitanici su ispunili i Rosenbergovu skalu samopoštovanja (Rosenberg, 1965) i semantički diferencijal gdje su ispitanicima prikazani isti podražaji kao kod IRAT-a i IAT-a te su ih trebali ocijeniti na skali od „uopće se na slažem“ do „u potpunosti se slažem“ za realno te posebno za idealno ja. U tom istraživanju autori nisu koristili skraćenu verziju IRAT-a kao u radu iz 2013. godine te se pokazalo da postoji bolja split half pouzdanost (0.53 odnosno 0.45). Rezultati su pokazali da u IAT-u nema razlike između disforičnih i nedisforičnih studenata, zatim da disforični imaju značajno veću neusklađenost u idealnom IRAT-u naspram realnog IRATa u odnosu na nedisforične sudionike, postižu značajno niže rezultate na Rosenbergovoj skali samopoštovanja, no nema razlike u dva IRAT-a kod nedisforičnih sudionika. Dodatno, što se tiče korelacija, pokazalo se da kod disforičnih i nedisforičnih sudionika postoji pozitivna povezanost između realnog IRAP-a i rezultata na Rosenbergovoj skali te realne samoevaluacije putem semantičkog diferencijala, dok IAT nije povezan niti s jednom eksplicitnom mjerom.

Što se tiče mjerenja samopoštovanja, u prvim mjerenjima toga konstrukta radilo se samo o jednodimenzionalnim mjerama, gdje se samopoštovanje definiralo kao evaluativni dio slike o sebi poput Rosenbergove skale samopoštovanja. Kod mjera sa specifičnim samoprocjenama (npr. Van Tuinen i Ramanaiah, 1979, Fleming i Watts, 1980. i dr.) uvijek se izolirao jedan faktor višeg reda, kao opće samopoštovanje, i nekoliko faktora nižeg reda (Tafarodi i Swan 1995). Ipak, kako najpoznatiji instrument za mjerenje samopoštovanja (Rosenbergova skala osobnog samopoštovanja) faktorskom analizom izlučuje dva faktora, Tafarodi i Swan (1995) razvijaju skalu s dvije mjere samopoštovanja kao dijelove globalnog samopoštovanja – samokompetentnost i samosviđanje. Skala samopoštovanja (SLCS, Tafarodi i Swan, 1995) sastoji se od dvije subsakle s deset čestica, gdje je jedna subskala dizajnirana tako da mjeri samosviđanje, a druga tako da mjeri samokompetentnost. Ispitanici označavaju stupanj slaganja s globalnim tvrdnjama i na taj način odražavaju visoku ili nisku samokompetentnost i samosviđanje. Zagovaratelji unidimenzionalnog samopoštovanja prigovaraju visoku povezanost ($r = 0.69$) dviju skala tvrdeći da se ipak ne može raditi o dvama zasebnim konstruktima. Ipak, Tafarodi i Swan (2001) smatraju da je moguće da je takva povezanost

rezultat dvaju utjecaja. Prvo, moguće je da velik utjecaj u toj povezanosti ima zapadna kultura u kojoj se uspjeh jako cijeni. Imamo težnju biti jako ponosni na vlastiti uspjeh miješajući to s moralom i osobnošću. Tako nam i osobe koje imaju benefit od našeg uspjeha, odnosno kompetencije, često daju na značenju i socijalnoj vrijednosti. Iz toga je vidljivo da uspjeh u čemu može povećati ne samo samokompetentnost nego često i samosviđanje. Isto tako, ako smo bolje prihvaćeni, imat ćemo više hrabrosti i motivacije da ustrajemo u čemu i budemo uspješni. Također ćemo dobiti i više asistencije i pomoći. To je jako vidljivo kod djece koja dobivaju puno roditeljske ljubavi, pa imaju olakšan put prema postizanju vlastitih ciljeva. Sve to znači da veza između dvaju konstrukata ne znači i to da se radi o samo jednoj dimenziji, odnosno istom konstruktu.

Autori su također zaključili da postoje neke čestice koje dovode do visoke korelacije poput čestice „nemam zbog čega biti jako ponosan“. Ova čestica primarno je definirana kao čestica koja mjeri samokompetentnost jer – ako nisi kompetentan, onda nemaš zbog čega biti ponosan. S druge strane, kada govorimo o ponosu, jasno je da je to i dio samosviđanja. Osim toga, autori su primijetili da se postižu vrlo visoki rezultati na obje skale. Upravo zbog toga autori odlučuju revidirati postojeći upitnik. Od dvadeset originalnih čestica, deset ih je izbačeno zbog visoke korelacije sa samokompetentnošću i samosviđanjem. Dodano je šest novih tvrdnji koje su čišće i jasnije je odnose li se na samokompetentnost ili na samosviđanje. Osim toga, kako bi se smanjile aritmetičke sredine, četiri su tvrdnje modificirane na način da su se učinile ekstremnijima dodajući riječi poput „nikada“, „uvijek“ i sl. Na taj se način željelo smanjiti broj ekstremnih odgovora („uopće se ne slažem“ i „u potpunosti se slažem“) i umanjiti aritmetičke sredine kako bi se olakšalo korištenje inferencijalne statistike pri obradi rezultata s tog mjernog instrumenta. Tako je SLCS-R smanjen s originalnih 20 na 16 čestica. Sada je dobivena korelacija iznosila 0.57 za žene i 0.59 za muškarce, aritmetička sredina skala ovisno o spolu iznosila je između 25 i 30 (mogući raspon od 8 do 40, a teoretska aritmetička sredina od 24). Pouzdanost tipa nutarnje konzistencije za samokompetentnost bila je od 0.82 do 0.83, a za samosviđanje od 0.90. Korigirani test retest koeficijent pouzdanosti pri mjerenju nakon tri mjeseca iznosio je 0.94 za samokompetentnost i 0.83 za samosviđanje. Konfirmatorska faktorska analiza testiranjem četiriju pretpostavljenih modela (unidimenzionalinog, modela valencije, hibridnog i modela kompetencije i sviđanja) donosi rezultate da je jedino model kompetencije i sviđanja dosegnuo konvencionalno prihvatljiv kriterij od 0.90, uzimajući u obzir više od 90 % kovarijanci među varijablama.

1.3.2 Nedostaci dosadašnjih istraživanja neusklađenog pojma o sebi

U preglednom radu autora Boldero, Moretti, Bell i Francis (2005) u osnovi se htjelo provjeriti točnost teze teorije neusklađenog pojma o sebi o vezi između neusklađenosti realnog i idealnog ja s razočaranjem i nezadovoljstvom te povezanosti neusklađenosti realnog i traženog ja sa sramom i neugodom. Autori smatraju da se istraživanja veze neusklađenosti u pojmu o sebi i emocionalne nelagode mogu podijeliti u nekoliko vrsta: korelacijske studije (Higgins, Bond, Klein i Strauman, 1986, Strauman i Higgins, 1988), usporedba skupina prema određenom kriteriju (Strauman i Higgins, 1987) i eksperimentalno istraživanje s usporedbom skupina s manipulacijom neusklađenošću (Higgins, Klein i Strauman, 1985). Korelacijske su studije pokazale vezu između neusklađenosti realnog i idealnog ja s emocijama povlačenja te povezanost neusklađenosti realnog i traženog ja s emocijama agitiranosti. Ostala dva tipa istraživanja potvrdila su navedene rezultate korelacijskih studija.

Tangney, Niedenthal, Covert i Barlow (1998) pokazuju da parcijalizacijom veze dviju neusklađenosti, izostaje povezanost neusklađenosti s depresijom i anksioznošću, no bitno je napomenuti da su autori i kod idealne i kod tražene slike o sebi gledali isključivo roditeljsko stajalište, odnosno percepciju idealne slike i tražene slike o sebi kako bi to željeli roditelji. Osim spomenutoga, Tangney, Niedenthal, Covert i Barlow (1998) izostavili su neke od važnijih dijelova Higginsove teorije (Higgins, 1999) pri provođenju svoga istraživanja, poput važnosti utjecaja: veličine i pobuđenosti određene vrste neusklađenosti, primjenjivosti i relevantnosti konteksta te važnosti neusklađenosti za nastanak poteškoća na pojavu veze između neusklađenosti i emocija. Ozgul, Heubeck,Ward i Wilkinskon (2003) govore o tome da izostajanje veza nije neobjašnjivo, s obzirom na to da postoje vrlo visoke interkorelacije između dviju neusklađenosti o sebi pa je pitanje jesu li ti konstrukti različiti.

Na temelju rezultata tih istraživanja, Boldero i suradnici (2005) žele ustanoviti može li teorija neusklađenog pojma o sebi objasniti vezu između nekonzistentnih vjerovanja o sebi i emocionalnih poteškoća. Prvo što je trebalo razjasniti jest mogućnost da su idealno i traženo ja različiti psihološki konstrukti s obzirom na postojanje korelacije među njima. Tako je u radu autora Boldera i Francisa (2000) naglašeno da je u 5 studija koje su radili pronađeno da postoje korelacije od 0.63 do 0.79 između dva konstrukta. Higgins i suradnici (1985) izvještavaju o korelacijama od 0.53 do 0.76. No, bez obzira na točne brojeve, jasno je da su sve navedene korelacije značajno različite od nule. Ipak, to ne isključuje mogućnost da se radi o različitim konstruktima jer je moguće postojanje veze između varijabli i utjecaj neke treće varijable. S

obzirom na to da se kod neusklađenosti idealnog i traženog ja obje varijable uspoređuju s realnim ja, moguće je da su te dvije neusklađenosti dio jedne opće neusklađenosti, pa stoga nije čudno da postoji korelacija između veličine dviju vrsta neusklađenog pojma o sebi. To je objašnjenje slično i tripartitnom modelu anksioznosti i depresije, koje su isto značajno povezane i smatraju se specifičnim komponentama općeg negativnog raspoloženja. Postoje elementi koji su im zajednički i dio su opće generalne nelagode, no postoje i specifični elementi za svaki od dva navedena poremećaja, kao npr: prejako uzbuđenje kod anksioznosti i nemogućnost postizanja bilo kakvog zadovoljstva kod depresije. Drugim riječima, to što su prediktori značajno povezani, kao što su i kriterijske varijable povezane, ne mora značiti da je nemoguće pronaći jedinstvenu vezu između određenih parova prediktora i kriterijskih varijabli.

Kako bi se ustanovilo postojanje jedinstvene veze, najbolji je statistički postupak izdvajanje varijance koju dijele dvije neusklađenosti o sebi ili dvije emocije. Još Higgins i suradnici (1985) prepoznaju važnost tog postupka te se u tu svrhu koriste parcijalnim korelacijama. Kasnije autori uočavaju važnost strategije dvostruke parcijalizacije (jedne neusklađenosti iz druge kao i jednog emocionalnog poremećaja iz drugog poremećaja) i ustanovljava se da je to ispravan postupak sa svrhom otkrivanja jedinstvene veze. Ipak parcijalne korelacije i modeliranje latentnih varijabli nisu jedini statistički postupci pa Ozgul i suradnici (2003) koriste hijerarhijsku regresijsku analizu kako bi parcijalizirali utjecaj druge emocije i druge neusklađenosti. Rezultati ne podržavaju u potpunosti teoriju neusklađenog pojma o sebi. Pokazalo se da nema jedinstvene veze između depresije i neusklađenog realnog i idealnog ja, ali postoji veza između depresije i neusklađenog realnog i traženog ja. Ta je veza čak i nešto veća nego očekivana veza anksioznosti i neusklađenog realnog i traženog ja.

Ozgul (2003), nadalje, spominje problem metode mjerenja neusklađenog pojma o sebi. Higgins (1987) smatra da mjerenje mora biti tipa slobodnih odgovora jer ček lista atributa može umjetno naglasiti atribute koji nisu osobno relevantni. Zato se prema Higginsu mjerenje sastoji od generiranja 10 slobodnih odgovora na pitanja opisa sebe (tko smo mi stvarno, što bismo željeli biti i što bismo trebali biti). Svaki se od atributa također rangira na skali od 1 do 4 ovisno o tome koliko mislimo/bismo željeli da nas atribut opisuje ili mislimo da nas treba opisivati. Neusklađenosti se potom računaju identifikacijom atributa u pojedinim dijelovima upitnika koji predstavljaju sinonime podudaranja, sinonime krivog podudaranja, antonime krivog podudaranja i nepodudaranja. Sinonime podudaranja dobivamo kada se realno ja od idealnog ili traženog ja ne razlikuje u više od dvije jedinice, a krivog podudaranja kada se razlikuju za više od dvije jedinice. Antonime krivog podudaranja dobivamo kada je atribut u jednom dijelu

antonim atributa u drugom dijelu upitnika. Nepodudaranja su nevezani atributi u dvije sekcije i ne koriste se pri izračunu neusklađenosti. Tangney i suradnici (1998) izjavljuju da je taj posao vremenski zahtjevan te, kao i Ozgul i suradnici (2003), smatraju da je nepotreban. Tangney i suradnici (1988) uočavaju da postoje visoke korelacije između neusklađenosti dobivenih Higginsovom mjerom te postavljaju pitanje radi li se tu uopće o dva konstrukta – neusklađenosti realnog i idealnog ja te neusklađenosti realnog i traženog ja ili je to jedan psihološki konstrukt. Ozgul i suradnici (2003) uočavaju također spomenute povezanosti, no ne zaključuju da se radi o jednoj neusklađenosti, nego da mjera koju predlaže Higgins (1987) nije prikladna za mjerenje dviju vrsta neusklađenosti.

Boldero i suradnici (2005) smatraju da je idiografsko mjerenje nužno kako bi se osigurala važnost atributa za pojedinca, kao što misli i Higgins, no da mjera treba biti poboljšana. Kinderman i Bentall (1996) u svojoj su kliničkoj studiji pojednostavili mjerenje na način da nisu pitali sudionike da rangiraju svaki navedeni atribut te su pojednostavili izračun diskrepancije oduzimanjem nepodudaranja (antonima) od podudaranja (sinonima). Taj je način pristupačniji iako reducira varijancu u neusklađenosti u pojmu o sebi. Pristupačniji Selves upitnik jest i njegova računalna inačica koja uklanja poteškoće računanja neusklađenosti. Boldero i Francis (2000) koristili su mjeru u kojoj su od sudionika prvo tražili da opiše sebe kao studenta kakav jest. Potom su to pročitali i trebali reći koliko to odstupa od onoga kakvi bi idealno željeli biti. Na kraju su ponovo pročitali trenutni opis sebe te odredili koliko to odstupa od onoga kakvi bi trebali biti. Iako Selves upitnik nije u potpunosti dobar, niti ta mjera nije adekvatna bez obzira na to što je pristupačna. Psihometrijske karakteristike ne mogu se procijeniti budući da se atributi ne rangiraju, a postavlja se i pitanje naivnosti sudionika. Takvim pristupom ispitanici mogu pretpostaviti hipoteze, odnosno znaju i sami kada postoji neusklađenost, pa se smanjuje njihova naivnost u istraživanju.

Također i Francis, Boldero i Sambell (2006) uočavaju da Seleves upitnik nije adekvatan jer su mnoge točke računanja neusklađenosti proizvoljne, odnosno ne postoji čvrsto uporište zašto bi odstupanje od jednog boda značilo sukladnost, a ono od dva ili više bodova nesukladnost, te zašto bi nepodudaranje u antonimima koje je ponderirano s 2 bilo 2 puta gore od nepodudaranja u sinonimima. Autori su koristili tehniku linije pojma o sebi (*self-line technique*) gdje ispitanici nisu samo pisali kakvi jesu, nego i antonime toga što jesu te određivali svoj položaj na svakom atributu na dva pola. To su radili za svaki od pet napisanih atributa idealnog ja zasebno te potom istu stvar za atribute koje su odabrali pri opisivanju traženog ja. Neusklađenost o sebi računata je temeljem udaljenosti u poziciji između realnog, idealnog i traženog ja. Nakon razvoja te

mjere, autori su napravili pilot studiju. Rezultate su izračunavala dva nezavisna procjenjivača i pouzdanost je iznosila 0.99. Neusklađenosti realnog s idealnim te traženim ja su pokazale srednju povezanost (0.31). Rezultati su pokazali da je neusklađenost traženog i realnog ja povezana s anksioznošću, a idealnog i realnog ja s depresivnošću. Nakon pilota su autori proveli još dva istraživanja u svrhu provjere valjanosti instrumenta te kako bi usporedili razvijeni mjerni instrument sa Selves upitnikom. Rezultati dobiveni sa Selves upitnikom djelomično su potvrdili pretpostavke teorije neusklađenog pojma o sebi (pokazalo se da su značajni prediktori potištenosti: agitacija, neusklađenost realnog i idealnog te realnog i traženog ja, a s druge strane jedini značajan prediktor agitacije jest potištenost). Rezultati dobiveni *Self-line* tehnikom pokazali su da su značajni prediktori potištenosti neusklađenost u realnom i idealnom ja te agitacija, ali ne i neusklađenost u realnom i traženom ja. Vezano uz agitaciju, pokazalo se da su značajni prediktori agitacije neusklađenost u realnom i traženom ja te potištenost, ali ne i neusklađenost u realnom i idealnom ja.

Istraživanja su dodatno pokazala da se ne dobiva uvijek dobra test retest pouzdanost pri mjerenju neusklađenosti pojma o sebi, pa tako Scott i O'Hara (1993) kažu da su Higgins i Strauman sudionike pitali da kažu sve atribute koji opisuju traženo ja (gledište majke, oca, bliskog prijatelja) i onda za svakog sudionika uzimali onaj gdje je najveća neusklađenost. Ti autori, s druge strane, uzimaju samo jedno isto gledište za sve (roditelja kao jedinice) i smatraju da je to logičnije nego uvijek mijenjati perspektivu da bi se dobila bolja stabilnost mjere kroz vrijeme. Ipak Scott i O'Hara u istraživanju imaju mali broj sudionika (od 10 do 18 po kliničkoj grupi). Dodatno, ti autori koriste različite vrste anksioznosti, a možda bi trebalo mjeriti samo socijalnu anksioznost koju spominje Higgins. Pretpostavka je da teorija neusklađenog pojma o sebi ne objašnjava dobro anksioznost kod koje strah od evaluacije nije glavna komponenta kao kod socijalne anksioznosti.

Niti istraživanje Brucha i dr (2000) nije potvrdilo vezu s anksioznošću, no korištena skala Clarksovog i Watsonovog tripartitnog modela anksioznosti obuhvaća većinom somatske mjere. Pojedinac doživljava spomenute somatske poteškoće samo u situaciji znatnog ili kroničnog uzbuđenja. Problem je tog istraživanja i simultano prikupljanje mjere emocionalnog stanja i neusklađenosti u pojmu o sebi. Naposljetku, radi se o korelacijskom istraživanju, pa i sami autori spominju da bi bilo bolje ubuduće koristiti eksperimentalno istraživanje. Pritom treba paziti na etička ograničenja manipulacije neusklađenošću u pojmovima o sebi.

I dalje ostaje pitanje što znači da u mnogim istraživanjima nisu potvrđene pretpostavljene veze. Je li to rezultat nemogućnosti studija da dokažu povezanost ili to znači da su hipoteze teorije neusklađenog pojma o sebi netočne? S obzirom na to da nema adekvatnih eksperimentalnih istraživanja navedenog problema u strogo kontroliranim uvjetima, ne možemo zaključiti da je hipoteza netočna. Boldero i Francis (2000) nisu uspjeli pokazati navedene efekte jer nisu našli varijabilitet u neusklađenom pojmu o sebi. U njihovom uzorku istraživanja nije bilo sudionika koji su pokazivali veću neusklađenost između realnog i idealnog ili traženog ja. Moguće je da to ne dobivaju Tangney i suradnici (1998) te Ozgul i suradnici (2003) iz istog razloga. Ni u jednom od ta dva istraživanja autori ne navode aritmetičke sredine i standardne devijacije u neusklađenostima koje su dobivene. Nadalje, autori Teorije neusklađenog pojma o sebi navode da se veza emocija i neusklađenosti ne pronalazi uvijek, nego ovisi o dostupnosti, pobuđenosti, važnosti i relevantnosti same neusklađenosti pa bi prije čvrstih zaključaka autori svakako trebali uključiti i spomenute varijable u istraživanje. Tako su Higgins i suradnici (1986) pronašli da se naglašavanje jedne neusklađenosti kod sudionika koji imaju jake obje neusklađenosti o sebi povezuje s pojačanjem upravo onog emocionalnog stanja koje je vezano uz naglašenu neusklađenost, dok emocija vezana uz nenaglašenu neusklađenost ostaje niska. Higgins i suradnici (1985) također pokazuju da su uz određeno emocionalno stanje vezane samo one neusklađenosti za koje se sudionik izjasnio da su mu važne (gledište s kojeg procjenjuje mu je važno) te ono gledište koje je za njega relevantno. Upravo je na temelju navedenoga moguće zaključiti da istraživanja koja provode Bruch, Rivett i Laurenti (2000) te Weilage i Hope (1999) nisu potvrdila hipoteze teorije neusklađenog pojma o sebi jer se radilo o srednjoj važnosti *self* standarda. Boldero i Francis (2000) su pokazali da postoji upravo pretpostavljena veza između neusklađenosti realnog i idealnog ja i potištenosti te neusklađenosti realnog i traženog ja i agitiranosti kad je domena relevantna, a kad domena nije relevantna, ostaje samo veza neusklađenosti realnog i idealnog ja i potištenosti.

1.3.3 Glavna pretpostavka istraživanja

Različiti rezultati koji se dobivaju vezano uz istraživanja veze neusklađenog realnog i traženoga ja naveli su nas na pretpostavku da je moguće da je problem u različitom definiranju traženoga ja. Uočeno je da se traženo ja definira na različite načine. Iako su to očekivanja povezana s time kakvi bismo trebali biti u odnosu na naše značajne druge, različiti značajni drugi mogu se jako razlikovati u tome što percipiramo da očekuju od nas. Cilj je ovoga rada

ustanoviti postoji li razlika u vezi neusklađenog realnog ja i traženog ja s depresivnošću i anksioznošću ovisno o definiranju značajnog drugog – roditelja ili vršnjaka.

Općenito se pokazalo da su i roditelji i vršnjaci važni čimbenici socijalizacije te da su njihovi utjecaji mnogostruki. Proučavanje utjecaja roditelja na socijalizaciju djeteta dijeli se na tri osnovna pravca (prema Klarin, Penezić i Šimić Šašić, 2014): psihoanalitički, socijalni i evolucijski. Osnova psihoanalitičkog pristupa socijalizacijskog utjecaja roditelja jest u pokušaju usmjeravanja ponašanja djeteta u socijalno prihvatljive načine reagiranja. Glavni je zadatak zapravo učenje svojevrsne samoregulacije. Kod teorije učenja putem nagrada i kazni roditelji reguliraju pojavu poželjnih i nepoželjnih ponašanja kod djeteta koje ponašanja uči od svojih roditelja. I na kraju, evolucijske teorije upućuju na veliku važnost odnosa djeteta i roditelja (posebno majke), stvaranje sigurne privrženosti za uspješnu socijalizaciju i izostanak psihičkih problema tijekom djetinjstva i mladosti. Tako u istraživanju Keresteš, Rezo, i Ajduković (2019) autorice dobivaju da adolescenti koji pokazuju višu kvalitetu privrženosti roditeljima imaju manje izražene simptome posebno depresivnosti, ali i anksioznosti. Također se pokazalo postojanje moderacijskog utjecaja spola samo kod privrženosti očevima i depresivnosti. Odnosno uočeno je da je privrženost očevima i kod djevojaka i mladića povezana s depresivnosšću, ali da je ta korelacija statistički značajno viša kod djevojaka. Iako se ovdje vidi veliki utjecaj roditelja, mnoga istraživanja pokazuju da su vršnjačke skupine također izuzetno važne u svim sferama života pojedinca, pa tako i u socijalizaciji. Socijalne teorije učenja i učenje imitacijom, sociometrijska istraživanja, važnost socijalnih interakcija te klinički pokazatelji o važnosti vršnjaka navode nas na razmišljanja o posebnom utjecaju vršnjaka na pojedinca u smislu razvoja slike o sebi. Ovdje je posebno bitna Sullivanova (1953, prema Klarin, Penezić i Šimić Šašić, 2014) teorija koja govori o dva važna područja utjecaja vršnjaka na pojedinca. Prvo je popularnost djeteta, odnosno položaj u grupi vršnjaka, koja ima za svrhu zadovoljenje osnovne potrebe za pripadanjem, što stvara zdrave stavove prema natjecanju, postignuću i konformizmu umjesto anksioznosti i socijalne izolacije. Drugo područje utjecaja vršnjaka tiče se prijateljskih odnosa između dva prijatelja/prijateljice, a vezano je uz potrebu za bliskošću. Prijateljstvo, prema Sullivanu, dalje utječe na empatiju, procjenu interesa, očekivanja, emocionalnu usamljenost i ono što je važno u kontekstu ovoga istraživanja – sliku o sebi. Tako se pokazalo da su dječaci i djevojčice koji su više popularni istovremeno i manje usamljeni (Putarek i Keresteš 2012; Putarek, Keresteš, 2015), ali također i da je kod djevojčica za manju percipiranu usamljenost važnja socijalna podrška (npr. roditelji, obitelj i sl.), a kod dječaka socijalni status u razredu (Medved i Keresteš, 2009). Ova veza usamljenosti s

vršnjacima i roditeljima bi, u kontekstu ovoga rada, mogla biti važna radi sličnosti usamljenosti i nekih elemenata socijalne anksioznosti kao i depresije.

Postoje istraživanja koja pokazuju (Rubin, Cohen, Houston i Cockrel, 1996) da je procjena od strane vršnjaka jako važna za neusklađenost u realnom i idealnom te realnom i traženom ja. Pokazalo se da su neusklađenost u realnom i idealnom te realnom i traženom ja pozitivno povezane sa sličnim obrascima procjene od strane vršnjaka.

Utjecaji roditelja i vršnjaka jesu različiti, no utjecaj i jednih i drugih vrlo je važan za razvoj djeteta. Dok se u obiteljskim interakcijama uči odnos prema autoritetu i usvajaju prve moralne vrijednosti, vršnjaci imaju vrlo važan doprinos učenju o pripadnosti grupi, ravnopravnosti i bliskim odnosima. Upravo zbog toga pretpostavljamo da tražena slika o sebi od strane roditelja i vršnjaka nije jednaka te neusklađenost između nje i realnog ja može imati različite posljedice i temeljem toga postavljamo osnovne hipoteze ovoga istraživanja.

S time u vezi, osim deskriptivnog aspekta (pojma o sebi), u ovom smo istraživanju proučavali i evaluacijski aspekt samopoimanja, odnosno samopoštovanje, te provjerili što se događa sa samopoštovanjem prilikom postojanja neusklađenog realnog i traženog pojma o sebi. Pretpostavljamo da u obje situacije neusklađenog pojma o sebi s traženim ja postoji smanjeno samopoštovanje, no ne radi se o istoj komponenti samopoštovanja. Prema Tafarodi i Swann (2001), samopoštovanje je sastavljeno od samosviđanja koje je socijalno uvjetovano, odnosno povezano s izgledom, karakterom, socijalnim identitetom i sl. te samokompetentnosti koja je povezana s uspješnošću i percepcijom sposobnosti. Naša glavna pretpostavka jest da je neusklađenost između realnog i traženog ja, kad je roditelj značajni drugi, povezana sa smanjenim samopoštovanjem u smislu percepcije vlastite kompetentnosti, a kad se radi o vršnjacima, sa smanjenim samosviđanjem.

Ta pretpostavka, na kojoj se temelji ovaj rad, nalazi potkrjepu i u zaključku Klarin, Penezić i Šimić Šašić (2014) gdje se govori o različitom utjecaju vršnjaka i roditelja. Tako vršnjaci imaju veći utjecaj u području zabave, izlazaka i provođenja slobodnog vremena te stila odijevanja, praćenja trendova i mode, što bi moglo biti povezano s dimenzijom samosviđanja. S druge strane, roditelji su puno važniji u sferama života koje se odnose na izbor škole i zanimanje te razvoj moralnih normi, a to bi moglo biti povezano s komponentom samokompetentnosti Tafarodija i Swanna (2001).

2 CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE

Na temelju navedene pretpostavke istraživanja, osnovni cilj doktorskoga rada jest utvrditi koje psihološke poteškoće su prisutne kada je realno ja neusklađeno s percepcijom onoga što od adolescenata očekuju vršnjaci i onoga što očekuju roditelji. Pretpostavljamo da je neusklađenost između realnog ja i traženog ja u odnosu na očekivanja roditelja povezana s većim rezultatom na depresivnosti te nižim na samokompetentnosti, a u odnosu na očekivanja vršnjaka s većim rezultatom na mjeri socijalne anksioznosti i nižim na samosviđanju. Neskladi realnog i idealnog ja te realnog i traženog ja bit će povezani sa sličnijim psihološkim poteškoćama kad se traženo ja procjenjuje u odnosu na očekivanja roditelja, nego u odnosu na očekivanja vršnjaka.

S obzirom na postavljeni cilj istraživanja, formirali smo sljedeće istraživačke probleme i hipoteze:

1. Ispitati povezanost između različitih neusklađenosti u pojmovima o sebi (realno i idealno ja, realno i traženo ja od strane roditelja te realno i traženo ja od strane vršnjaka), dimenzija samopoštovanja (samokompetentnosti i samosviđanja) te razine depresivnosti i socijalne anksioznosti.

   Pretpostavljamo da će različite neusklađenosti u pojmovima o sebi, dimenzije samopoštovanja i emocionalne poteškoće biti međusobno povezane. Pozitivna veza očekuje se između svih neusklađenosti i depresivnosti te socijalne anksioznosti, kao i između dviju dimenzija samopoštovanja međusobno, a negativna između neusklađenosti i depresivnosti te socijalne anksioznosti s dimenzijama samopoštovanja. Što se tiče razina povezanosti, smatramo da će neusklađenost u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja biti više povezane sa samokopetentnošću i depresivnošću nego sa samosviđanjem i socijalnom anksioznošću. Dodatno, ta će veza biti jača nego veza neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka s istim varijablama.
   Nadalje, neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka biti će više povezana sa samosviđanjem i socijalnom anksioznošću nego sa samokopetentnošću i depresivnošću. Ta će veza biti izraženija nego veza neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja te realnom i idealnom ja s istim varijablama.

Također, smatramo da će postojati umjerena pozitivna veza između različitih neusklađenosti, između dviju vrsta samopoštovanja te između depresivnosti i socijalne anksioznosti.

2. Provjeriti jesu li, i u kojoj mjeri, neusklađeni pojmovi o sebi (realno i idealno ja, realno i traženo ja od strane roditelja te realno i traženo ja od strane vršnjaka) značajne odrednice depresivnosti.

   Smatramo da su sve neusklađenosti pojmova o sebi značajne odrednice depresivnosti, no da neusklađenost u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja bolje predviđaju razinu depresivnosti nego neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka.

3. Provjeriti jesu li, i u kojoj mjeri, neusklađeni pojmovi o sebi (realno i idealno ja, realno i traženo ja od strane roditelja te realno i traženo ja od strane vršnjaka) značajne odrednice socijalne anksioznosti.

   Smatramo da su sve neusklađenosti pojmova o sebi značajne odrednice socijalne anksioznosti, no da neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka bolje predviđa socijalnu anksioznost nego neusklađenost u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja.

4. Ispitati medijacijsku ulogu samopoštovanja u vezi između neusklađenih pojmova o sebi i depresivnosti.

   Očekujemo da će samopoštovanje, i to dimenzija samokompetentnosti, biti posredujuća varijabla u povezanosti između varijabli neusklađenosti u pojmu o sebi (realnom i idealnom te realnom i traženom ja od strane roditelja) i depresivnosti. Medijacijski učinak bit će djelomičan, odnosno smatramo da će dio veze između neusklađenosti u pojmu o sebi (realnom i idealnom te realnom i traženom ja od strane roditelja) i depresivnosti biti rezultat veze neusklađenih pojmova o sebi i samokompetentnosti.

5. Ispitati medijacijsku ulogu samopoštovanja u vezi između neusklađenih pojmova o sebi i socijalne anksioznosti.

Očekujemo da će samopoštovanje, i to dimenzija samosviđanja, biti posredujuća varijabla u povezanosti između varijable neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti. Medijacijski učinak bit će djelomičan, odnosno smatramo da će dio veze između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti biti rezultat veze neusklađenih pojmova o sebi i samosviđanja.

3 METODA

3.1 Sudionici

Kao populaciju smo izabrali srednjoškolce pod pretpostavkom velike važnosti vršnjaka u oblikovanju osobnosti socijalnim interakcijama i komparacijama, no istovremeno i važnosti roditelja u pogledu izbora zanimanja i akademskog, odnosno školskog postignuća. Ispitivanje je provedeno na prigodnom uzorku od 543 srednjoškolca u dobi od 15 do 19 godina i u podjednakom omjeru ženskih i muških sudionika. Kako bismo obuhvatili dovoljan broj djevojaka i mladića te sudionike što različitijih karakteristika, usmjerili smo ispitivanje na gimnazije i na stručne škole.

U Tablici 1. nalaze se osnovna obilježja uzorka[1].

Tablica 1. *Osnovna obilježja sudionika istraživanja*

VARIJABLA	RAZINA	N	%	M	σ
Tip škole	Stručna	297	54.5		
	Gimnazija	247	45.5		
Škola	Škola za medicinske sestre Mlinarska	132	24.3		
	Zrakoplovna tehnička škola Rudolfa Perešina	122	22.5		
	Tehnička škola Ruđera Boškovića	42	7.7		
	V. gimnazija	117	21.5		
	Gornjogradska gimnazija Zagreb	130	23.9		
Razred	Prvi	40	7.4		
	Drugi	161	29.7		
	Treći	169	31.1		
	Četvrti	173	31.9		
Dob učenika	15	55	10.1		
	16	140	25.8		
	17	176	32.4	16.9	1.05
	18	148	27.3		
	19	24	4.4		

[1] Riječi učenik i učenici smatraju se neutralnima i odnose se na oba spola. U slučajevima u kojima je važno istaknuti spol koristili smo se riječima učenica/učenik ili djevojka/mladić.

Spol učenika	M	245	45.1
	Ž	298	54.9

Na temelju Tablice 1. vidimo da su sudionici istraživanja u sličnom omjeru učenici stručnih škola (54.5 %) i gimnazija (45.5 %), nešto manje od trećine sudionika istraživanja učenici su drugih (29.7 %), trećih (31.1 %) i četvrtih (31.9 %) razreda srednje škole, a u manjem su postotku učenici prvog razreda, njih 7.4 %. U prosjeku imaju 16.9 godina (u rasponu od 15 do 19), 45.1 % je učenika i 54.9 % učenica.

3.2 Postupak istraživanja

Prije provođenja samog istraživanja poslani su dopisi ravnateljima, putem e-pošte, s molbom za provođenje istraživanja u njihovoj školi te objašnjenom svrhom istraživanja potpisanom od strane mentora (vidi prilog 7.4 Dopis ravnateljima). Odaziv je bio mali, od 18 kontaktiranih škola samo je jedna pristala, pa su se potom slali dodatni dopisi uz korištenje preporuke psihologa u pojedinim školama. Pritom se pazilo da imamo podjednaki broj gimnazija i strukovnih škola (i učenika) te podjednaki broj pretežno ženskih i pretežno muških škola. Po prihvaćanju molbe za provođenjem istraživanja, s ravnateljima ili školskim psiholozima dogovoreno je vrijeme provođenja istraživanja u pojedinim razredima.

Istraživanje je provedeno u školama (razredima) u kojima su sudionici grupno, tijekom jednog školskog sata, popunjavali sve mjerne instrumente. Sudionicima istraživanja istraživač je podijelio upitnike i ponajprije im pročitao uputu o istraživanju sa svrhom poticanja na iskrenost pri ispunjavanju mjernih instrumenata i garancijom anonimnosti istraživanja (vidi prilog 7.5 Uputa o istraživanju). Također im je naznačeno da je istraživanje dobrovoljno te da u bilo kojem trenutku mogu odustati od istraživanja. Nakon upute im je podijeljen obrazac na kojem su sudionici dali suglasnost za sudjelovanje u istraživanju, a unutar kojeg je bila objašnjena i općenita svrha istraživanja (vidi prilog 7.6 Suglasnost sudionika). Obrasci su prikupljeni odvojeno od upitnika. Pri ispunjavanju su upitnike ispunjavali svi sudionici istraživanja iz pojedinog razreda. Na upitnicima se od osobnih podataka tražila samo informacija o spolu i dobi sudionika te se upitnik ne može povezati s određenom osobom.

Sudionici su ispunili Skalu za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (Self Concept Questionnaire- Conventional Version; Watson, 2001), Ljestvicu depresivnosti BDI II (Beck, Steer i Brown 1996), Skalu socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987) te Skalu samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001) navedenim redoslijedom. Svi su ispitanici ispunili dvije verzije procjene traženog ja na skali Self Concept Questionnaire- Conventional Version (Watson, 2001), jednu iz perspektive roditelja i jednu iz perspektive vršnjaka. Kako bi se anulirao efekt redoslijeda skale, polovina je sudionika ispunjavala prvo verziju iz perspektive roditelja, a potom iz perspektive vršnjaka, a druga polovina obrnutim redoslijedom. Prije početka rada naglašeno im je da čitaju pažljivo upute, jer iako se neka pitanja čine istima da ona to nisu, te da u slučaju bilo kakvih nedoumica, pitanja ili nesigurnosti u značenje pojedinih riječi slobodno postave pitanje. Također im je rečeno da u slučaju pitanja i tvrdnji koje opisuju iskustva koja nemaju (misleći pritom na spolne odnose u BDI te razne socijalne situacije u LSAS-u) odgovaraju na način da razmisle je li se

promijenilo nešto u smislu njihovih želja ili odnosa prema tim iskustvima. Ispunjavanje upitnika je trajalo između 30 i 40 minuta.

Po završetku istraživanja, zahvalili smo sudionicima na sudjelovanju u istraživanju te im objasnili detaljnije svrhu istraživanja u smislu pojašnjenja koji su se točno konstrukti mjerili. Dodatno smo im ostavili kontakt kako bi se mogli informirati o vlastitim rezultatima na mjernim instrumentima te rezultatima cjelokupnog istraživanja (vidi prilog 7.7 Objašnjenje svrhe istraživanja).

Sudionicima koji su imali visoke rezultate na upitnicima depresivnosti i/ili anksioznosti, a javili su se za informaciju o vlastitim rezultatima, rečeno je da su na upitnicima ostvarili rezultate koji bi mogli upućivati da su u trenutku testiranja imali izražene depresivne ili anksiozne simptome. Dodatno smo ih uputili gdje i/ili kome se mogu javiti kako bi se posavjetovali vezano uz visoke rezultate i potražili pomoć.

U skladu s etičkim postavkama i normama istraživanja, za ostale sudionike s višim rezultatima koji se nisu javili u periodu od mjesec dana po završetku istraživanja, obavijestili smo škole i školske psihologe da u pojedinim razredima (navelo se točno kojima) postoje pojedinci s izraženim depresivnim i/ili anksioznim simptomima.

3.3 Mjerni instrumenti

U istraživanju smo koristili sljedeće mjerne instrumente: Skala za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (Self Concept Questionnaire – Conventional Concepts; Watson, 2001), Ljestvica depresivnosti (BDI II; Beck, Steer i Brown 1996), Skala socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987) te Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2010).

Od svih upitnika za mjerenje neusklađenog pojma o sebi, izabrali smo upravo Self Concept Questionnaire – Conventional Concepts (Watson, 2001) (vidi prilog 7.1) zbog potvrđene valjanosti i pouzdanosti mjernog instrumenta u odnosu na implicitne, holističke i apstraktne mjere te veće jednostavnosti primjene i ispravljanja u odnosu na Self Concept Questionnaire – Personal Concepts (Watson, 2010).

BDI II (Beck, Steer i Brown 1996) smo koristili za mjerenje depresivnosti uvažavajući time poboljšanja u odnosu na BDI I.

Što se tiče mjerenja anksioznosti, pri mjerenju veze anksioznosti i neusklađenosti u pojmovima o sebi nismo, za razliku od nekih drugih autora, kao mjeru koristili opću anksioznost, već smo koristili upravo socijalnu anksioznost, koja prema Higginsu i jest psihička poteškoća vezana s neusklađenosti u realnom i traženom ja, te smo stoga primijenili Skalu socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987) (vidi prilog 7.2).

I na kraju, pri mjerenju samopoštovanja odabrali smo dvodimenzionalni upitnik, odnosno Skalu samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001) (vidi prilog 7.3) jer nam je to omogućilo odgovaranje na hipoteze o vezi neusklađenosti u realnom i traženom ja sa samosviđanjem i samokompetentnošću ovisno o roditeljskoj ili vršnjačkoj perspektivi traženoga ja.

3.3.1 Skala za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (Self concept questionnaire- conventional version, Watson, 2001)

Instrument Skala za mjerenje neusklađenog pojma o sebi preveden je na hrvatski jezik i po prvi puta korišten u Hrvatskoj 2006. godine (Stamać Ožanić, 2007). Korištena skala sastoji se od 28 čestica (pridjeva) za koje sudionik procjenjuje na skali od 7 stupnjeva (od 1 – nikada ili gotovo nikada točno do 7 – uvijek ili gotovo uvijek točno) koliko odgovaraju njegovom idealnom, realnom i traženom ja. Kod mjerenja svih triju vrsta pojmova o sebi (realno, idealno i traženo ja) koristi se istih 28 čestica, a razlika u tri dijela upitnika ostvaruje se uz tri različite upute. Kod realnog ja uputa glasi: „Pred Vama se nalazi niz pridjeva. Molimo Vas da ih pažljivo pročitate i na skali od 1 (nikada ili gotovo nikada točno) do 7 (uvijek ili gotovo uvijek točno) procijenite koliko svaka od njih dobro opisuje VAŠE REALNO JA. Realno ja odnosi se na vas same, onako kako se vidite vlastitim očima.“, kod idealnog: „Pred Vama se nalazi niz pridjeva. Molimo Vas da ih pažljivo pročitate i na skali od 1 (nikada ili gotovo nikada točno) do 7 (uvijek ili gotovo uvijek točno) procijenite koliko svaka od njih dobro opisuje VAŠE IDEALNO JA. Idealno ja odnosi se na vas same, onakve kakvima biste zaista željeli biti u vlastitim očima.“ i naposljetku, uputa za traženo ja jest: „Pred Vama se nalazi niz pridjeva. Molimo Vas da ih pažljivo pročitate i na skali od 1 (nikada ili gotovo nikada točno) do 7 (uvijek ili gotovo uvijek točno) procijenite koliko svaka od njih dobro opisuje VAŠE TRAŽENO JA. Traženo ja odnosi se na vas same, kakvima drugi očekuju od vas da budete“. Apsolutna razlika između stvarnog i idealnog te stvarnog i traženog ja ukazuje na veličinu diskrepancije između pojmova o sebi, a time i na veličinu neusklađenosti pojma o sebi.

Ta je skala odabrana kao mjera neusklađenog pojma o sebi jer se pokazala kao mjera sa zadovoljavajućom pouzdanošću od $\alpha = 0.76$ (Babel, 2005), a uz to je i ekonomičnija i ima veću valjanost u usporedbi s Higginsovom mjerom koja se temelji na otvorenim pitanjima. Pouzdanost Skale za mjerenje neusklađenog pojma o sebi, prevedene na hrvatski jezik, u istraživanju iz 2006. (Stamać Ožanić, 2007) pokazala se i više nego zadovoljavajućom ($\alpha = 0.84$), a u ovom istraživanju i nešto višom ($\alpha = 0.88$).

3.3.2 Skala za mjerenje depresivnosti (BDI II; Beck, Steer i Brown 1996)

Beckov upitnik za depresiju (BDI) razvio je Aron Beck 1961. godine. Ta se skala sastoji od 21 pitanja na koje se putem samoprocjene odgovara jednim od 4 odgovora (0 –3), a ispituje poremećaje raspoloženja, gubitak nade, osjećaj odbačenosti, nesposobnost za uživanje, osjećaj krivnje, potrebu za kaznom, mržnju prema sebi, samoosuđivanje, sklonost samoubojstvu, plačljivost, razdražljivost, poremećaj u odnosu s drugim ljudima, neodlučnost, negativnu sliku o sebi, nesposobnost za rad, poremećaj sna, umor, nedostatak apetita, mršavljenje, hipohondriju i gubitak libida. Revidiran Beckov upitnik (BDI II; Beck, Steer i Brown 1996) omogućuje postizanje rezultata od 0 do 63. Ukupan se rezultat izražava kao zbroj vrijednosti uz odgovore koje je sudionik istraživanja označio, pri čemu veći broj označava prisutnost većeg broja simptoma depresivnosti. Prosječni rezultati pokazuju da ispitanici koji su postigli do 11 bodova nemaju depresiju, oni koji su postigli rezultat od 12 do 28 bodova imaju blagu, odnosno umjerenu depresiju, dok se teška depresivna epizoda dijagnosticira kad je postignut rezultat veći od 28. Primjena BDI-II skale u prosjeku traje 5 minuta, jednostavna je i dobro prilagođena korisnicima, a ispitivač može čitati pitanja osobama koje imaju teškoće s čitanjem ili s koncentracijom. Zadatak je sudionika od ponuđenih četiriju tvrdnji odabrati jednu koja najbolje opisuje način na koji se osjećao u protekla dva tjedna, uključujući i dan ispunjavanja. Autori skale dobivaju pouzdanost od 0.92 na kliničkom i 0.93 na nekliničkom uzorku (Beck, Steer i Brown, 1996). Pouzdanost tipa nutarnje konzistencije dobivena na 608 kliničkih i nekliničkih sudionika (Begić, Lauri-Korajlija, Jurin, 2014) iznosi $\alpha = 0.89$, a pouzdanost dobivena u ovom istraživanju iznosi $\alpha = 0.90$.

3.3.3 Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001)

Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001) revidirana je skala originalne skale iz 1995. godine koja je skraćena na 16 čestica, u odnosu na primarnih 20 čestica. Čestice se procjenjuju na skali od 5 stupnjeva odnosno skali Likertovog tipa. Dvije subskale mjere dvije dimenzije samopoštovanja, samosviđanje i samokompetentnost, a svaka se subskala sastoji od 8 čestica. Svaka subskala ima četiri čestice pozitivnog i četiri čestice negativnog smjera. Primjenom skale dobivaju se dva rezultata i to tako da se negativne tvrdnje rekodiraju, pa na kraju imamo poseban rezultat za samosviđanje i poseban za samokompetenciju. Ako se ta dva rezultata zbroje, dobiva se ukupna mjera samopoštovanja.

SLSS-R skala po prvi je puta u Hrvatskoj korištena 2006. godine te ju je autorica (Budimlija) u te svrhe prevela na hrvatski jezik. Autorica je koristila dvostruki prijevod te su dobiveni rezultati na uzorku od 467 sudionika u dobi od 18 do 28 godina pokazali prihvatljive metrijske karakteristike, visoku povezanost s općim samopoštovanjem te razumljivost čestica. Ista je skala korištena i za potrebe disertacije (Jelić, 2008) na 598 sudionika dobi od 17 do 32 godine. Cronbachov alfa koeficijent pokazao je postojanje visoke pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije od 0.79 za subskalu samokompetentnosti, 0.85 za subskalu samosviđanja i 0.88 za ukupni rezultat samopoštovanja. Dodatno je provedena i faktorska analiza koja je pokazala postojanje dvaju teorijski očekivanih faktora koji zajedno objašnjavaju 56.33 % ukupne varijance rezultata.

S obzirom na svrhu ovoga rada, u istraživanju smo koristili dva rezultata: rezultat na skali samosviđanja i rezultat na skali samokompetentnosti. Dobiveni koeficijenti pouzdanosti u ovom istraživanju za skalu iznose: $\alpha = 0.78$ za skalu samokompetentnosti, $\alpha = 0.88$ za skalu samo sviđanja i $\alpha = 0.89$ za ukupan rezultat na skali.

3.3.4 Skala socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987)

Skala socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987) po prvi je put prevedena u svrhu ovoga istraživanja. Na prevedenoj su skali provedene i preliminarne analize koje će biti prikazane kasnije.

Liebowitzeva skala mjeri socijalnu anksioznost definiranu kao konstantan strah od sramoćenja ili negativnu evaluaciju prilikom ulaženja u socijalne interakcije ili javni nastup (Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz, 1999). Ona predstavlja kliničku skalu samoprocjene koja je razvijena tako da obuhvati socijalnu anksioznost u smislu socijalne interakcije i izvedbe koje se socijalno anksiozni boje ili ju izbjegavaju. Sastoji se od 24 čestice koje su podijeljene u dvije subskale od kojih se jedna odnosi na socijalnu interakciju, a druga na izvedbu. Skala socijalne interakcije ima 11 čestica, a skala izvedbe u pojedinim situacijama 13 čestica. Zadatak je sudionika da na skali od 4 stupnja odgovori koliki strah ima u pojedinoj situaciji (1 – nema ga, 2 – mali, 3 – srednji i 4 – jak) i koliko tu situaciju izbjegava (1 – nikada (0 %), 2 – ponekad (1 – 33 %), 3 – često (34 – 67 %) i 4 – vrlo često (68 –100 %)). Skala daje ukupno 6 rezultata: ukupni strah, strah od socijalne interakcije, strah od izvedbe, ukupno izbjegavanje, izbjegavanje socijalne interakcije i izbjegavanje izvedbe. Također se računa i ukupni rezultat i to tako da se zbroji rezultat za ukupni strah i ukupno izbjegavanje. Taj ukupni rezultat često se koristi kao rezultat socijalne fobije ili socijalne anksioznosti u istraživanjima tih fenomena. Istraživanja provedena na toj skali pokazala su da je subskala povezana sa skalama Socijalne anksioznosti i Socijalne fobije Matticka i Clarkea (1998, prema Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz 1999) koje imaju potvrđenu valjanost i pouzdanost. Subskala socijalne interakcije više je povezana sa skalom Socijalne anksioznosti koja mjeri anksioznost pri interakcijama, a skala izvedbe sa skalom Socijalne fobije koja mjeri strah od promatranja i poučavanja od strane drugih. Psihometrijske karakteristike skale autori su provjerili na ukupno 382 sudionika iz nekoliko studija kojima je dijagnosticirana socijalna anksioznost putem DSM III ili DSM IV. Analiza skale na svakom poduzorku zasebno je pokazala da se rezultati ne razlikuju od normalne distribucije. Unutarnja pouzdanost računata Cronbachovim alfa koeficijentom svih skala je visoka: 0.96 (ukupni rezultat), 0.92 (ukupni strah), 0.89 (strah od socijalne interakcije), 0.81 (strah od izvedbe), 0.92 (ukupno izbjegavanje), 0.89 (izbjegavanje socijalne interakcije) i 0.83 (izbjegavanje izvedbe). Interkorelacije između pojedinih rezultata također su vrlo visoke, s tim da su manje između skala izvedbe i interakcije nego unutar izvedbe i interakcije. Korelacije također pokazuju stabilnost i nakon 12 tjedana. Konvergentna valjanost u smislu povezanosti LSAS-a s ostalim

mjerama socijalne anksioznosti i izbjegavanja također daje značajne korelacije (0.35 –0.77, $p < 0.001$). Diskriminantna valjanost utvrđena je korelacijama s HAMA mjernim instrumentom koji mjeri opću anksioznost te HRSD i BDI upitnicima koji mjere depresiju. Usporedba korelacija LSAS-a s drugim mjerama socijalne anksioznosti i izbjegavanja te HAMA, HRSD i BDI mjernim instrumentima na 94 sudionika nakon 12 tjedana tretmana donosi informacije o značajno većim korelacijama (0.45 –0.82, medijan 0.76) s drugim mjerama socijalne anksioznosti i izbjegavanja nego s HAMA, HRSD i BDI mjernim instrumentima (0.52 – 0.56). Sve navedene procjene valjanosti i pouzdanosti napravljene su na LSAS-u koji se ispunjava na način da kliničar postavlja pitanja klijentu, no radi smanjenja posla i uštede vremena, napravljana je i verzija sa samoprocjenom sudionika. Provedeno je istraživanje na 99 sudionika s dijagnozom socijalne anksioznosti i 53 bez psihijatrijske dijagnoze u svrhu provjere metrijskih karakteristika takvog mjernog instrumenta (Fresco, Coles, Heimberg, Liebowitz, Hami, Stein i Goetz, 2001). Cronbachovi alfa koeficijenti pokazuju visoku pouzdanost tipa nutarnje konzistencije za ukupne rezultate na skupini anksioznih kod obje verzije ($\alpha = 0.95$) te također na skupini neanksioznih za procjenu ($\alpha = 0.92$) i samoprocjenu ($\alpha = 0.94$). Što se tiče pojedinačnih Cronbachovih koeficijenata za subskale, kod anksioznih oni iznose 0.82 –0.91, a kod neanksioznih 0.71 – 0.91. Dodatno nisu pronađene razlike u rezultatima dviju verzija skale niti na skupini anksioznih niti na skupini neanksioznih sudionika. Interkorelacije između pojedinih rezultata također su vrlo visoke i pokazuju slične varijacije na anksioznim ispitanicima (0.65 – 0.98 kod procjene te 0.75 – 0.98 kod samoprocjene) te neanksioznim ispitanicima (0.56 – 0.95 kod procjene te 0.61 – 0.96 kod samoprocjene), a ukupni rezultat i rezultati subskala na obje verzije testa također su vrlo visoki i za anksiozne (0.81 – 0.85) i za neanksiozne (0.69 – 0.82) sudionike. Obje verzije pokazuju znatnu konvergetnu valjanost te diskriminantnu, u smislu veće povezanosti s mjerama socijalne anksioznosti nego s mjerama depresije.

Kako bi se osigurala što bolja razumljivost i što točniji prijevod skale, napravljen je dvostruki prijevod. Ponajprije je skala prevedena s engleskog na hrvatski jezik te je kasnije napravljen prijevod s hrvatskog ponovo na engleski jezik. Ponovo prevedena skala razlikovala se u dvije riječi koje su u engleskom govornom području sinonimi te se prijevod smatrao adekvatnim. Dodatno su sve tri verzije skale (originalna engleska, prijevod na hrvatski te ponovni prijevod na engleski jezik) poslane na reviziju magistrici znanosti iz područja socijalne i razvojne psihologije (University of Cambridge) čiji je materinski jezik hrvatski, a zadnjih 16 godina radi u struci na engleskim govornim područjima izvan Hrvatske. Skala je revidirana u

smislu pojašnjenja dijelova koji su diskutabilni zbog razlike u zakonodavstvu i običajima u Hrvatskoj i Kolumbiji.

Skala je preliminarno primijenjena u dvjema različitim metodama prikupljanja podataka: CATI metoda (*Computer Assisted Telephone Interview*) i *online* metoda (samoispunjavanje putem računala).

3.4 Provjera pouzdanosti Skale socijalne anksioznosti primijenjene CATI metodom istraživanja

Prva provjera pouzdanosti rezultata provedena je CATI metodom istraživanja na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1000 sudionika. Radi se o telefonskom intervjuiranju koje provode trenirani Hendalovi anketari s dugogodišnjim iskustvom. Prema ICQS (*Interviewer Control Quality System*) kontrolira se 25 % intervjua svakog anketara te se u slučaju propusta provjeravaju sve ankete anketara kod kojeg je uočen propust. Osim slušanja anketara, unutar zasebnih se prostorija Hendala rezultati prate i nadgledaju tijekom same provedbe intervjua putem zaštićenog pristupa u web aplikaciji.

Sukladno tome, terenska se kontrola provodi na tri razine: putem CATI supervizora (1 supervizor na 7 anketara), nadgledanjem od strane voditelja projekta preko web-pristupa podatcima i mogućnosti slušanja intervjua te kontrolom konzistencije podataka jednog anketara i među anketarima.

Istraživanje je provedeno na nacionalno reprezentativnom uzorku građana Republike Hrvatske starijih od 15 godina, prema 4 kriterija: veličina naselja, regija, spol i dob sudionika. Uzorak je napravljen prema dvostrukoj stratifikaciji od 6 regija i 4 veličine naselja (prema Cenzusu, 2011). Kako bi se osigurao slučajan odabir sudionika, uzorkovanje se provodilo metodom rođendanskog ključa gdje se intervjuirala osoba u kućanstvu koja je posljednja imala rođendan. Potom se dalje provodio intervju ako ta osoba odgovara preostalim kvotama nacionalno reprezentativnog uzorka.

Na ukupnom ostvarenom uzorku sudionika izračunati su Cronbach alfa koeficijenti u svrhu provjere pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije. Osim ukupne pouzdanosti mjernog instrumenta, izračunata je i pouzdanost za subskalu ukupnog straha i subskalu ukupnog izbjegavanja, a rezultati su prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. *Pouzdanosti ukupnog rezultata te rezultata na ukupnom strahu i ukupnom izbjegavanju Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (CATI)*

REZULTAT	**Broj čestica**	**Cronbach alfa**
Ukupan rezultat na skali	48	0.93
Ukupan rezultat za strah	24	0.90
Ukupan rezultat za izbjegavanje	24	0.87

Rezultati u Tablici 2. ukazuju na vrlo visoke koeficijente pouzdanosti mjernog instrumenta i u smislu ukupnog rezultata na skali ($\alpha = 0.93$) i u smislu ukupnog straha ($\alpha = 0.90$) te ukupnog izbjegavanja ($\alpha = 0.87$).

Usporedba dobivenih rezultata s pouzdanostima istraživanja procjenom od strane kliničara (Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz 1999), koji za ukupni rezultat na skali dobivaju Cronbach alfa 0.96 te za ukupno izbjegavanje i ukupni strah 0.92, pokazuje da je prevedena skala podjednako i visoko pouzdana na nacionalno reprezentativnom uzorku građana Republike Hrvatske.

Osim navedenih pouzdanosti, izračunate su i pouzdanosti za subskale socijalne interakcije te socijalne izvedbe. U tu su svrhu izračunati ukupni rezultati za dvije navedene subsakle. Prema definiciji autora, u socijalnu se izvedbu ubraja sljedećih trinaest tvrdnji: 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 13, 14, 16, 17, 20 i 21. Jedanaest preostalih tvrdnji (5, 7, 10, 11, 12, 15, 18, 19, 22, 23 i 24) opisuje skalu socijalne interakcije. Tako smo dobili dodatne četiri mjere i pouzdanosti: strah od socijalne interakcije, strah od socijalne izvedbe, izbjegavanje socijalne interakcije i izbjegavanje socijalne izvedbe (Tablica 3.).

Tablica 3. *Pouzdanosti rezultata na subskalama Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (CATI)*

REZULTAT	Broj čestica	Cronbach alfa
Strah od socijalne interakcije	11	0.84
Strah od socijalne izvedbe	13	0.81
Izbjegavanje socijalne interakcije	11	0.77
Izbjegavanje socijalne izvedbe	13	0.78

Rezultati četiri subskale na našem uzorku sudionika prilično su visoki i u usporedbi s rezultatima autora na engleskoj verziji skale u potpunosti prihvatljivi (0.89 – strah od socijalne interakcije, 0.81 – strah od izvedbe, 0.89 – izbjegavanje socijalne interakcije i 0.83 – izbjegavanje izvedbe).

Dodatno smo izračunali deskriptivnu statistiku za sve subskale koja je prikazana u Tablici 4.

Tablica 4. *Deskriptivna statistika ukupnog rezultata te rezultata subskalama Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (CATI)*

REZULTAT	Min	Max	M	σ
Ukupan rezultat na skali	0	141	33.1	21.86
Ukupan rezultat za strah	0	70	13.7	11.89
Ukupan rezultat za izbjegavanje	0	71	19.5	11.89
Strah od socijalne interakcije	0	33	5.6	5.51
Strah od socijalne izvedbe	0	37	8.0	6.39
Izbjegavanje socijalne interakcije	0	33	8.8	5.95
Izbjegavanje socijalne izvedbe	0	39	10.7	6.72

Rezultati dobiveni predispitivanjem pokazuju da je srednja vrijednost 33.1 što je prema autoru skale pokazatelj anksioznosti (rezultat veći od 30). Daljnjom analizom rezultata ustanovljeno je da 53.4 % sudionika nema anksioznih pokazatelja (rezultat niži od 30), 34.2 % sudionika pokazuje neke simptome anksioznosti (rezultat između 30 i 60 bodova) te njih 12.4 % pokazuje simptome generalizirane socijalne anksioznosti. Ovo je vrlo blisko rezultatima iz literature koji govore o oko 13 % anksioznog poremećaja u općoj populaciji u SAD-u (prema Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz 1999).

3.5 Provjera pouzdanosti Skale socijalne anksioznosti primijenjene online metodom istraživanja

Kako je definirano da sudionici glavnog istraživanja upitnik ispunjavaju sami, odlučili smo provesti dodatnu preliminarnu analizu i provjeriti pouzdanost prevedene Skale socijalne anksioznosti metodom samoispunjavanja. To je istraživanje također provedeno na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1000 sudionika prema istim obilježjima koja su navedena u prethodnom poglavlju za CATI istraživanje.

Hendalov *online* panel ima oko 12 000 članova, pri čijoj se regrutaciji vodi najvišim standardima prema zahtjevima ESOMAR-a i implementirane norme ISO 20252. Poseban se naglasak stavlja na kvalitetu članova panela te se provodi niz kontrola kako bi se verificirao identitet članova i otklonila mogućnost višestruke registracije.

Ispitanici su pozvani na registraciju u HrNation panel, a u procesu registracije daju podatke o svom socio-demografskom statusu i korištenim proizvodima i uslugama. Za svako su istraživanje članovi panela pažljivo birani kako bi zadovoljili tražene uvjete. Po završetku istraživanja, ispitanicima se dodjeljuju nagrade, ovisno o trajanju ankete.

I ovdje su na ukupnom ostvarenom uzorku sudionika izračunati Cronbach Alfa koeficijenti u svrhu provjere pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije. Osim ukupne pouzdanosti mjernog instrumenta, izračunata je i pouzdanost za subskalu ukupnog straha i subskalu ukupnog izbjegavanja, a rezultati su prikazani u Tablici 5.

Tablica 5. *Pouzdanosti ukupnog rezultata te rezultata na ukupnom strahu i ukupnom izbjegavanju Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (online)*

REZULTAT	**Broj čestica**	**Cronbach alfa**
Ukupan rezultat na skali	48	0.95
Ukupan rezultat za strah	24	0.92
Ukupan rezultat za izbjegavanje	24	0.90

Rezultati u Tablici 5. ukazuju na vrlo visoke koeficijente pouzdanosti mjernog instrumenta, čak više i od metode procjene, i u smislu ukupnog rezultata na skali ($\alpha = 0.95$) i u smislu ukupnog straha ($\alpha = 0.92$) te ukupnog izbjegavanja ($\alpha = 0.90$). Rezultati su podjednaki

pouzdanostima istraživanja procjenom od strane kliničara s originalnim upitnikom (Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz 1999).

I ovdje su osim navedenih pouzdanosti izračunate i pouzdanosti za subskale socijalne interakcije te socijalne izvedbe (Tablica 6.).

Tablica 6. *Pouzdanosti rezultata na subskalama Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (online)*

REZULTAT	**Broj čestica**	**Cronbach alfa**
Strah od socijalne interakcije	11	0.87
Strah od socijalne izvedbe	13	0.84
Izbjegavanje socijalne interakcije	11	0.83
Izbjegavanje socijalne izvedbe	13	0.81

Rezultati četiriju subskala na našem su uzorku sudionika visoki (viši nego kod metode samoprocjene te viši u usporedbi s rezultatima autora na engleskoj verziji skale).

Deskriptivna statistika za sve subskale prikazana je u Tablici 7.

Tablica 7. *Deskriptivna statistika ukupnog rezultata te rezultata na subskalama Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (online)*

REZULTAT	**min**	**max**	**M**	**σ**
Ukupan rezultat na skali	0	121	36.4	21.83
Ukupan rezultat za strah	0	59	16.2	11.34
Ukupan rezultat za izbjegavanje	0	69	20.2	11.65
Strah od socijalne interakcije	0	28	6.9	5.63
Strah od socijalne izvedbe	0	32	9.2	6.28
Izbjegavanje socijalne interakcije	0	31	9.0	5.81
Izbjegavanje socijalne izvedbe	0	38	11.2	6.54

Rezultati dobiveni *online* predispitivanjem pokazuju da je srednja vrijednost 36.4, što je prema autoru skale pokazatelj anksioznosti (rezultat veći od 30). Daljnjom analizom rezultata ustanovljeno je da 44.9 % sudionika nema anksioznih pokazatelja (rezultat niži od 30), 40.7 %

sudionika pokazuje neke simptome anksioznosti (rezultat između 30 i 60 bodova) te njih 14.4 % pokazuje simptome generalizirane socijalne anksioznosti. I na *online* verziji upitnika dobiveni su rezultati vrlo bliski podatcima iz literature koji govore o oko 13 % anksioznog poremećaja u općoj populaciji u SAD-u (prema Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz 1999).

3.6 Faktorska analiza Skale socijalne anksioznosti primijenjene online metodom istraživanja

Na rezultatima Skale socijalne anksioznosti dobivenim *online* metodom proveli smo i faktorsku analizu. Sam je autor (Liebowitz, 2006) nakon nepotvrđivanja dvaju faktora (socijalne interakcije i socijalne izvedbe) putem CFA pokazao postojanje četiriju faktora zasebno pri ispitivanju straha i ispitivanju izbjegavanja. To su: socijalna interakcija, javni govor, promatranje od strane drugih te jedenje i pijenje u javnosti. Pri ispitivanju straha i ispitivanju izbjegavanja, dobiveni su slični faktori.

Tako smo i mi, po uzoru na autora, proveli posebno faktorsku analizu (EFA) zasebno za strah i zasebno za izbjegavanje. Objašnjeno je 52.1 % varijance za strah te su izdvojena četiri faktora i 47.5 % varijance za izbjegavanje uz četiri faktora. Dobiveni faktori za strah jesu: promatranje od strane drugih (17.7 %), javni govor (17.6 %), socijalna interakcija (9.3 %) i potencijalna zaraza (7.5 %). Slično postavljeni faktori s udjelima objašnjene varijance od 16.6 %, 13.6 %, 8.9 % i 8.4 % dobiveni su i za izbjegavanje.

Dakle, dobili smo tri faktora koja smo mogli nazvati sličnim nazivima kao i autor te faktor potencijalne zaraze (Tablica 8. i Tablica 9.)

Tablica 8. *Faktorska struktura* Skale straha Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti te pripadajući indikatori pouzdanosti faktora*

TVRDNJE	FAKTORI			
	Promatranje od strane drugih	Javni govor	Socijalna interakcija	Potencijalna zaraza
11. Razgovor s ljudima koje dobro ne poznaješ (I)	.731			
12. Upoznavanje nepoznatih ljudi (I)	.654			
1. Telefoniranje u javnosti (P)	.643			
19. Gledanje u oči ljude koje dobro ne poznaješ (I)	.627			
8. Rad dok te drugi promatraju (P)	.605	.437		
10. Pozivanje telefonom nekoga koga dobro ne poznaješ (I)	.546	.442		
2. Sudjelovanje u malim grupama? (P)	.532			
22. Vraćanje namirnica u dućan (I)	.456			

9. Pisanje dok te drugi promatraju (P)	.445			
6. Gluma, izvođenje ili držanje govora ispred publike (P)		.779		
16. Izražavanje vlastitog mišljenja na sastanku (P)	.414	.671		
20. Davanje izvještaja skupini (P)		.651		
5. Razgovor s osobama koje predstavljaju državu (vlast) poput policije, sudstva i sl. (I)		.569		
15. Biti u centru pažnje (I)		.562		
14. Ulazak u prostoriju dok ostali već sjede (P)	.438	.561		
17. Pisanje testa/ispita (P)		.527		
18. Izražavanje neslaganja ili neodobravanja ljudima koje dobro ne poznaješ (I)	.431	.476		
7. Odlazak na zabavu (I)			.664	
24. Odolijevanje velikom pritisku prodavača da kupiš nešto (I)			.591	
3. Objedovanje na javnim mjestima (P)			.552	
23. Priređivanje zabave (I)			.501	
13. Mokrenje u javnom zahodu (P)				.775
4. Pijenje s drugima na javnim mjestima (P)				.629
21. „Zbariti“ curu ili dečka za jednu noć (P)				.555
Karakteristični korijen	8.813	1.361	1.243	1.082
% objašnjene varijance	17.77	17.62	9.22	7.46

LEGENDA:
*- nisu prikazane saturacije niže od 0.350

I – socijalna interakcija (*social interaction*)

P – socijalna izvedba (*social performance*)

Masni font – podudaranje s Liebowitz 1999.

U Tablici 8. nalazi se prikaz dobivenih čestica na svakom faktoru, s time da je označeno u zagradi koje se čestice odnose na socijalnu interakciju (I), a koje na socijalnu izvedbu (P). Odmah se uočava da kod svih faktora postoje i čestice socijalne interakcije i čestice socijalne izvedbe, odnosno da se ne izdvajaju u zasebne grupirane faktore.

Čestice otisnute masnim fontom one su koje se u pojedinom faktoru podudaraju s česticama koje je dobio autor skale. Vidimo da podudaranja nema jako puno, no postoje. Važno je reći da je dosta tvrdnji takvih da se mogu nazvati različitim imenom, odnosno po značenju bi čestice

mogle biti dio više faktora – tako npr. čestica „Koliko vas je strah sudjelovanja u malim grupama? (P)“, koja se kod nas i kod autora ne podudara, može istovremeno po svom značenju biti i dio faktora promatranja od strane drugih, kao kod nas, ili dio faktora javni govor, kao kod Liebowitza. Osim toga, mogla bi biti i dio socijalne interakcije.

Tablica 9. *Faktorska struktura* Skale izbjegavanja Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti te pripadajući indikatori pouzdanosti faktora*

TVRDNJE	FAKTORI			
	Promatranje od strane drugih	Javni govor	Socijalna interakcija	Potencijalna zaraza
19. Gledanje u oči ljude koje dobro ne poznaješ (I)	.735			
11. Razgovor s ljudima koje dobro ne poznaješ (I)	.658			
12. Upoznavanje nepoznatih ljudi (I)	.685			
10. Pozivanje telefonom nekoga koga dobro ne poznaješ (I)	.619			
22. Vraćanje namirnica u dućan (I)	.565			
8. Rad dok te drugi promatraju (P)	.472			
2. Sudjelovanje u malim grupama? (P)	.460			
9. Pisanje dok te drugi promatraju (P)	.430			
5. Razgovor s osobama koje predstavljaju državu (vlast) poput policije, sudstva i sl. (I)	.428			
1. Telefoniranje u javnosti (P)	.392			
6. Gluma, izvođenje ili držanje govora ispred publike (P)		.745		
20. Davanje izvještaja skupini (P)		.739		
16. Izražavanje vlastitog mišljenja na sastanku (P)	.450	.614		
15. Biti u centru pažnje (I)		.554		
18. Izražavanje neslaganja ili neodobravanja ljudima koje dobro ne poznaješ (I)		.466		
14. Ulazak u prostoriju dok ostali već sjede (P)	.418	.451		

17. Pisanje testa/ispita (P)		.436		
7. Odlazak na zabavu (I)			.765	
4. Pijenje s drugima na javnim mjestima (P)			.585	
23. Priređivanje zabave (I)			.580	
13. Mokrenje u javnom zahodu (P)			.374	
21. „Zbariti“ curu ili dečka za jednu noć (P)				.773
24. Odolijevanje velikom pritisku prodavača da kupiš nešto (I)				.700
3. Objedovanje na javnim mjestima (P)			.434	.488
Karakteristični korijen	7.437	1.533	1.226	1.206
% objašnjene varijance	16.63	13.61	8.90	8.37

LEGENDA:
* – nisu prikazane saturacije niže od 0.350
I – socijalna interakcija (social interaction)
P – socijalna izvedba (social performance)
Masni font – podudaranje s Liebowitz, 1999.
Ljubičasto – podudaranje sa skalom straha

Faktorska analiza pri ispitivanju izbjegavanja daje slične faktore i odnose među tvrdnjama kao i faktorska analiza na skali straha. Masno su otisnute tvrdnje one koje se podudaraju s Liebowitzevim rezultatima, a ljubičastom bojom one koje se podudaraju s našim rezultatima dobivenima pri ispitivanju straha. Vidimo da ima dosta podudarnosti.

Postoje i manje razlike – tako je tvrdnja 5 – razgovaranje s osobama koje predstavljaju državu (vlast) poput policije, sudstva i sl. (I) – koja se sada nalazi unutar faktora promatranje od strane drugih, pri mjerenju straha bila unutar faktora javni govor. Sve ostale tvrdnje unutar javnoga govora i promatranja od strane drugih ostale su iste. Faktori socijalna interakcija i potencijalna zaraza manje su stabilni u mjerenju izbjegavanja u odnosu na strah. Pijenje s drugima na javnim mjestima (P) bilo je unutar faktora potencijalne zaraze pri mjerenju straha, a pri mjerenju izbjegavanja ulazi u faktor socijalne interakcije. Čestice odolijevanje velikom pritisku prodavača (I) i objedovanje na javnim mjestima (P) bile su unutar faktora socijalne interakcije kod mjerenja straha, a kod mjerenja izbjegavanja ušle su u faktor potencijalne zaraze za koji čestica 24 nije prikladna.

3.7 Preliminarne analize na adolescentima i u dobi rane odraslosti

Dodatno smo u svrhu provjere pouzdanosti i broja anksioznih sudionika u populaciji adolescenata napravili i analize na spojenim podatcima iz CATI i online istraživanja samo na ispitanicima u dobi od 15 do 24 godine. Zanimalo nas je koliki će biti udio socijalno anksioznih osoba kako bismo znali procijeniti potrebnu veličinu uzorka za glavno istraživanje. Kako u online panelu Hendala ne pitamo ispitanike njihovu točnu dob, nego se svrstavaju u jednu od ponuđenih kategorija nismo mogli obuhvatiti samo adolescente. Obuhvatili smo ispitanike od 15 do 24 godine koji uz adolescente uključuju i osobe u ranoj odraslosti. Ukupno smo imali 261 sudionika u toj dobi u dvije metode istraživanja.

U Tablici 10. i 11. nalaze se izračuni pouzdanosti.

Tablica 10. *Pouzdanosti ukupnog rezultata te rezultata na ukupnom strahu i ukupnom izbjegavanju Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (adolescenti i rana odraslost)*

REZULTAT	**Broj čestica**	**Cronbach alfa**
Ukupan rezultat na skali	48	0.94
Ukupan rezultat za strah	24	0.92
Ukupan rezultat za izbjegavanje	24	0.87

Tablica 11. *Pouzdanosti rezultata na subskalama Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (adolescenti i rana odraslost)*

REZULTAT	**Broj čestica**	**Cronbach alfa**
Strah od socijalne interakcije	11	0.87
Strah od socijalne izvedbe	13	0.84
Izbjegavanje socijalne interakcije	11	0.83
Izbjegavanje socijalne izvedbe	13	0.81

I na uzorku mladih postignute su visoke pouzdanosti na svim subskalama i ukupnim rezultatima.

Rezultati u Tablici 10. ukazuju na vrlo visoke koeficijente pouzdanosti mjernog instrumenta i u smislu ukupnog rezultata na skali ($\alpha = 0.94$) i u smislu ukupnog straha ($\alpha = 0.92$) te ukupnog izbjegavanja ($\alpha = 0.87$).

I ovdje su pouzdanosti za sve četiri subskale na našem uzorku sudionika visoke (Tablica 11.).

Deskriptivna statistika za subskale prikazana je u Tablici 12.

Tablica 12. *Deskriptivna statistika ukupnog rezultata te rezultata na subskalama Liebowitzeve Skale socijalne anksioznosti (adolescenti i rana odraslost)*

REZULTAT	**min**	**max**	**M**	**σ**
Ukupan rezultat na skali	0	121	41.9	24.12
Ukupan rezultat za strah	0	59	19.3	12.96
Ukupan rezultat za izbjegavanje	0	69	22.6	12.13
Strah od socijalne interakcije	0	28	8.6	6.59
Strah od socijalne izvedbe	0	32	10.8	6.93
Izbjegavanje socijalne interakcije	0	31	10.3	6.25
Izbjegavanje socijalne izvedbe	0	38	12.3	6.57

Srednja vrijednost ukupnog rezultata jest 41.9, što predstavlja pokazatelj anksioznosti.
38.1 % sudionika nema anksioznih pokazatelja, dok njih 38.4 % pokazuje neke simptome anksioznosti. 23.5 % uzorka mladih u našem predispitivanju pokazuje simptome generalizirane socijalne anksioznosti. Očekivano smo dobili viši rezultat socijalne anksioznosti na uzorku adolescenata i rane odraslosti u odnosu na opću populaciju.

3.8 Usporedba rezultata po dobi i spolu

Na online uzorku provjerili smo postojanje statistički značajnih razlika u socijalnoj anksioznosti ovisno o spolu i dobi sudionika.

Dobiveni rezultati pokazuju da postoji statistički značajna razlika za sve mjere socijalne anksioznosti između sudionika ovisno o njihovoj dobi (Tablica 14.).

Tablica 13. *Deskriptivna statistika na Liebowitzevoj Skali socijalne anksioznosti ovisno o dobi sudionika*

REZULTAT	**15-24** **M (σ)**	**25-34** **M (σ)**	**35-44** **M (σ)**	**45-54** **M (σ)**	**55-64** **M (σ)**	**65+** **M (σ)**
Ukupan rezultat na skali	93.9 (27.3)	88.2 (20.0)	81.6 (20.8)	81.4 (20.7)	84.7 (21.0)	79.3 (18.9)
Ukupan rezultat za strah	45.9 (14.2)	42.4 (10.4)	38.6 (10.3)	38.1 (10.6)	40.2 (10.7)	37.5 (10.1)
Ukupan rezultat za izbjegavanje	48.0 (13.8)	45.8 (10.6)	43.0 (11.7)	43.4 (11.2)	44.5 (11.1)	41.9 (10.9)
Strah od socijalne interakcije	20.7 (7.1)	18.9 (5.4)	16.8 (5.2)	16.8 (5.1)	17.9 (5.4)	17.1 (4.9)
Strah od socijalne izvedbe	25.2 (7.6)	23.5 (5.6)	21.8 (5.8)	21.2 (6.0)	22.3 (5.9)	20.3 (5.8)
Izbjegavanje socijalne interakcije	21.6 (7.0)	20.7 (5.3)	19.2 (5.9)	19.3 (5.6)	20.2 (5.6)	19.4 (5.4)
Izbjegavanje socijalne izvedbe	26.4 (7.5)	25.2 (6.2)	23.8 (6.6)	24.1 (6.3)	24.3 (6.1)	22.5 (6.1)

Tablica 14. *Rezultati analize varijance pri testiranju razlika u rezultatima na Liebowitzevoj Skali socijalne anksioznosti ovisno o dobi sudionika*

REZULTAT	**F**	**p**	**f**
Ukupan rezultat na skali	10.14	0.001	0.21
Ukupan rezultat za strah	13.33	0.001	0.25
Ukupan rezultat za izbjegavanje	5.94	0.001	0.16
Strah od socijalne interakcije	11.69	0.001	0.23
Strah od socijalne izvedbe	13.21	0.001	0.25
Izbjegavanje socijalne interakcije	4.35	0.001	0.13
Izbjegavanje socijalne izvedbe	6.97	0.001	0.17

Prema očekivanju, sve su razlike u istom smjeru – mlađi sudionici pokazuju statistički značajno više rezultate na svim skalama socijalne anksioznosti u odnosu na starije (Tablica 13.).

Kako je broj mjerenja velik, napravili smo i Bonferronijevu korekciju prema kojoj su statistički značajne sve one razlike koje imaju p manji od 0.008. I nakon ove korekcije sve razlike ostaju statistički značajne.

Veličina učinka, mjerena Cohenovim f indeksom, prema kojoj vrijednosti od 0.10 pokazuju malu veličina učinka, od 0.25 srednju te od 0.40 (i više) veliku veličinu učinka (prema Kolesarić i Tomašić Humer, 2016) pokazuje da su veličine učinka male za ukupan rezultat za izbjegavanje, izbjegavanje socijalne interakcije te izbjegavanje socijalne izvedbe, bliske srednjoj veličini efekta kod ukupnog rezultata na skali i straha od socijalne interakcije te srednje veličine kod ukupnog rezultata za strah i straha od socijalne izvedbe.

Što se tiče rezultata vezanih uz spol sudionika, pokazalo se postojanje statistički značajnih razlika za sve mjere socijalne anksioznosti između muškaraca i žena (Tablica 16.).

Tablica 15. *Deskriptivna statistika na Liebowitzevoj Skali socijalne anksioznosti ovisno o spolu sudionika*

REZULTAT	**Muško M (σ)**	**Žensko M (σ)**
Ukupan rezultat na skali	79.3 (20.24)	89.0 (22.20)
Ukupan rezultat za strah	37.4 (10.39)	42.7 (11.60)
Ukupan rezultat za izbjegavanje	41.9 (11.42)	46.4 (11.46)
Strah od socijalne interakcije	17.2 (5.31)	18.6 (5.83)
Strah od socijalne izvedbe	20.2 (5.54)	24.0 (6.36)
Izbjegavanje socijalne interakcije	19.4 (5.84)	20.6 (5.74)
Izbjegavanje socijalne izvedbe	22.5 (6.18)	25.8 (6.47)

Tablica 16. *Rezultati t-testa pri testiranju razlika u rezultatima na Liebowitzevoj Skali socijalne anksioznosti ovisno o spolu sudionika*

REZULTAT	**t**	**p**	**d**
Ukupan rezultat na skali	-7.29	0.001	0.46
Ukupan rezultat za strah	-7.61	0.001	0.48
Ukupan rezultat za izbjegavanje	-6.20	0.001	0.39
Strah od socijalne interakcije	-4.20	0.001	0.25
Strah od socijalne izvedbe	-10.12	0.001	0.64
Izbjegavanje socijalne interakcije	-3.29	0.001	0.21
Izbjegavanje socijalne izvedbe	-8.22	0.001	0.52

I ovdje su rezultati očekivani, sve razlike idu u istom smjeru – žene pokazuju statistički značajno više rezultate na svim skalama socijalne anksioznosti u odnosu na muškarce (Tablica 15.).

Kao mjera veličine efekta korišten je Cohenov d indeks koji diferencira male veličine učinka (0.2), srednje (0.5) te velike (0.8) (prema Kolesarić i Tomašić Humer, 2016). Prema Tablici 16. uočava se da su veličine efekta izražene Cohenovim d indeksom male za strah i izbjegavanje socijalne interakcije, bliske srednjoj veličini efekta kod ukupnog rezultata na skali, ukupnog rezultata za strah i ukupnog rezultata za izbjegavanje te srednje veličine kod straha te izbjegavanja socijalne izvedbe.

Razlike prema spolu i dobi su računate zasebno, a ne korištenjem složene analize varijance jer nisu očekivane interakcije varijabli dobi i spola na socijalnu anksioznost. Općenito prema literaturi (Dodig-Ćurković, Franić, Grgić, Radić, Ćurković, Radić, ... i Petek Erić, 2013) djevojčice, djevojke i žene imaju izraženiju anksioznost nego dječaci, mladići i muškarci. I to je konstantno tokom cijele životne dobi.

Ipak provjerili smo i rezultate složene analize varijance, te se pokazalo da nema statistički značajne interakcije za ukupni rezultat na skali socijalne anksioznosti ($F = 1.89$; $p = 0.093$), ukupan rezultat za izbjegavanje ($F = 0.78$; $p = 0.567$), izbjegavanje socijalne interakcije ($F = 1.20$; $p = 0.307$) i izbjegavanje socijalne izvedbe ($F = 0.42$; $p = 0.832$). Obzirom na veliki broj usporedbi korištena je i Bonferronijeva korekcija te smo kao razinu statističke značajnosti uzeli $p = 0.004$. S korekcijom se pokazalo da nema interakcije niti kod mjera ukupnog straha ($F = 3.27$; $p = 0.006$), niti straha od socijalne interakcije ($F = 2.47$; $p = 0.031$). Ostala je statistički značajna jedino razlika za strah od socijalne izvedbe ($F = 3.76$; $p = 0.002$). Potom smo izračunali veličinu efekta ove razlike i dobili kvadrirano eta od 0.02. Prema Gamstu i suradnicima (2008) veličina kvadriranog eta je kao veličina učinka od 0.09 mala, od 0.14 srednja, a 0.22 (i veća) velika (prema Kolesarić i Tomašić Humer, 2016). Drugim riječima iako je razlika statistički značajna, veličina učinka je vrlo mala. Grafički prikaz rezultata donio je informaciju da su ženski sudionici istraživanja uvijek postizali više rezultate na strahu od socijalne interakcije i ta razlika je konstantna sve do najveće dobi (65+) gdje razlika postaje još izraženija. Međutim obzirom na veličinu efekta nismo detaljnije prikazivali dobivene rezultate.

Na temelju provedenih analiza rezultata preliminarnih primjena Skale socijalne anksioznosti donijeli smo neke zaključke koji opravdavaju korištenje te skale u našem istraživanju.

Obje verzije upitnika (CATI i online) pokazuju visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije, a faktorska analiza zasebno za strah i izbjegavanje rezultira s četiri usporediva i slična faktora. Rezultati na hrvatskoj populaciji dodatno potvrđuju opravdanost korištenja upitnika na temelju dobivene očekivane razine anksioznosti na reprezentativnom uzorku sudionika iz Republike Hrvatske. Na valjanost prevedenog upitnika također ukazuju i dobivene razlike u svim rezultatima upitnika Socijalne anksioznosti ovisno o spolu i dobi sudionika. Prema očekivanju, žene kao i mlađi sudionici pokazuju statistički značajno više rezultate na svim skalama socijalne anksioznosti u odnosu na muškarce i starije sudionike.

4 REZULTATI

Unutar rezultata i rasprave pokušat ćemo odgovoriti na postavljene probleme istraživanja, a prije toga ćemo se osvrnut na deskriptivnu statistiku, normalitete distribucija te razlike među podskupinama na našem uzorku u glavnom istraživanju.

4.1 Deskriptivna statistika mjerenih varijabli

U Tablici 17. nalaze se deskriptivni pokazatelji mjerenih varijabli.

Tablica 17. *Deskriptivna statistika ukupnog rezultata na neusklađenostima u slikama o sebi, rezultata na samokompetentnosti i samosviđanju te ukupnog rezultata na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti*

REZULTAT	min	max	M	σ
Neusklađenost u realnom i idealnom ja	0	92	40.5	15.89
Neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja	0	100	46.3	15.26
Neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka	0	110	43.4	14.61
Samokompetentnost	18	48	33.1	5.40
Samosviđanje	16	48	35.1	7.32
Depresivnost	0	60	12.7	9.66
Socijalna anksioznost	0	115	41.2	23.43

Rezultati dobiveni u glavnom istraživanju na 543 sudionika pokazuju da je najizraženija neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja (M = 46.3, sd = 15.26), potom u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka (M = 43.4, sd = 14.61) i u kraju realnom i idealnom ja (M = 40.5, sd = 15.89).

Analizom varijance za ponovljena mjerenja ustanovljeno je da postoji statistički značajna razlika u tri neusklađenosti u pojmu o sebi (F = 57.55; df = 2; p < 0.01) sa srednjom veličinom efekta ($ή^2$ = 0.18), a pojedinačni Bonferroni testovi između triju aritmetičkih sredina pokazuju da su sve razlike statistički značajne (Tablica 18.).

Tablica 18. *Testiranje razlike u prosječnoj izraženosti tri neusklađenosti u slikama o sebi*

Neusklađenosti u slikama o sebi	F	p
Neusklađenost realnog ja s idealnim i traženim od strane roditelja	-5.88	0.001
Neusklađenost realnog ja s idealnim i traženim od strane vršnjaka	-2.97	0.001
Neusklađenost realnog ja s traženim od strane roditelja i vršnjaka	-2.97	0.001

Ovakvi rezultati za neusklađenosti očekivani su i jasni. Radi se o srednjoškolskoj populaciji koja je trenutno u periodu života koji je obilježen neslaganjima sa starijim generacijama, uključujući i roditelje, u periodu života u kojem su prijatelji puno važniji i bliži od samih roditelja. S druge strane to su mlade osobe u tinerđejskoj dobi koje često ne znaju kamo pripadaju, traže se, stvaraju sliku o sebi, nemaju jasnu definiciju sebe i nisu sasvim sigurni u prihvaćanje od stane vršnjaka, pa im je neusklađenost s traženim ja od strane vršnjaka viša nego neusklađenost s idealnim ja.

Rezultati vezani uz dimenzije samopoštovanja donose informaciju o prosječnoj vrijednosti samosviđanja za djevojke (M = 33.7, *sd* = 7.27) koja je niža od rezultata dobivenih pri korištenju ove skale od samih autora (M = 37.2, *sd* = 8.35), rezultati samosviđanja kod mladića su isto nešto niži (M = 36.8, *sd* = 7.02) u odnosu na one koje autori dobivaju za muškarce (M = 38.4, *sd* = 7.90). Što se tiče samokompetentnosti dobili smo znatno niže vrijednosti i kod djevojaka (M = 32.1, *sd* = 5.31) i kod mladića (M = 34.4, *sd* = 5.25) u odnosu na autore skale (M = 41.9, *sd* = 6.58 i M = 42.5, *sd* = 6.35) (Tafarodi i Swan, 1995). Razlike u prosječnom rezultatu na dvije dimenzije rezultati za samosviđanje i samokompetentnost ukazuju na malo, ali ipak statistički značajno više samosviđanje od samokompetentnosti ($t = 8.54$, $df = 542$, $p < 0.01$), što je također očekivano s obzirom na populaciju. Radi se o adolescentima koji su u periodu kad su im važni izlasci, druženja i odnosi s vršnjacima. S druge strane, oni često još uvijek nisu definirane osobe u smislu izbora budućeg zanimanja i izgrađenosti svoje poslovne strane života.

Što se tiče depresivnosti, pokazalo se da je prosječna vrijednost na BDI II u srednjoškolskoj populaciji našeg uzorka M = 12.7 (*sd* = 9.66) odnosno u prosjeku sudionici ne pokazuju depresivne simptome. Testiranje rezultata na studentima psihologije u Kanadi (prema Beck, Steer i Brown, 2009) ukazuje na to da je prosječni rezultat na BDI II M = 12.6 (*sd* = 9.93), što je dosta blisko našem srednjoškolskom uzorku, dok rezultati validacije instrumenta na uzorku studenata Republike Hrvatske daju niže rezultate (*M* = 8.8; *sd* = 7.84) (prema Beck, Steer i Brown, 2011).

Rezultati u Tablici 19. donose informacije da 38 % našeg uzorka pokazuje simptome depresivnosti, od čega 6.8 % u trenutku mjerenja pokazuje simptome teške depresivnosti.

Tablica 19. *Postotak sudionika unutar određene kategorije prema ukupnom rezultatu na BDI II upitniku*

DEPRESIVNOST	**%**
Minimalna (0 – 13 bodova)	62.06
Blaga (14 – 19 bodova)	17.50
Umjerene (20 – 28 bodova)	13.63
Teška (29 – 63 bodova)	6.81

Što se tiče socijalne anksioznosti, prema Tablici 17. M = 41.2 (*sd* = 23.43), što je pokazatelj anksioznosti i vrlo blisko rezultatima koji su dobiveni u našim predispitivanjima na adolescentima (*M* = 41.9, *sd* = 24.12).

U Tablici 20. nalaze se frekvencije i postoci sudionika svrstanih u pojedine kategorije anksioznosti prema našem mjerenju. Uočava se da oko 37 % sudionika nema simptome socijalne anksioznosti, a oko 4 % sudionika imalo je u trenutku mjerenja toliko izražene simptome socijalne anksioznosti da su uvršteni u kategoriju osoba s problemima u socijalnom funkcioniranju. U mjerenju tijekom predistraživanja imali smo nešto više sudionika (23.5 %) sa simptomima generalizirane socijalne anksioznosti (rezultat viši od 60 bodova) nego sada u glavnom istraživanju (19.2 %).

Tablica 20. *Postotak sudionika unutar određene kategorije prema ukupnom rezultatu na Upitniku socijalne anksioznosti*

SOCIJALNA ANKSIOZNOST	**%**
Malo vjerojatno postojanje SA (0 – 30 bodova)	36.65
Negeneralizirana SA (31 – 60 bodova)	44.20
Generalizirana SA (61 – 90 bodova)	15.47
Problemi u socijalnom funkcioniranju (91+ bodova)	3.68

4.2 Normaliteti distribucija

Provjerili smo normalitete distribucija mjerenih varijabli (Tablica 21.).

Tablica 21. *Normaliteti distribucija ukupnog rezultata na neusklađenostima u slikama o sebi, rezultata na samokompetentnosti i samosviđanju te ukupnog rezultata na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti*

REZULTAT	Z	p	Asimetričnost distribucije	Spljoštenost distribucije
Neusklađenost u realnom i idealnom ja	1.0	0.099	0.173	0.133
Neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja	1.3	0.004	0.222	0.568
Neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka	1.5	0.249	0.501	0.938
Samokompetentnost	1.7	0.029	0.211	0.264
Samosviđanje	1.3	0.065	-0.266	-0.552
Depresivnost	2.9	0.000	1.248	1.783
Socijalna anksioznost	1.8	0.000	0.684	0.145

Rezultati u Tablici 21. donose informacije da se distribucije neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane roditelja, samokompetentnosti, rezultata na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti statistički značajno razlikuju od normalne raspodjele. S druge strane, rezultati u neusklađenosti u realnom i idealnom ja, neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka i samosviđanju slijede normalnu raspodjelu.

Iako nisu sve distribucije normalno distribuirane, već su neke pozitivno asimetrične i leptokurtične, Petz (2004) navodi kako je moguće koristiti parametrijsku statistiku kada su distribucije donekle pravilne, odnosno ako nisu bimodalne ili U-distribucije. Također je važno da u slučajevima kada distribucije rezultata nisu normalne, imamo dovoljno velik uzorak te uzorke jednake ili slične veličine. Kako se ovo istraživanje provodi na dosta velikom uzorku od 543 sudionika i sve su distribucije pomaknute u istom smjeru, koristit ćemo parametrijske analize u daljnjim obradama podataka.

Dodatno i rezultati vezani uz asimetričnost (*skewness*) i spljoštenost (*kurtosis*) distribucije donose informaciju da niti kod jedne distribucije rezultata nema ozbiljne narušenosti u izgledu distribucije jer vrijednosti asimetričnosti nikada ne prelaze 3, niti vrijednosti spljoštenosti ne prelaze 10 (Kline, 2010).

4.3 Razlike u srednjim vrijednostima ovisno o podskupinama sudionika istraživanja

Prije odgovora na postavljene probleme istraživanja, provjerili smo razlikuju li se sudionici našeg istraživanja u mjerenim varijablama s obzirom na spol, razred i vrstu srednje škole koju pohađaju. U tu su svrhu provedeni t-testovi za nezavisne uzorke kod ispitivanja razlika ovisno o spolu i vrsti srednje škole te jednosmjerna analiza varijance za razlike ovisno o razredu koji učenici pohađaju. Pri analizama su korišteni pojedinačni testovi, a ne složena analiza varijance sa sve tri nezavisne varijable jer temeljem pregleda literature nismo očekivali interakciju među navedenim varijablama. Iako se za varijablu depresivnosti (a onda vjerojatno i neusklađenosti u slikama o sebi) očekuje da postoje neke razlike koje su vezane uz interakciju dobi i spola smatramo da se to nije moglo reflektirati u ovako uskom dobnom rasponu (15-19 godina). Naime, rezultati iz literature (Vulić Prtorić, 2004) govore da su u djetinjstvu dječaci depresivniji od djevojčica i da u razdoblju puberteta i adolescencije naglo djevojčice (djevojke) postaju dva puta depresivnije od dječaka (mladića) i da ta razlika ostaje ista u svim dobnim kategorijama.

Ipak, da bismo bili sigurni u navedeno, provedena je i složena analiza varijance sa spolom, dobi i vrstom škole kao nezavisnim varijablama. Rezultati su pokazali da niti jedna od dvostrukih interakcija kao niti trostruka interakcija za niti jednu od zavisnih varijabli nije statistički značajna. Stoga su rezultati prikazani u zasebnim analizama kako je gore opisano, a rezultati složene analize varijance su dostupni na upit.

4.3.1 Razlike u mjerenim varijablama ovisno o spolu učenika

Kako bismo provjerili postoje li razlike u mjerenim varijablama s obzirom na spol učenika, provedeni su zasebni t-testovi za svaku pojedinu varijablu, a rezultati su prikazani u Tablici 22.

Tablica 22. *Analiza testiranja razlika ukupnog rezultata na neusklađenostima u slikama o sebi, rezultata na samokompetentnosti i samosviđanju te ukupnog rezultata na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti ovisno o spolu učenika*

REZULTAT	**Muški M (σ)**	**Ženski M (σ)**	**t**	**p**	d
Neusklađenost u realnom i idealnom ja	38.7 (16.11)	41.9 (15.58)	-2.38	0.018	0.20
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja	45.7 (15.67)	46.9 (14.92)	-0.91	0.363	0.08
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka	41.8 (14.09)	44.8 (14.92)	-2.39	0.017	0.21
Samokompetentnost	34.4 (5.25)	32.1 (5.31)	5.01	0.001	0.44
Samosviđanje	36.8 (7.02)	33.7 (7.27)	5.10	0.001	0.43
Depresivnost	10.2 (7.84)	14.7 (10.53)	-5.66	0.001	0.48
Socijalna anksioznost	31.7 (20.37)	49.0 (22.91)	-9.31	0.001	0.80

Rezultati u Tablici 22. donose informacije o tome da se učenici i učenice razlikuju u neusklađenosti u realnom i idealnom ja, neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka, samosviđanju i samokompetentnosti te ukupnom rezultatu na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti. Prema Tablici 22. uočava se da su veličine efekta izražene Cohenovim d indeksom male za sve neusklađenosti u slikama o sebi, bliske srednjoj veličini efekta kod samosviđanja, samokompetentnosti i depresivnosti te visoke kod varijable socijalne anksioznosti.

Nema razlike jedino u neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane roditelja koja je podjednaka i najizraženija neusklađenost kod učenika i učenica. Očito je da je ta populacija sudionika u podjednakom „neslaganju“ s roditeljima, što je sasvim očekivano za njihovu dob. Što se tiče ostalih mjerenih varijabli, pokazalo se da učenice imaju izraženije neusklađenosti realnog i idealnog te realnog i traženog ja od strane vršnjaka, viši rezultat na depresivnosti i višu socijalnu anksioznost. S druge strane, imaju niže rezultate na samosviđanju i

samokompetentnosti. Takvi su rezultati i očekivani s obzirom na to da djevojke inače pokazuju veću sklonost depresiji i socijalnoj anksioznosti te su također manje sigurne u sebe. S tim je u skladu i njihova veća neusklađenost u slikama o sebi. Također je stoga jasno i da je njihovo samopoštovanje, a time i samosviđanje i samokompetentnost, niže u odnosu na samosviđanje i samokompetentnost mladića.

4.3.2 Razlike u mjerenim varijablama ovisno o vrsti škole

Pri provjeri postojanja razlika u mjerenim varijablama s obzirom na vrstu škole koju učenici pohađaju (stručna ili gimnazija), ponovo su provedeni zasebni t-testovi za svaku pojedinu varijablu, a rezultati su prikazani u Tablici 23.

Tablica 23. *Analiza testiranja razlika ukupnog rezultata na neusklađenostima u slikama o sebi, rezultata na samokompetentnosti i samosviđanju te ukupnog rezultata na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti ovisno o vrsti škole koju učenici pohađaju*

REZULTAT	**Stručna škola M (σ)**	**Gimnazija M (σ)**	**t**	**p**	**d**
Neusklađenost u realnom i idealnom ja	40.0 (15.54)	41.0 (16.31)	-0.76	0.450	0.06
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja	46.6 (14.86)	46.0 (15.76)	0.45	0.652	0.04
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka	43.1 (13.16)	43.9 (16.20)	-0.59	0.553	0.05
Samokompetentnost	33.1 (5.13)	33.1 (5.72)	-0.05	0.962	0.01
Samosviđanje	35.8 (7.07)	34.3 (7.54)	2.42	0.016	0.21
Depresivnost	12.1 (9.04)	13.3 (10.34)	-1.44	0.150	0.12
Socijalna anksioznost	40.5 (22.26)	42.1 (24.78)	-0.77	0.443	0.07

Rezultati u Tablici 23. pokazuju da nema razlike u neusklađenosti u realnom i idealnom ja, neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja, a i vršnjaka, u samokompetentnosti te u ukupnom rezultatu na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti ovisno o tome pohađaju li učenici stručnu školu ili gimnaziju. Jedina statistički značajna razlika postoji u samosviđanju koje je nešto više (M = 35.8) kod učenika koji pohađaju stručnu školu u odnosu na one koji pohađaju gimnaziju (M = 34.3). Iako je razlika statistički značajna, ona je u apsolutnom smislu mala i pojavljuje se uz vrlo malu veličinu efekta (d = 0.21), pa je pitanje koliko je taj podatak relevantan. Ta razlika u samosviđanju možda bi se mogla objasniti višim kriterijima kod učenika koji pohađaju gimnaziju. Moguće je da su gimnazijalci introspektivniji u odnosu na

učenike stručnih srednjih škola. Ovo su samo pretpostavke koju bi valjalo provjeriti drugim istraživanjima.

Što se tiče ostalih razlika koje nisu dobivene, one odražavaju naša očekivanja, stoga populaciju smatramo jedinstvenom neovisno o vrsti škole koju pohađaju.

4.3.3 Razlike u mjerenim varijablama ovisno o razredu koji učenici pohađaju

U svrhu provjere postojanja razlika u mjerenim varijablama s obzirom na razred koji učenici pohađaju, provedene su zasebne jednostavne analize varijance za svaku pojedinu varijablu, a rezultati su prikazani u Tablici 24.

Tablica 24. *Analiza testiranja razlika ukupnog rezultata na neusklađenostima u slikama o sebi, rezultata na samokompetentnosti i samosviđanju te ukupnog rezultata na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti ovisno o razredu koji učenici pohađaju*

REZULTAT	1. razred M (σ)	2. razred M (σ)	3 . razred M (σ)	4 . razred M (σ)	F	p	f
Neusklađenost u realnom i idealnom ja	38.6 (17.01)	41.5 (15.58)	43.8 (16.62)	36.4 (13.95)	6.55	0.001	0.18
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja	44.5 (17.06)	47.0 (16.87)	48.5 (4.34)	44.0 (13.32)	2.77	0.041	0.10
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka	42.9 (18.31)	43.4 (15.21)	45.1 (13.81)	41.8 (13.03)	1.40	0.242	0.05
Samokompetentnost	31.9 (5.51)	32.9 (5.50)	32.4 (5.46)	34.7 (4.88)	6.50	0.001	0.17
Samosviđanje	33.4 (7.67)	34.2 (6.87)	35.0 (7.70)	36.8 (6.94)	4.79	0.003	0.14
Depresivnost	14.4 (10.30)	13.8 (9.19)	13.3 (9.50)	10.1 (9.65)	5.51	0.001	0.16
Socijalna anksioznost	43.8 (24.79)	43.4 (22.34)	45.0 (25.48)	33.7 (19.87)	7.62	0.001	0.19

Prema podatcima u Tablici 24., vidi se da postoji statistički značajna razlika u neusklađenosti u realnom i idealnom ja, neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja, samokompetentnosti i samosviđanju, ukupnom rezultatu na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti. Nema razlike jedino u neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka, odnosno neusklađenost je podjednaka kod učenika neovisno o razredu koji pohađaju. Nakon Bonferronijeve korekcije uz značajnost od 0.008 neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja prestaje biti statistički značajna.

Dodatno se pokazalo da su veličine efekta izražene Cohenovim f indeksom male za sve dobivene razlike.

Prema dobivenim bi se rezultatima moglo zaključiti da su odstupanja od očekivanja vršnjaka i roditelja podjednaka neovisno o razredu, a ono gdje postoje razlike jesu odstupanja od vlastitih očekivanja.

Što se tiče ostalih mjerenih varijabli, postoje statistički značajne razlike, a da bismo znali među kojim parovima postoje razlike, proveli smo zasebne Scheffeove testove među svim kombinacijama za sve mjerene varijable (Tablica 25.).

Tablica 25. *Rezultati testiranja (p vrijednosti) svih parova Scheffeovim testom pri testiranju razlika u neusklađenostima u slikama o sebi, rezultata na samokompetentnosti i samosviđanju te ukupnog rezultata na depresivnosti i socijalnoj anksioznosti ovisno o razredu koji učenici pohađaju*

REZULTAT/RAZRED		**prvi**	**drugi**	**treći**	**četvrti**
Neusklađenost u realnom i idealnom ja	prvi		0.678	0.185	0.819
	drugi	0.678		0.639	**0.036**
	treći	0.185	0.639		**0.001**
	četvrti	0.819	**0.036**	**0.001**	
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja	prvi		0.761	0.364	0.998
	drugi	0.761		0.825	0.400
	treći	0.364	0.825		0.069
	četvrti	0.998	0.400	0.069	
Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka	prvi		0.995	0.785	0.974
	drugi	0.995		0.782	0.809
	treći	0.785	0.782		0.254
	četvrti	0.974	0.809	0.254	
Samokompetentnost	prvi		0.692	0.941	**0.009**
	drugi	0.692		0.889	**0.031**
	treći	0.941	0.889		**0.002**
	četvrti	**0.009**	**0.031**	**0.002**	
Samosviđanje	prvi		0.899	0.516	**0.021**
	drugi	0.899		0.800	**0.019**
	treći	0.516	0.800		0.178
	četvrti	**0.021**	**0.019**	0.178	
Depresivnost	prvi		0.980	0.881	**0.028**
	drugi	0.980		0.965	**0.007**
	treći	0.881	0.965		**0.029**
	četvrti	**0.028**	**0.007**	**0.029**	
Socijalna anksioznost	prvi		1.000	0.990	**0.040**
	drugi	1.000		0.944	**0.003**
	treći	0.990	0.944		**0.001**
	četvrti	**0.040**	**0.003**	**0.001**	

Testiranje svih parova Scheffeovim testom donosi informacije da se četvrti razredi statistički značajno razlikuju od svih ostalih razreda u depresivnosti, socijalnoj anksioznosti i samokompetentnosti. Pregled aritmetičkih sredina iz tablice 24 pojašnjava da su depresivni simptomi te socijalna anksioznost manje izraženi u četvrtom razredu u odnosu na sve ostale razrede. S druge strane, samokompetentnost je izraženija u odnosu na ostale i tu učenici četvrtih razreda postižu viši broj bodova u odnosu na učenike nižih razreda srednje škole. Također se pokazalo da učenici četvrtih razreda imaju izraženije samosviđanje u odnosu na učenike prvih i drugih razreda te da im je samosviđanje podjednako samosviđanju učenika trećih razreda. Ovakvi dobiveni rezultati sasvim su očekivani i jasni. Stariji učenici više nemaju izražene simptome puberteta, koji je već pri kraju, više su svjesni sebe kao osobe i imaju jasnije ciljeve te im je time povećana samokopetentnost, a isto tako i samosviđanje (jer te su varijable u korelaciji). Stoga ne čudi da su stariji učenici, a poglavito oni iz četvrtih razreda, manje skloni depresiji i socijalnoj anksioznosti u odnosu na mlađe.

Neusklađenost u realnom i idealnom ja izraženija je kod učenika drugih i trećih razreda nego kod učenika četvrtih razreda, dok nema razlike u odnosu na prve razrede. Moguće je da ovo nedobivanje značajne razlike između četvrtih i prvih razreda ima veze s još nejasnim idealima i ciljevima u prvim razredima s obzirom na to da su to djeca u dobi od 15 do 16 godina. To je svakako zanimljiv nalaz koji bi bilo dobro detaljnije istražiti u drugim istraživanjima.

Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nije se pokazala značajnom, pa ovdje nije analizirana, a za neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja, iako se u ukupnom uzorku pokazala značajnom (kada nismo koristili Bonferronijevu korekciju), Scheffeov test ne pokazuje značajnu razliku među razredima.

4.4 Povezanost između različitih neusklađenosti u pojmovima o sebi, dimenzija samopoštovanja te psihičkih poteškoća

Kako bismo odgovorili na prvi problem, odnosno provjerili kakve su povezanosti između različitih neusklađenosti u pojmovima o sebi (realno i idealno ja, realno i traženo ja od strane roditelja te realno i traženo ja od strane vršnjaka), dimenzija samopoštovanja (samokompetentnosti i samosviđanja) te razine depresivnosti i socijalne anksioznosti, izračunali smo Pearsonove koeficijente korelacije (Tablica 26.).

Tablica 26. *Povezanost između različitih neusklađenosti u pojmovima o sebi, dimenzija samopoštovanja te psihičkih poteškoća*

	2.	**3.**	**4.**	**5.**	**6.**	**7.**
Neusklađenost u realnom i idealnom ja	0.72**	0.60**	-0.45**	-0.42**	0.45**	0.31**
2. Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja	**1**	0.62**	-0.41**	-0.36**	0.45**	0.24**
3. Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka		**1**	-0.27**	-0.32**	0.39**	0.27**
4. Samokompetentnost			**1**	0.67**	-0.54**	-0.47**
5. Samosviđanje				**1**	-0.65**	-0.52**
6. Depresivnost					**1**	0.51**
7. Socijalna anksioznost						**1**

LEGENDA:
** – značajno uz 1 % rizika

Kao što smo i pretpostavili, različite neusklađenosti u pojmovima o sebi, dimenzije samopoštovanja i emocionalne poteškoće međusobno su povezane. Potvrđena je očekivana pozitivna veza između svih neusklađenosti i psihičkih poteškoća, kao i između dviju dimenzija samopoštovanja međusobno, a negativna između neusklađenosti i poteškoća s dimenzijama samopoštovanja.

Što se tiče razina povezanosti, uočava se pretpostavljena viša povezanost neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja sa samokopetentnošću (r= -0.45 i r = -0.41) i depresivnošću (r = 0.45 i r = 0.45) nego sa samosviđanjem (r = -0.42 i r = -0.36) i socijalnom anksioznošću (r = 0.31 i r = 0.24). Dodatno, očekivano se vidi da je ta veza jača nego veza neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka s istim varijablama

(r = 0.39 i r = -0.27). Iako se uočavaju pretpostavljene razlike u visini korelacija, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je hipoteza potvrđena. Da bismo to mogli, testirali smo značajnosti razlika u korelacijama. Pokazalo se da nema statistički značajne razlike u korelaciji neusklađenosti u realnom i idealnom ja (z = 1.20; p > 0.05) te neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja (z= 1.20; p > 0.05) s depresivnošću i korelacije neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i depresivnosti. S druge strane, korelacije neusklađenosti u realnom i idealnom ja (z = -3.42; p < 0.01) te neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja (z = -2.61; p < 0.01) sa samokompetentnošću statistički su značajno više nego korelacije neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i samokompetentnosti. Nadalje, pokazalo se da je korelacija depresivnosti s neusklađenosti u realnom i idealnom ja (z = 4.66; p < 0.01) kao i neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja (z = 5.91; p < 0.01) statistički značajno viša od korelacije obje varijable sa socijalnom anksioznošću te da nema statistički značajne razlike u korelaciji samokompetentnosti i neusklađenosti u realnom i idealnom ja (z = 0.61; p > 0.05) kao i neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja (z = 0.96; p > 0.05) i korelaciji obje varijable sa samosviđanjem.

Također smo pretpostavili da će neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka biti više povezana sa samosviđanjem i socijalnom anksioznošću nego sa samokompetentnošću i depresivnošću i da će ta veza biti izraženija nego veza u realnom i traženom ja od strane roditelja te realnom i idealnom ja s istim varijablama. Dobili smo očekivanu veću povezanost u neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka sa samosviđanjem (r = -0.32) nego sa samokompetentnošću (r = -0.27), no da bismo mogli tvrditi da je razlika u tim korelacijama statistički značajna, testirali smo značajnost razlike u korelacijama. Dobiveni rezultati pokazuju da nema statistički značajne razlike između tih dviju korelacija (z = -0.09; p > 0.05). Druga hipoteza vezana za samosviđanje, kojom smo pretpostavili da je neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka više povezana sa samosviđanjem (r = -0.32) nego neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja (r= -0.36) i neusklađenost u realnom i idealnom ja (r = -0.42) nije potvrđena. Nema značajne razlike u korelacijama sa samosviđanjem između neusklađenosti u traženom ja od strane roditelja i vršnjaka (z = -0.74; p > 0.05), a neusklađenost u realnom i idealnom ja više korelira sa samosviđanjem od neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka (z = 1.91; p < 0.05). Za socijalnu anksioznost smo dobili očekivanu višu povezanost jedino u neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka (r = 0.27) u odnosu na povezanost s neusklađenosti

u realnom i traženom ja od strane roditelja (r = 0.24) te smo i ovdje testirali značajnost razlike u korelacijama i pokazali da razlika nije statistički značajna (z = 0.36; p > 0.01). Nismo dobili očekivanu višu povezanost u neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka sa socijalnom anksioznošću u odnosu na povezanost socijalne anksioznosti s neusklađenosti u realnom i idealnom ja (r = 0.31). Testiranjem značajnosti razlike u korelacijama, ustanovljeno je da su te povezanosti iste (z = 0.72; p > 0.05). Također nismo dobili očekivanu višu povezanost u neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka sa socijalnom anksioznošću u odnosu na povezanost s depresivnošću (r = 0.39). Odnosno, pokazalo se da je korelacija neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka statistički značajno više povezana s depresivnošću nego s anksioznošću (z = 2.20; p < 0.01).

Što se tiče ostalih pretpostavki, potvrdili smo postojanje umjerene statistički značajne pozitivne povezanosti između različitih neusklađenosti o sebi (r = 0.60 – 0.72), između dviju vrsta samopoštovanja (r = 0.67) te između emocionalnih poteškoća (r = 0.51). Očekivano je da su različite neusklađenosti o sebi pozitivno povezane i da osoba koja nije u skladu s jednim standardom, ima veću vjerojatnost da razvije nesklad i u odnosu na drugi standard. To potvrđuju mnoga istraživanja (npr. Tangeny, Niedenthal, Covert i Barlow, 1998; Boldero i Francis, 2000; Ozgul i sur, 2003 i dr.).

Vezano uz dimenzije samopoštovanja, znamo da samosviđanje i samokompetentnost nisu u potpunosti nezavisne varijable i da među njima postoji srednja pozitivna povezanost (Tafarodi i Swann, 2001), što je u skladu s definicijom samih varijabli. Samokompetentnost je definirana kao varijabla koja se odnosi na vlastito viđenje svojih sposobnosti i samopoštovanje temeljem vlastite kompetencije, a samosviđanje je, nasuprot tome, povezano s prihvaćanjem od strane drugih i socijalnom komponentom (Jelić, 2012). Sasvim je razumljivo da između toga postoji veza i da će osobe koje su kompetentnije i sposobnije, imati bolje viđenje od strane drugih te će samim time imati izraženije obje komponente samopoštovanja – samokompetentnost i samosviđanje. Također je općepoznato da postoji pozitivna povezanost između anksioznosti i depresije. Kring, Pearsons i Thomas (2007) napominju da je barem 50 % osoba kod kojih postoje kriteriji za anksioznost istovremeno i depresivno. Ovakve pozitivne, no umjerene korelacije dobar su temelj za daljnju obradu podataka putem regresijske analize kojom ćemo ipak ukloniti međusobne povezanosti između neusklađenosti i moći donijeti relevantnije zaključke nego na temelju samo korelacija.

4.5 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice depresivnosti

Drugim problemom istraživanja željeli smo provjeriti jesu li, i u kojoj mjeri, neusklađeni pojmovi o sebi (realno i idealno ja, realno i traženo ja od strane roditelja te realno i traženo ja od strane vršnjaka) značajne odrednice depresivnosti. U tu je svrhu provedena stupnjevita regresijska analiza s neusklađenošću u realnom i idealnom ja, neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane roditelja te neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane vršnjaka kao prediktorima te rezultatom na BDI II tj. pokazateljem depresivnosti kao kriterijem (Tablica 27.).

Tablica 27. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji depresivnosti putem različitih neusklađenosti u slici o sebi*

	F (df)	**p**	**R**	**R^2**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**
	56.97 (3/541)	0.001	0.491	0.241		2.003	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja					.218 (.001)		2.273
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja					.215 (.001)		2.358
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja					.122 (.015)		1.771

LEGENDA:
R – koeficijent multiple korelacije
R^2 –koeficijent determinacije
β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

Prije analize rezultata dobivenih regresjskom analizom važno je istaknuti da je Durbin-Watson test oko 2 (2.003) odnosno ne ukazuje na postojanje multikolinearnaosti, a isto potvrđuju i VIF faktori manji od 4 (kreću se od 1.771 do 2.358).

Provedenom regresijskom analizom s navedenim prediktorima uspijevamo objasniti ukupno 24.1 % varijance depresije, gdje su sva tri prediktora statistički značajni prediktori u

objašnjenju depresije. Pokazalo se, kao što smo i očekivali, da su neusklađenost u realnom i idealnom ja te neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja važniji prediktori od neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Neusklađenost u realnom i idealnom ja te neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja objašnjavaju svaki po 9.7 % varijance depresivnosti, a neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka 4.7 % varijance depresivnosti. Dakle, objašnjenje depresije između ovih triju faktora ponajviše leži u većem raskoraku između realne i idealne slike o sebi te realne i tražene slike o sebi od strane roditelja, što je u skladu s općim poimanjem depresije, pa je time potvrđena naša hipoteza.

Dodatno smo provjerili ima li razlike u modelu predviđanja s obzirom na spol i vrstu škole koju učenik pohađa.

4.5.1 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice depresivnosti ovisno o spolu učenika

Analize po spolu pokazale su da je model predviđanja u smislu značajnih prediktora podjednak neovisno o spolu učenika, ali da kod djevojaka prediktori objašnjavaju znatno veći udio depresivnosti nego kod mladića (Tablica 28.).

Tablica 28. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji depresije putem različitih neusklađenosti u slici o sebi ovisno o spolu sudionika*

	Muški						**Ženski**					
	F (df) (p)	**R**	**R²**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**	**F (df) (p)**	**R**	**R²**	**B**	**Durbin Watson**	**VIF**
	21.76 (2/242) (.001)	.390	.152		1.861		61.17 (2/295) (.001)	.541	.293		1.918	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja				.210 (.007)		1.683				.227 (.006)		2.763
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja				.222 (.004)		1.683				.343 (.001)		2.763
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja				*.062 (.404)*		1.548				*.113 (.102)*		2.000

LEGENDA:
kurziv – isključena varijabla
R – koeficijent multiple korelacije
R² – koeficijent determinacije

β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

Pokazalo se da Durbin-Watson test iznosi blizu 2 (1.861 i 1.918) odnosno ne ukazuje na postojanje multikolinearnaosti, a isto potvrđuju i VIF faktori manji od 4 (kreću se od 1.548 do 2.763).

Dobiveno je da neusklađeni pojmovi o sebi objašnjavaju više varijance depresivnosti u uzorku učenica (29.3 %) nego u uzorku učenika (15.2 %). To je očekivano s obzirom na izraženije simptome depresivnosti kao i neusklađenosti u slikama o sebi od strane učenica. Sukladno tome, neusklađenost u realnom i idealnom ja kod djevojaka objašnjava 11.3 % a kod mladića 7.3 % varijance depresivnosti, a neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja 18.0 % varijance kod djevojaka te 7.9 % varijance kod mladića. Pregled postotaka ukazuje na prilično sličan postotak varijance za neusklađenost s idealnim i traženim ja od strane roditelja kod mladića te znatno veću važnost usklađenosti traženog ja od strane roditelja nego idealnog ja kod djevojaka. Očekivana je i razumljiva te i dalje prisutna tradicionalno veća vezanost uz roditelje kod djevojaka u odnosu na mladiće. Što se tiče neusklađenosti u traženom ja od strane vršnjaka, iako se na ukupnom uzorku uz 5 % rizika pokazala kao značajan prediktor, na poduzorcima se varijabla nije pokazala statistički značajnom te je ova varijabla izbačena iz prediktivnog modela. Ovdje treba imati na umu da se sada ipak radi o upola manjim uzorcima sudionika.

4.5.2 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice depresivnosti ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa

Analize po vrsti škole pokazale su da je model predviđanja malo različit ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa (Tablica 29.).

Tablica 29. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji depresije putem različitih neusklađenosti u slici o sebi ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa*

	Učenici strukovnih škola						**Učenici gimnazija**					
	F (df) (p)	**R**	**R^2**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**	**F (df) (p)**	**R**	**R^2**	**B**	**Durbin Watson**	**VIF**
	47.97 (2/293) (.001)	.497	.247		1.880		25.44 (3/243) (.001)	.489	.239		2.249	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja				.255 (.001)		2.091				.198 (.019)		2.244
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja				.280 (.001)		2.091				.182 (.037)		2.406
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja				*.046 (.508)*		1.832				.180 (.015)		1.738

LEGENDA:
kurziv – isključena varijabla
R – koeficijent multiple korelacije
R^2 – koeficijent determinacije
β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

I ovdje su Durbin-Watson test (1.880 i 2.249) i VIF faktori (kreću se od 1.738 do 2.406) uredni te omogućuju daljnje analize.

Pokazalo se da neusklađeni pojmovi o sebi objašnjavaju podjednak dio varijance depresivnosti u uzorku strukovnih škola (24.7 %) kao i u uzorku gimnazija (23.9 %). Međutim, kod uzorka učenika iz strukovnih škola neusklađenost u idealnom ja objašnjava podjednaki udio varijance depresivnosti (11.7 %) kao i neusklađenost u traženom ja od strane roditelja (12.9 %) te je neusklađenost u traženom ja od stane vršnjaka isključena iz prediktivnog modela (nije statistički značajna), a kod uzorka učenika u gimnazijama sve tri nesukalđenosti objašnjavaju podjednak udio varijance depresivnosti: neusklađenost u idealnom ja 8.5 %, neusklađenost u traženom ja od strane roditelja 8.0 % te neusklađenost u traženom ja od strane vršnjaka 7.4 %. Ponovo treba uzeti u obzir smanjene uzorke sudionika te činjenicu da je značajnost prediktora neusklađenost u traženom ja od strane vršnjaka na ukupnom uzorku kao i uzorku gimnazija granična ($p < 0.05$).

4.6 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice socijalne anksioznosti

Trećim problemom istraživanja željeli smo provjeriti jesu li, i u kojoj mjeri, neusklađeni pojmovi o sebi (realno i idealno ja, realno i traženo ja od strane roditelja te realno i traženo ja od strane vršnjaka) značajne odrednice socijalne anksioznosti. U tu je svrhu provedena stupnjevita regresijska analiza s neusklađenošću u realnom i idealnom ja, neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane roditelja te neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane vršnjaka kao prediktorima te rezultatom na Liebowitzevoj skali socijalne anksioznosti tj. pokazateljem socijalne anksioznosti kao kriterijem (Tablica 30.).

Tablica 30. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji socijalne anksioznosti putem različitih neusklađenosti u slici o sebi*

	F (df)	**p**	**R**	**R^2**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**
	32.27 (2/540)	0.001	0.327	0.107		1.719	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja					.224 (.001)		1.570
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja					.138 (.007)		1.570
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja					*-.021 (.739)*		2.358

LEGENDA:
kurziv – isključena varijabla
R – koeficijent multiple korelacije
R^2 – koeficijent determinacije
β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

I ovdje su Durbin-Watson test (1.719) i VIF faktori (kreću se od 1.570 do 2.358) uredni te omogućuju daljnje analize.

Provedenom regresijskom analizom s navedenim prediktorima uspijevamo objasniti ukupno 10.7 % varijance socijalne anksioznosti, gdje su dva od tri prediktora statistički značajni

prediktori u objašnjenju socijalne anksioznosti. Pokazalo se, kao što smo i očekivali, da je neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka važniji prediktori od neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja koji je isključen iz prediktivnog modela (nije statistički značajan). S druge strane, neočekivano se pokazalo da je neusklađenost u realnom i idealnom ja važniji prediktor od neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Neusklađenost u realnom i idealnom ja objašnjava 7.0 % varijance socijalne anksioznosti, a neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka 3.7 %.

Dakle, objašnjenje socijalne anksioznosti između tih triju faktora ponajviše leži u većem raskoraku između realne i idealne slike o sebi, dok je na drugom mjestu raskorak između realne i tražene slike o sebi od strane vršnjaka. Mi smo pretpostavili da su sve neusklađenosti o sebi značajne odrednice socijalne anksioznosti, no da neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka bolje predviđa socijalnu anksioznost nego neusklađenost u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja. Potvrdili smo da su neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i neusklađenost u realnom i idealnom ja značajne odrednice socijalne anksioznosti, ali ne i neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja. Time smo potvrdili da je neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka važnija za socijalnu anksioznost od neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja, no nismo potvrdili da je važnija od neusklađenosti u realnom i idealnom ja. Neusklađenost u realnom i idealnom ja najvažnija je odrednica socijalne anksioznosti.

I ovdje smo dodatno provjerili ima li razlike u modelu predviđanja s obzirom na spol i vrstu škole koju učenik pohađa.

4.6.1 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice socijalne anksioznosti ovisno o spolu učenika

Analize po spolu pokazale su da je model predviđanja različit ovisno o spolu učenika u smislu boljeg predviđanja na uzorku učenica (Tablica 31.).

Tablica 31. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji socijalne anksioznosti putem različitih neusklađenosti u slici o sebi ovisno o spolu sudionika*

	Muški						Ženski					
	F (df) (p)	**R**	**R^2**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**	**F (df) (p)**	**R**	**R^2**	**B**	**Durbin Watson**	**VIF**
	9.82 (1/243) (.002)	.197	.039		1.867		45.57 (1/296) (.001)	.365	.133		1.666	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja				.197 (.002)		1.000				.365 (.001)		1.000
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja				*.081 (.271)*		1.355				*.137 (.060)*		1.810
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja				*-.026 (.751)*		1.683				*.145 (.108)*		2.763

LEGENDA:
kurziv – isključena varijabla
R – koeficijent multiple korelacije
R^2 – koeficijent determinacije
β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

I ovdje su Durbin-Watson test (1.666 i 1.867) i VIF faktori (kreću se od 1.000 do 2.763) uredni te omogućuju daljnje analize.

Pokazalo se da neusklađeni pojmovi o sebi objašnjavaju više varijance socijalne anksioznosti u uzorku učenica (13.3 %) nego u uzorku učenika (3.9 %). To je očekivano s obzirom na izraženije simptome socijalne anksioznosti kao i neusklađenosti u slikama o sebi kod učenica. Kako je neusklađenost u realnoj i idealnoj slici o sebi jednini značajan prediktor socijalne anksioznosti na takvim podijeljenim uzorcima, neusklađenost u realnom i idealnom ja kod djevojaka objašnjava svih 13.3 %, a kod mladića 3.9 % varijance socijalne anksioznosti. Pregled postotaka ukazuje na znatno veću važnost usklađenosti realnog i idealnog ja kod djevojaka za predikciju socijalne anksioznosti. Što se tiče neusklađenosti u traženom ja od strane vršnjaka, iako se na ukupnom uzorku uz 5 % rizika pokazala kao značajan prediktor na poduzorcima, ta varijabla nije statistički značajan prediktor te je izbačena iz prediktivnog modela. Ponovo valja naglasiti da se radi o manjim uzorcima sudionika.

4.6.2 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice socijalne anksioznosti ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa

Analize po vrsti škole pokazale su je model predviđanja različit ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa (Tablica 32.).

Tablica 32. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji socijalne anksioznosti putem različitih neusklađenosti u slici o sebi ovisno o vrsti škole koju učenik pohađa*

	Učenici strukovnih škola						**Učenici gimnazija**					
	F (df) (p)	**R**	**R^2**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**	**F (df) (p)**	**R**	**R^2**	**B**	**Durbin Watson**	**VIF**
	26.01 (1/294) (.001)	.285	.081		1.720		17.80 (2/244) (.001)	.357	.127		1.730	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja				.285 (.001)		1.000				.231 (.002)		1.520
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja				*-.098 (.172)*		1.641				.169 (.023)		1.520
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja				*-.027 (.742)*		2.091				*.037 (.693)*		2.406

LEGENDA:
kurziv – isključena varijabla
R – koeficijent multiple korelacije
R^2 – koeficijent determinacije
β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

I ovdje su Durbin-Watson test (1.720 i 1.730) i VIF faktori (kreću se od 1.000 do 2.406) uredni te omogućuju daljnje analize.

Pokazalo se da neusklađeni pojam o sebi u uzorku strukovnih škola objašnjava manji udio varijance socijalne anksioznosti (8.1 %) nego u uzorku gimnazija (12.7 %). Kod uzorka učenika iz strukovnih škola neusklađenost u idealnom ja objašnjava podjednaki udio varijance socijalne anksioznosti (8.1 %) kao i kod gimnazija (7.6 %), ali nema značajnog udjela objašnjenja socijalne anksioznosti putem neusklađenosti u traženom ja od stane vršnjaka. Kod uzorka gimnazijalaca neusklađenost u traženom ja od stane vršnjaka objašnjava 5.1 % varijance socijalne anksioznosti. Ponovo treba uzeti u obzir smanjene uzorke sudionika, kao i graničnu

značajnost predikcije socijalne anksioznosti kod gimnazijalaca putem neusklađenosti u traženom ja od stane vršnjaka ($p < 0.05$).

4.7 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice samokompetentnosti

Prije odgovaranja na četvrti problem istraživanja, tj. provjeru medijacijske uloge samopoštovanja u vezi između neusklađenih pojmova o sebi i depresivnosti, provjerili smo i prediktivnost samokompetentnosti (medijatora) putem neusklađenog pojma o sebi (nezavisne varijable). Iako se već iz korelacijskih analiza vidi da su varijable očekivano povezane (Baron i Kenneey, 1986) i da postoji vjerojatnost za medijacijsku ulogu samopoštovanja, provjerili smo i predviđanje samokompetentnosti putem tri neusklađenosti u slikama o sebi kako bismo ustanovili veze među varijablama promatranjem suodnosa među trima varijablama u prediktivnom modelu.

Proveli smo stupnjevitu regresijsku analizu s neusklađenošću u realnom i idealnom ja, neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane roditelja te neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane vršnjaka kao prediktorima te rezultatom na samokompetentnosti kao kriterijem (Tablica 33.).

Tablica 33. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji samokompetentnosti putem različitih neusklađenosti u slici o sebi*

	F (df)	**p**	**R**	**R^2**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**
	75.19 (2/540)	0.001	0.467	0.218		2.087	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja					-.325 (.001)		2.090
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja					-.174 (.002)		2.090
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja					*-.052 (.306)*		1.771

LEGENDA:
kurziv – isključena varijabla
R – koeficijent multiple korelacije
R^2 – koeficijent determinacije
β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

Durbin-Watson test (2.087) i VIF faktori (od 1.771 do 2.090) su uredni te omogućuju daljnje analize.

Provedenom regresijskom analizom s navedenim prediktorima uspijevamo objasniti ukupno 21.8 % varijance samokompetentnosti, gdje su dva od tri prediktora statistički značajni prediktori u objašnjenju kriterijske varijable. Pokazalo se, kao što smo i očekivali, da su neusklađenost u realnom i idealnom ja te neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja statistički značajni prediktori u predviđanju samokompetentnosti. Također očekivano i u skladu s osnovnim tezama ovoga rada, neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nije statistički značajan prediktor samokompetentnosti.

4.8 Medijacijska uloga samokompetentnosti u povezanosti neusklađenosti u pojmovima o sebi i depresivnosti

Četvrti problem istraživanja bio je ispitati medijacijsku ulogu samopoštovanja u vezi između neusklađenih pojmova o sebi i depresivnosti, pa smo koristili medijaciju prema Hayes (2013) upotrebom paketa PROCESS.

Osnovna pretpostavka istraživanja bila je da će samopoštovanje, i to dimenzija samokompetentnosti, biti posredujuća varijabla u povezanosti između varijabli neusklađenosti u pojmu o sebi (realnom i idealnom te realnom i traženom ja od strane roditelja) i depresivnosti. Također smatramo da će medijacijski učinak biti djelomičan, odnosno smatramo da će dio veze između neusklađenosti u pojmu o sebi (realnom i idealnom te realnom i traženom ja od strane roditelja) i depresivnosti biti rezultat veze neusklađenih pojmova o sebi i samokompetentnosti. Ipak, regresijska analiza kod trećeg problema pokazala je i važnost neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka kao prediktora depresivnosti. Zbog toga smo proveli tri zasebne medijacijske analize. U svakoj je medijacijskoj analizi jedna neusklađenost u slikama o sebi nezavisna varijabla (x), a ostale su dvije kovarijati.

Prije prikaza rezultata medijacije važno je napomenuti da su zadovoljeni osnovni uvjeti za postojanje medijacije, sve varijable su povezane u očekivanom smjeru, odnosno dobivena je značajna predikcija depresivnosti putem triju neusklađenosti u pojmovima o sebi u drugom problemu istraživanja ($R = 0.491$; $R^2 = 0.241$; $p < 0.05$) sa sva tri značajna beta pondera (vidi poglavlje 4.5 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice depresivnosti) te statistički značajna predikcija samokompetentnosti putem tri neusklađenosti u slikama o sebi ($R = 0.467$; $R^2 = 0.218$; $p < 0.01$), gdje su se kao značajni prediktori pokazali neusklađenost u realnom i idealnom ja i neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja. Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nije se pokazala značajnim prediktorom samokompetentnosti (vidi poglavlje 4.7 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice samokompetentnosti). Takvi su rezultati očekivani jer smo i predvidjeli da će samokompetentnost biti posredujuća varijabla u povezanosti između varijabli neusklađenosti u pojmu o sebi (realnom i idealnom te realnom i traženom ja od strane roditelja) i depresivnosti, a ne realnom i traženom ja od strane vršnjaka.

U Tablici 34. nalaze se rezultati medijacijske analize pri predikciji depresivnosti gdje je regresijski koeficijent narastao na R = 0.609, odnosno putem takve predikcije predviđa se ukupno 37.8 % varijance depresije što je za oko 13 % veći udio objašnjene varijance u odnosu na predikciju bez medijacije putem samokompetentnosti.

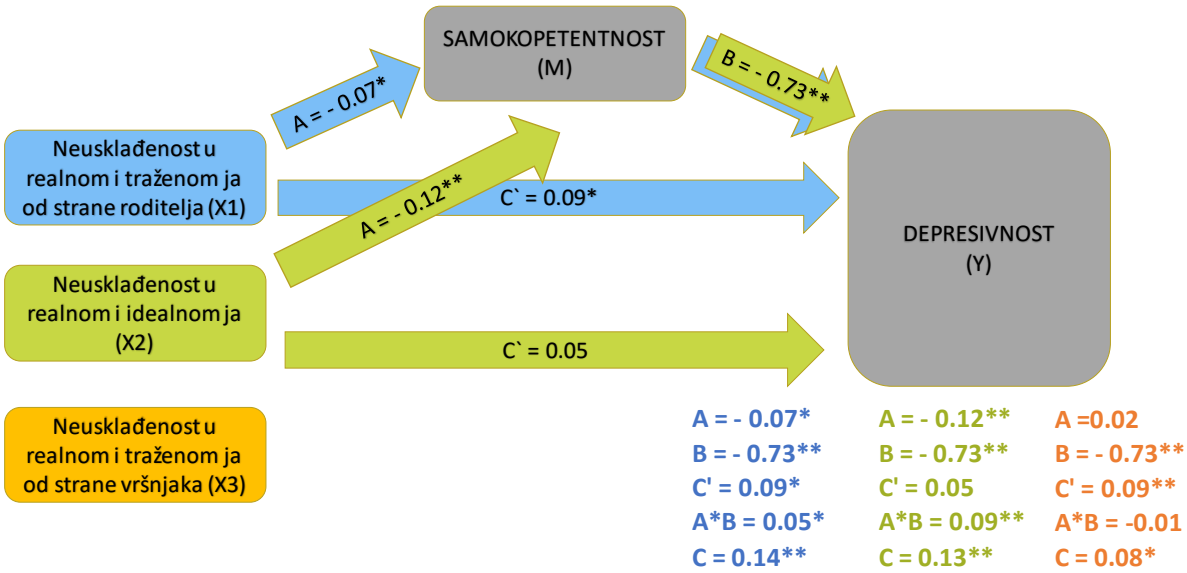
Tablica 34. *Rezultati analize medijacije samokompetentnosti u povezanosti između varijabli neusklađenosti u pojmu o sebi i depresivnosti*

NZV (x)	**Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja**				**Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja**				**Neusklađenost u idealnom i realnom ja**			
	EF	SE	Boot	ES	EF	SE	Boot	ES	EF	SE	Boot	ES
C	.14**	.04			.08*	.04			.13**	.04		
C'	.09*	.04			.09**	.03			.05	.03		
A	-.07*	.02			.02	.02			-.12**	.02		
B	-.73**	.08			-.73**	.08			-.73**	.08		
AB	.05*	.02	.02–.09	.06	-.01	.02	-.04–.01		.09**	.00	.02–.05	.11

LEGENDA:
NZV (x) – nezavisna varijabla
EF – nestandardizirani regresijski koeficijent
SE – standardna pogreška
** – značajno uz 1 % rizika
* – značajno uz 5 % rizika
Boot – „bootstraping“ 95 % na temelju 10 000 „bootstraping“ uzoraka
ES – veličina efekta (standardizirani indirektni efekt X na Y)
C – ukupni efekt nezavisne varijable
C' – direktni efekt nezavisne varijable
A – efekt nezavisne varijable (x) na medijator varijablu (m)
B – efekt medijator varijable (m) na kriterijsku varijablu (y)
AB – indirektni efekt nezavisne varijable

Medijacijska analiza prema Tablici 34. pokazala je da, kao što smo i očekivali, postoji statistički značajna medijacija samokompetentnosti u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja te realnom i idealnom ja s depresivnošću. Također, prema očekivanju, nije se pokazalo postojanje statistički značajne medijacije samokompetentnosti u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka s depresivnošću.

Slika 2. zornije prikazuje dobiveni medijacijski model.

Slika 2. *Prikaz medijacijskog modela samokompetentnosti u povezanosti između neusklađenosti u pojmovima o sebi i depresivnosti*

Pokazalo se da je direktan utjecaj neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja 0.09 ($p < 0$ .05), dok je indirektan 0.05 ($p < 0.05$), što je u skladu s dobivenim ukupnim efektom putem regresijske analize ($C = 0.14$). Ta je medijacija djelomična jer je direktan efekt nezavisne varijable i dalje statistički značajan.

Što se tiče neusklađenosti u realnom i idealnom ja, direktan utjecaj na depresivnost iznosi 0.05 ($p > 0.05$), a indirektan 0.09 ($p < 0.01$). S obzirom na to da je regresijski koeficijent pri regresijskoj analizi bio statistički značajan, a sada više nije (direktan efekt nije statistički značajan), a s druge strane indirektan efekt preko samokompetentnosti postoji, možemo reći da je ovdje prisutna potpuna medijacija.

Vezano uz neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka, ta je neusklađenost značajan prediktor depresivnosti, no nije značajan prediktor samokompetentnosti, tako nema ni medijacijske uloge samokompetentnosti pri vezi ove neusklađenosti s depresivnošću.

Osim ovakve analize, ispitali smo i medijaciju samokompetentnosti za vezu neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja te realnom i idealnom ja s depresivnošću gdje ostale varijable nisu uzete kao kovarijati. U tom je slučaju ukupan efekt za neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja iznosio 0.28 ($p < 0.01$), gdje je 0.17 ($p < 0.01$) direktan efekt, a 0.11 (*boot* 0.08 – 0.14) posljedica medijacije putem samokompetentnosti. Kod neusklađenosti u realnom i idealnom ja ukupan efekt iznositi 0.27 (p

< 0.01) od čega je 0.15 ($p < 0.01$) direktan efekt, a 0.12 (*boot* 0.08 – 0.15) posljedica medijacije putem samokompetentnosti.

Kako su pojedinačne regresijske analize po spolu i vrsti škole pokazale relativno slične prediktivne modele, nisu analizirane posebne medijacije na poduzorcima. Jedina razlika bila je u malo većoj važnosti (granično) vršnjaka u gimnazijama u odnosu na stručne škole. No, neusklađenost i u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nije prediktor samokompetentnosti te rezultati posebnih analiza ne bi imali značajne važnosti s obzirom na naše probleme istraživanja.

4.9 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice samosviđanja

Prije odgovaranja na peti problem istraživanja, tj. provjeru medijacijske uloge samopoštovanja u vezi između neusklađenih pojmova o sebi i socijalne anksioznosti, provjerili smo i prediktivnost samosviđanja (medijatora) putem neusklađenog pojma o sebi (nezavisne varijable). Iako se već iz korelacijskih analiza vidi da su varijable očekivano povezane (Baron i Kenneey, 1986) i da postoji vjerojatnost za medijacijsku ulogu samopoštovanja, provjerili smo i predviđanje samosviđanja putem tri neusklađenosti u slikama o sebi kako bismo ustanovili veze među varijablama promatranjem suodnosa među trima varijablama u prediktivnom modelu.

Proveli smo stupnjevitu regresijsku analizu s neusklađenošću u realnom i idealnom ja, neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane roditelja te neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane vršnjaka kao prediktorima te rezultatom na samosviđanju kao kriterijem (Tablica 35.).

Tablica 35. *Rezultati stupnjevite regresijske analize pri predikciji samosviđanja putem različitih neusklađenosti u slici o sebi*

	F (df)	**p**	**R**	**R^2**	**B (p)**	**Durbin Watson**	**VIF**
	60.59 (2/540)	0.001	0.428	0.183		1.957	
Neusklađenost u idealnom i realnom ja					-.355 (.001)		1.570
Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja					-.107 (.028)		1.570
Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja					*-.081 (.173)*		2.358

LEGENDA:
kurziv – isključena varijabla
R – koeficijent multiple korelacije
R^2 – koeficijent determinacije
β – standardizirani regresijski koeficijenti
Durbin Watson – pokazatelj reprezentativnosti regresijskog modela
VIF – mjera multikolinearnosti

Durbin-Watson test (1.957) i VIF faktori (od 1.570 do 2.358) su uredni te omogućuju daljnje analize.

Provedenom regresijskom analizom s navedenim prediktorima uspijevamo objasniti ukupno 18.3 % varijance samosviđanja, gdje su dva od tri prediktora statistički značajni prediktori u objašnjenju kriterijske varijable. Pokazalo se, kao što smo i očekivali, da su neusklađenost u realnom i idealnom ja te neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka statistički značajni prediktori u predviđanju samoviđanja. Također, očekivano i u skladu s osnovnim tezama ovoga rada, neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja nije statistički značajan prediktor samosviđanja.

4.10 Medijacijska uloga samosviđanja u povezanosti neusklađenosti u pojmovima o sebi i socijalne anksioznosti

Peti problem istraživanja bio je ispitati medijacijsku ulogu samosviđanja u vezi između neusklađenih pojmova o sebi i socijalne anksioznosti te smo i ovdje koristili medijaciju prema Hayesu (2013) upotrebom paketa PROCESS.

Pretpostavili smo da će samopoštovanje, i to dimenzija samosviđanja, biti posredujuća varijabla u povezanosti između varijable neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti. Također, smatramo da će medijacijski učinak biti djelomičan, odnosno smatramo da će dio veze između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti biti rezultat veze neusklađenih pojmova o sebi i samosviđanja.

Ipak, regresijska je analiza kod trećeg problema pokazala važnost neusklađenosti u realnom i idealnom ja kao prediktora socijalne anksioznosti, a i varijabla neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja ima značajne korelacije sa samosviđanjem i anksioznošću, te smo zbog toga i ovdje proveli tri zasebne medijacijske analize. U svakoj je medijacijskoj analizi jedna neusklađenost u slikama o sebi nezavisna varijabla (x), a ostale su dvije kovarijati.

Prije prikaza rezultata medijacije važno je napomenuti da su zadovoljeni osnovni uvjeti za potvrdu medijacije, sve varijable su povezane u očekivanom smjeru, odnosno dobivena je značajna predikcija socijalne anksioznosti putem triju neusklađenosti u pojmovima o sebi u trećem problemu istraživanja (R = 0.327; R^2 = 0.107; $p < 0.01$) s dva značajna beta pondera (vidi poglavlje 4.6 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice socijalne anksioznosti) te statistički značajna predikcija samosviđanja putem triju neusklađenosti u slikama o sebi (R = 0.428; R^2 = 0.183; $p < 0.05$) gdje su se kao značajni prediktori pokazali neusklađenost u realnom i idealnom ja i neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja nije se pokazala značajnim prediktorom samosviđanja (vidi poglavlje 4.9 Neusklađeni pojmovi o sebi kao odrednice samosviđanja). Takvi su rezultati za neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka i roditelja očekivani jer smo i predvidjeli da će samosviđanje biti posredujuća varijabla u povezanosti između varijabli neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti, a ne realnom i traženom ja od strane roditelja. Nije očekivana jedino prediktivna vrijednost neusklađenosti u realnom i idealnom ja kod samosviđanja. Ipak se pokazalo da je regresijski koeficijent

značajan. To se može objasniti činjenicom da se više sviđamo sami sebi ako smo sličniji idealima kojima težimo.

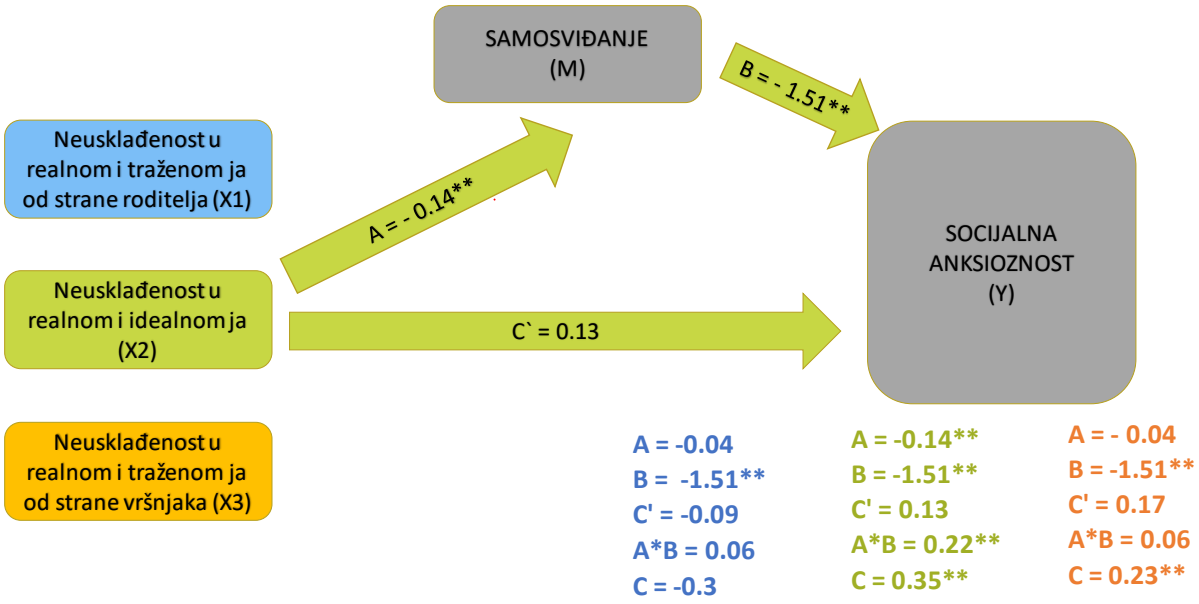
U Tablici 36. nalaze se rezultati medijacijske analize pri predikciji socijalne anksioznosti gdje je regresijski koeficijent narastao na $R = 0.536$, odnosno putem takve predikcije predviđa se ukupno 28.7 % varijance socijalne anksioznosti što je za 18 % veći udio objašnjene varijance u odnosu na predikciju bez medijacije putem samosviđanja.

Tablica 36. *Rezultati analize medijacije samosviđanja u povezanosti između varijabli neusklađenosti u pojmu o sebi i socijalne anksioznosti*

NZV (x)	**Neusklađenost u traženom (roditelji) i realnom ja**				**Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja**				**Neusklađenost u idealnom i realnom ja**			
	EF	SE	Boot	ES	EF	SE	Boot	ES	EF	SE	Boot	ES
C	-.03	.12			.23*	.10			.35**	.12		
C'	-.09	.09			.17	.09			.13	.10		
A	-.04	.03			-.04	.03			-.14**	.03		
B	-1.51**	.14			-1.51**	.14			-1.51**	.14		
AB	.06	.05	-.03–.16		.06	.04	-.01–.15		.22**	.05	.13–.32	.10

LEGENDA:
NZV (x) – nezavisna varijabla
EF – nestandardizirani regresijski koeficijent
SE – standardna pogreška
** – značajno uz 1 % rizika
* – značajno uz 5 % rizika
Boot – „bootstraping“ 95 % na temelju 10 000 „bootstraping“ uzoraka
ES – veličina efekta (standardizirani indirektni efekt X na Y)
C – ukupni efekt nezavisne varijable
C' – direktni efekt nezavisne varijable
A – efekt nezavisne varijable (x) na medijator varijablu (m)
B – efekt medijator varijable (m) na kriterijsku varijablu (y)
AB – indirektni efekt nezavisne varijable

Medijacijska analiza prikazana u Tablici 36. pokazala je da postoji statistički značajna medijacija samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i idealnom ja sa socijalnom anksioznošću. Nije se pokazalo očekivano postojanje statistički značajne medijacije samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka sa socijalnom anksioznošću. Očekivano, nije se pokazalo postojanje statistički značajne medijacije samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja sa socijalnom anksioznošću. Slika 3. zornije prikazuje dobiveni medijacijski model.

Slika 3. *Prikaz medijacijskog modela samosviđanja u povezanosti između neusklađenosti u pojmovima o sebi i socijalne anksioznosti*

Pokazalo se postojanje medijacijskog efekta samosviđanja jedino kod neusklađenosti u realnom i idealnom ja. Indirektan utjecaj na socijalnu anksioznost iznosi 0.22 ($p < 0.01$), a direktan 0.13 ($p > 0.05$). S obzirom na to da je regresijski koeficijent pri regresijskoj analizi bio statistički značajan, a sada više nije (direktan efekt nije statistički značajan), a s druge strane indirektan efekt preko samosviđanja postoji, možemo reći da je ovdje prisutna potpuna medijacija. Taj efekt nije bio u skladu s postavljenim pretpostavkama, no moguće ga je objasniti. Kako je već pojašnjeno, neusklađenost u realnom i idealnom ja značajna je odrednica samosviđanja, a samosviđanje je, nadalje, odrednica socijalne anksioznosti i ima medijacijsku ulogu u vezi između neusklađenosti u realnom i idealnom ja i socijalne anksioznosti. Drugim riječima, ako nismo bliski vlastitim idealima, manje se sviđamo sami sebi i vrlo je vjerojatno da mislimo da se manje sviđamo i drugima, pa je socijalna anksioznost izraženija.

Vezano uz neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja, ta neusklađenost nije značajan prediktor socijalne anksioznosti, a nije niti značajan prediktor samosviđanja, pa stoga nismo niti utvrdili medijacijsku ulogu samosviđanja pri vezi ove neusklađenosti sa socijalnom anksioznošću.

I na kraju, ono što nije očekivano i nije potvrđeno jest medijacijska uloga samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti. Ovdje se niti direktan utjecaj nezavisne varijable nije pokazao značajnim (C' =

0.17; $p > 0.05$), a niti medijacijska uloga samosviđanja odnosno i indirektan efekt također ne postoji ($A*B = 0.06$; $p < 0.05$). S druge strane, ukupni efekt iznosi 0.23 ($p < 0.01$), tako da vjerojatno treba naći neku drugu medijator varijablu koja bi bolje mogla objasniti povezanost između neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti.

Osim ovakve analize, ispitali smo i medijaciju samosviđanja za vezu neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka te realnom i idealnom ja sa socijalnom anksioznošću gdje ostale varijable nisu uzete kao kovarijati. U tom je slučaju ukupan efekt za neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka iznosio 0.44 ($p < 0.01$), gdje je 0.19 ($p < 0.01$) direktan efekt, a 0.25 (boot 0.18 – 0.33) posljedica medijacije putem samosviđanja. Ovdje se, znači, pokazalo da postoji medijacijska uloga samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti. Kod neusklađenosti u realnom i idealnom ja ukupan efekt iznosi 0.45 ($p < 0.01$) od čega je 0.16 ($p < 0.01$) direktan efekt, a 0.29 (*boot* 0.22 – 0.38) posljedica medijacije putem samosviđanja. Međutim, s obzirom na prirodu varijabli i naše spoznaje o njihovoj povezanosti, pravilnije je uzeti druge dvije neusklađenosti kao kovarijate. Drugim riječima, medijacijske uloge koje smo dobili, rezultat su povezanosti između različitih neusklađenosti u pojmovima o sebi.

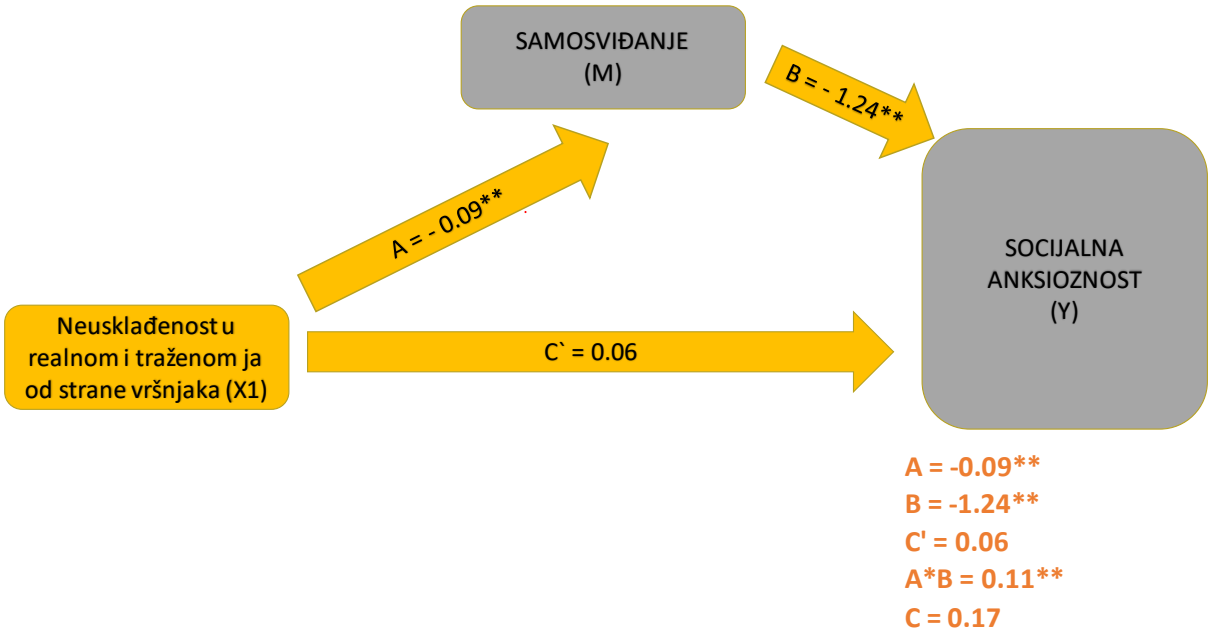
Iako su pojedinačne regresijske analize po spolu pokazale relativno slične prediktivne modele, te je jedina razlika bila u boljem predviđanju na djevojkama u odnosu na mladiće, obzirom na pretpostavke vezane uz razlike u odnosima kod djevojaka i mladića provedena je i zasebna analiza medijacijske vrijednosti samosviđanja za predviđanje veze između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti na djevojkama. Osim teorijskih spoznaja o međuzavisnom definiranju djevojaka i žena u odnosima također je odluci o ovakvoj obradi doprinijela i granična važnost vršnjaka ($p = 0.060$) pri predviđanju socijalne anksioznosti na djevojkama u odnosu na neznačajnu ($p = 0.271$) na mladićima. Rezultati su prikazani u Tablici 37.

Tablica 37. *Rezultati analize medijacije samosviđanja u povezanosti između neusklađenosti realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti na uzorku djevojaka*

NZV (x)	**Neusklađenost u traženom (vršnjaci) i realnom ja**			
	EF	SE	Boot	ES
C	.17	.12		
C'	.06	.11		
A	-.09**	.03		
B	-1.24**	.18		
AB	.11*	.04	.03–.20	.06

LEGENDA:
NZV (x) – nezavisna varijabla
EF – nestandardizirani regresijski koeficijent
SE – standardna pogreška
** – značajno uz 1 % rizika
* – značajno uz 5 % rizika
Boot – „bootstraping“ 95 % na temelju 10 000 „bootstraping“ uzoraka
ES – veličina efekta (standardizirani indirektni efekt X na Y)
C – ukupni efekt nezavisne varijable
C' – direktni efekt nezavisne varijable
A – efekt nezavisne varijable (x) na medijator varijablu (m)
B – efekt medijator varijable (m) na kriterijsku varijablu (y)
AB – indirektni efekt nezavisne varijable

Medijacijska analiza prikazana u Tablici 37. pokazala je da postoji statistički značajna medijacija samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka sa socijalnom anksioznošću na uzorku djevojaka. Slika 4. zornije prikazuje dobiveni medijacijski model.

Slika 4. *Prikaz medijacijskog modela samosviđanja u povezanosti između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti na uzorku djevojaka*

Indirektan utjecaj na socijalnu anksioznost iznosi 0.11 ($p < 0.05$), a direktan utjecaj nije značajan 0.06 ($p > 0.05$). Iako ukupan efekt varijable neusklađenosti realnog i traženoga ja od strane vršnjaka nije statistički značajan, postoji indirektan efekt preko samosviđanja. Ovime smo pretpostavku o ovoj medijacijskoj ulozi objasnili, ali samo na uzorku djevojaka. Dodatno, treba naglasiti da je ovom medijacijom objašnjeno ukupno 26.3 % varijance socijalne anksioznosti ($R = 0.513$; $F = 26.21$; $p > 0.01$) što je za oko 13 % više u odnosu na objašnjenje socijalne anksioznosti samo putem neusklađenosti u slikama o sebi.

5 RASPRAVA

Ovim istraživanjem provjeravali smo Higginsovu teoriju neusklađenog pojma o sebi i vezu nesklada između realnog i idealnog te realnog i traženog ja s pretpostavljenim psihološkim poteškoćana – depresivnošću i socijalnom anksioznošću (pema Higgins, 1987). U uvodnom su dijelu detaljno prikazana različita istraživanja koja pokušavaju ustanoviti postoji li takva jedinstvena veza između neusklađenosti u realnom i idealnom ja i depresivnosti te neusklađenosti u realnom i traženom ja i socijalnoj anksioznosti. Mnoga istraživanja pokazuju da veza postoji, pogotovo što se tiče depresivnosti (npr. Scott i O'Hara, 1993; Bruch, Rivet i Laurenti, 2000 i dr.). S druge strane, pri utvrđivanju veze između neusklađenosti u realnom i traženom ja i socijalne anksioznosti, uz istraživanja koja potvrđuju tu vezu (npr. Strauman, 1996, Francis, Boldero i Sambell, 2006, Philippot., Dethier, Baeyens i Bouvard, 2018 i dr.), znatan je broj istraživanja koja opovrgavaju tu vezu (npr. Amico, Bruch, Haase i Sturmer, 2004; Ozgul, Heubeck,Ward i Wilkinskon, 2003 i mnogi drugi).

Kako su rezultati nejednoznačni, pokušali smo utvrditi koji je razlog tome i ustanovili da su istraživanja vrlo različita: korištene su različite mjere neusklađenog pojma o sebi, depresivnosti te socijalne anksioznosti, istraživanja su različito definirala neusklađenosti u pojmovima o sebi, provođena su na različitim uzorcima i primjenjivala su različite statističke postupke u svrhu analize podataka. Ovim smo istraživanjem željeli provjeriti Higginsovu teoriju u onom smislu u kojem ju sam autor definira, te smo stoga ponajprije obratili pažnju na izbor mjernih instrumenata. Za razliku od mnogih drugih autora, u vezi neusklađenosti u realnom i traženom ja i anksioznosti odlučili smo se za mjeru socijalne anksioznosti jer je prema autoru (Higgins, 1987) upravo socijalna anksioznost poteškoća koja je vezana uz neusklađenosti u realnom i traženom ja. Odabrali smo Libowitzevu skalu socijalne anksioznosti koja osim opisanih dobrih metrijskih karakteristika predstavlja najčešće korišteni instrument za utvrđivanje socijalne fobije u formi procjene pri kliničkom intervjuu (Stangier, Clark i Ehlers 2009). Nadalje, uočili smo da se traženo ja, odnosno očekivanja o tome kakvi bismo trebali biti u odnosu na naše značajne druge, vrlo različito definira: ponekad su to roditelji, a ponekad vršnjaci. Stoga ne čudi da su rezultati vrlo različiti te se ponekad dobiva jasna veza sa socijalnom anksioznošću, a ponekad ta veza izostaje te postoji veza neusklađenosti u realnom i traženom ja i depresivnosti (npr. Stamać Ožanić, 2007; McDaniel i Grice, 2008; Phillips i Silvia, 2010; Manzoni i Lotar, 2011; Stevens, Holmberg, Lovejoy i Pittman 2014 i dr.). Moguće

je da ta razlika u emocionalnoj poteškoći koja je prisutna uslijed neusklađenosti u realnom i traženom ja proizlazi upravo iz različite definicije značajnog drugog.

Na temelju svega navedenoga, glavni cilj ovog istraživanja bio je ustanoviti postoji li razlika u vezi neusklađenog realnog i traženog ja ovisno o tome je li značajni drugi roditelj ili vršnjačka grupa. Također smo pretpostavili da potencijalna razlika u vezi te neusklađenosti s depresivnošću i socijalnom anksioznošću ovisno o definiciji značajnog drugog, može biti vezana uz odnos neusklađenosti u realnom i traženom ja sa samopoštovanjem pojedinca. Drugim riječima, u model smo uključili dvije komponente samopoštovanja: samokompetentost i samosviđanje (Tafarodi i Swan, 2001) te pretpostavili da se, iako u obje situacije neusklađenosti u realnom i traženom ja dolazi do smanjenja samopoštovanja, ne radi uvijek o istoj komponenti samopoštovanja. Neusklađenost između realnog i traženog ja kada je značajni drugi roditelj, mogla bi biti povezana sa smanjenim samopoštovanjem u smislu vlastite kompetentnosti i time dovesti do smanjene samokompetentnosti koja je povezana s uspješnosti i percepcijom sposobnosti. S druge strane, neusklađenost između realnog i traženog ja, kada je značajni drugi grupa vršnjaka, bit će više povezana sa smanjenim samosviđanjem koje je povezano s izgledom, karakterom, socijalnim identitetom i dr. Sve navedeno dovelo nas je do pretpostavke o medijacijskoj ulozi samokompetentnosti pri vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja i depresivnosti te medijacijskoj ulozi samosviđanja pri vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti.

Istraživanje smo proveli na uzorku srednjoškolaca Zagreba i Zagrebačke županije, pod pretpostavkom velike važnosti vršnjaka, ali i roditelja u razdoblju adolescencije (prema Klarin, Penezić i Šimić Šašić, 2014). I dok su vršnjaci važni u oblikovanju osobnosti socijalnim interakcijama i komparacijama, postoji istovremena važnost roditelja u pogledu izbora zanimanja i školskog postignuća. Također u doba adolescencije se, radi promjena u tijelu (pubertet), promjena u kognitivnom te moralnom rezoniranju kao i traženja vlastitog identiteta, očekuje smanjeno samopoštovanje te moguće povećanje emocionalnih poteškoća. Penezić (2006) pri mjerenju zadovoljstva životom kod adolescenata i osoba odrasle dobi pokazuje postojanje sniženog samopoštovanja kod adolescenata.

5.1 Razine neusklađenosti, depresivnosti, socijalne anksioznosti, samokompetentnosti i samosviđanja

Rezultati našeg istraživanja donose podatak o niskoj prosječnoj depresivnosti na BDI II, odnosno dobivamo rezultate koji su bliski rezultatima na studentima psihologije u Kanadi te studentima Republike Hrvatske (prema Beck, Steer i Brown, 2011). Stoga možemo zaključiti da u svome uzorku u prosjeku nemamo depresivne srednjoškolce. Ipak, gledajući pojedinačne rezultate, uočava se da svega 62 % našeg uzorka ne pokazuje ili pokazuje minimalne simptome depresivnosti, 17.5 % ih se može svrstati u kategoriju blago depresivnih, 13.6 % u kategoriju umjereno depresivnih i 6.8 % u trenutku mjerenja pokazuje simptome teške depresivnosti. Literatura donosi informacije o tome da velik postotak ljudi tijekom svoga života iskusi simptome depresije (13 % – 20 %), ali tek oko 3,5 % opće populacije ima te simptome toliko izražene da se kod njih dijagnosticira depresivni poremećaj (prema Halgin i Krauss Whitbourne, 1994). Što se tiče populacije adolescenata, Rudan i Tomac (2009) govore da između 4 % i 8 % adolescenata pati od depresije, Thapar i sur. (2010) spominju prevalenciju od 6 % depresivnih u populaciji adolescenata u svijetu, a Dodig-Ćurković i sur. (2013) o 3 % do 8 %.. Dodatno, metaanalize (Costello i sur., 2006; prema Allen i Sheeber, 2009) donose iste informacije. Sukladno navedenome, naši su rezultati bliski dosadašnjim istraživanjima u pogledu razine depresivnosti adolescenata.

Što se tiče socijalne anksioznosti mjerene Liebowitzevom Skalom socijalne anksioznosti, dobivena srednja vrijednost na našem uzorku sudionika istraživanja pokazatelj je anksioznosti i vrlo je bliska rezultatima koji su dobiveni na adolescentima u našem predispitivanju. Detaljnije analize pokazuju da oko 37 % sudionika nema simptome socijalne anksioznosti, 44.2 % pokazuje simptome negeneralizirane, a 19.2 % generalizirane anksioznosti. Od njih 19.2 %, oko 4 % sudionika u trenutku mjerenja imalo je toliko izražene simptome socijalne anksioznosti da su uvršteni u kategoriju osoba s problemima u socijalnom funkcioniranju. U mjerenju tijekom predistraživanja imali smo nešto više sudionika (23.5 %) sa simptomima generalizirane socijalne anksioznosti. Podatci iz literature govore o oko 13 % anksioznog poremećaja u općoj populaciji u SAD-u (prema Heimberg, Horner, Juster, Safren, Brown, Schneier i Liebowitz 1999). S obzirom na to da se radi o populaciji koja je u osjetljivom razdoblju završetka puberteta i periodu adolescencije koja donosi mnoge turbulencije, početak donošenja važnih životnih odluka i želju za samostalnošću uz istovremenu veliku ovisnost o roditeljima, očekivan je veći udio anksioznih nego u općoj populaciji. Rezultati iz literature (prema Poljak i Begić, 2016) govore da se prevalencija anksioznih poremećaja kod djece kreće od 10 % do 20 %.

Generalizirani anksiozni poremećaj, opsesivno kompulzivni poremećaj i specifične fobije javljaju se s podjednakom učestalošću u doba djetinjstva i adolescencije, a kod adolescenata se češće javljaju socijalna fobija odnosno socijalna anksioznost i panični poremećaj. Socijalna fobija se najčešće pojavljuje tek u doba adolescencije i vrlo rijetko se javlja ranije (Nikolić i Marangunić, 2004) što je sukladno porastu važnosti bliskih prijateljstava kao i prihvaćanju od strane vršnjaka.

Mjere neusklađenosti u pojmu o sebi u našem istraživanju donose informaciju da je unutar uzorka istraživanja statistički značajno najizraženija neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja, potom u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka i na kraju realnom i idealnom ja. Sve tri neusklađenosti statistički su značajno različite, a dobiveni odnosi među njima sasvim su jasni i očekivani. Srednjoškolska populacija nalazi se na prekretnici života, u periodu velikih neslaganja sa starijim generacijama, u potrazi za vlastitim identitetom i težnji za odvajanjem od roditelja. U tom periodu života prijatelji se doimaju puno značajnijima i važnijima od roditelja, pa je jasno da je neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane roditelja statistički značajno viša od neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka. U tom se razdoblju lakše i više prihvaćaju i cijene mišljenja vršnjaka i prijatelja, nego roditelja od kojih se mladi osjećaju „kilometrima daleko“. Kamenov i Jelić (2006) naglašavaju da su roditelji najčešće najvažniji objekt privrženosti tijekom djetinjstva, no kasnije, u adolescenciji, to se mijenja i mladići i djevojke više su orijentirani prema vršnjacima. Ipak, iako roditelji više nisu glavni objekt privrženosti niti tada, niti kasnije u životu, oni postaju „objekt privrženosti u rezervi“ (prema Kamenov i Jelić, 2006). Osim toga period adolescencije obilježen je sukobima s roditeljima pa između ostaloga rezultati istraživanja pokazuju (Keresteš, Brković, Kuterovac-Jagodić, 2011) da se tjelesno zrelija djeca češće sukobljavaju s roditeljima te također da su ti sukobi češći kod mladića i kod istospolnih odnosa (majka-kćer te otac-sin). Tako bi se moglo zaključiti da su upravo te tjelesne promjene koje donosi pubertet poticaj za sve ostale promjene koje se događaju u životu adolescenata.Također je očekivana niža neusklađenost u realnom i idealnom ja u odnosu na neusklađenost u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka. Kako se radi o uzorku tinejdžera, razumljivo je da su to osobe koje su još uvijek nesigurne u prihvaćanje od strane prijatelja i vršnjačkih grupa te da nisu sasvim sigurne kome bi se više priklonile, koje bi ideale slijedile i koliko se žele uklopiti u ono što njihova vršnjačka okolina nudi. Lacković Grgin (1994; str. 84) navodi da su adolescentima „za izgradnju slike o sebi u ranijim periodima više služili sudovi drugih i uspoređivanja s njima, u adolescenciji oni prosuđuju da je mjesto spoznavanja sebe u njima samima“. Tako su u

adolescenciji možda više usmjereni na ono što sami žele te su bliži svojim idealima i idealnom ja, a s druge strane to može dovesti do udaljavanja od traženog ja u odnosu na roditelja i vršnjake

Dobivene rezultate na neusklađenostima u slikama o sebi možemo usporediti i s drugim istraživanjima provedenim korištenjem ove skale u Hrvatskoj. Tako se pokazalo da prosječni rezultat (kako su rezultati prikazani kod Lebedina Manzoni i Lotar, 2011) za neusklađenost realnog i idealnog ja iznosi 1.26, a realnog i traženog 1.46. Mi smo dobili nešto više neusklađenosti od 1.45 kod neusklađenosti s idealnim ja te 1.65 za traženo ja od strane roditelja, a 1.55 za traženo ja od strane vršnjaka. Kako se u istraživanju Lebedina Manzoni i Lotar (2011) radilo o studenticama Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta koji su već blizu početka rane odrasle dobi razumljivo je da su im neusklađenosti u slikama o sebi manje jer je vjerojatnije da su bliže rješavanju nedoumica u traženju vlastitoga ja koje su prisutniji u doba adolescencije. Također usporedba je teža jer je uzorak navedenih autorica uključivao većinom sudionice istraživanja (u dobi od 19 do 32 godine). U istraživanju na studentima psihologije (ponovo većinom samo sudionice u dobi od 19 do 25 godina) (Stamać Ožanić, 2007) dobivena je neusklađenost u realnom i idealnom ja od 1.47 te neusklađenost u realnom i traženom ja od 1.57. Važno je napomenuti da u istraživanjima iz 2007 i 2011 koja se spominju traženo ja nije precizno definirano i razgraničeno kao u ovom istraživanju te nije bilo sigurno na koga se ono odnosi.

Rezultati vezani uz dimenzije samopoštovanja donose informaciju o prosječnoj vrijednosti samosviđanja za djevojke koja je niža od rezultata dobivenih pri korištenju ove skale od samih autora (Tafarodi i Swan, 1995), dok su rezultati samosviđanja kod mladića sličniji onima o kojima izvještavaju autori. Što se tiče samokompetentnosti dobili smo niže vrijednosti i kod djevojaka i kod mladića u odnosu na autore. Ipak, valja naglasiti da smo mi u istraživanju koristili uzorak srednjoškolaca Grada Zagreba i Zagrebačke županije dok su Tafarodi i Swan (1995) u uzorku imali studente psihologije. Moguće je da studenti psihologije imaju višu samokompetentnost od učenika obzirom na šire obrazovanje i uspjeh vezan uz sam upis na studij dok su učenici još u fazi odabira daljnjeg tijeka obrazovanja. Što se tiče istraživanja u Hrvatskoj, Jelić (2008) dobiva nešto niže prosječno samosviđanje (3.71) u odnosu na srednju vrijednost našeg istraživanja (4.37) a ista je situacija i sa samokompetentnošću (3.37 naspram 4.14). Lebedina Manzoni i Lotar (2011) dobivaju još niže vrijednosti i za samosviđanje (2.65) i za samokompetentnost (3.10). Ponovo treba napomenuti razlike u uzorcima ovih istraživanja. Dok smo u našem istraživanju imali podjednaki udio djevojaka i mladića adolescentske dobi (15-19 godina), u istraživanju Lebedina Manzoni i Lotar (2011) radi se o pretežno ženskoj

populaciji u studentskoj dobi od 19 do 32 godine (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet), a u istraživanju Jelić (2008) o studentima i učenicima četvrtih razreda srednje škole.

Razlike u mjerenim konstruktima između učenika i učenica donose očekivane rezultate. Tako učenice imaju statistički značajno više rezultate u depresivnosti, socijalnoj anksioznosti, izraženije neusklađenosti realnog i idealnog te realnog i traženog ja od strane vršnjaka u odnosu na učenike. Nema razlike u neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane roditelja koja je podjednaka kod učenika i učenica te je kod obje skupine sudionika istraživanja najizraženija neusklađenost. I naposljetku, učenice pokazuju statistički značajno niže rezultate na samosviđanju i samokompetentnosti u odnosu na učenike. Učenice i učenici u fazi su života kada imaju lošije odnose s odraslim osobama, teško prihvaćaju i ne razumiju stavove starijih generacija uz istodobne osjećaje neprihvaćanja i nerazumijevanja od strane odraslih. Tako je u potpunosti prihvatljiv i razumljiv rezultat o najizraženijoj neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane roditelja kod oba uzorka. Također je poznato da su djevojke sklonije izražavanju depresije i anksioznosti i manje sigurne u sebe i svoje postupke. Više preispituju moralne i etičke norme ponašanja i osjetljivije su na očekivanja i percepciju od strane drugih. Ovo bi moglo biti vezano uz veću međuzavisnost u odnosu kod djevojaka (Gabriel i Gardner, 1999) u odnosu na mladiće. Pokazalo se da su djevojkama važniji odnosi s drugima i općenito se više definiraju kroz svoje bliske s odnose drugim osobama pa time vjerojatno i više procjenjuju svoju realnu sliku o sebi u odnosu na ostale. Muškarci se s druge strane više opisuju terminima nekih kolektivnih događaja koji su manje vezani uz odnose, a više uz pripadnost grupi. Osim toga, rezultati istraživanja (Penezić, Lacković-Grgin, 2001) pokazuju da su ženama općenito socioemocionalni ciljevi (uz zdravstvene) važniji razvojni ciljevi i zadaci nego muškarcima. S tim u skladu bi mogla biti i veća neusklađenost u slikama o sebi kod učenica u odnosu na učenike. Iz toga slijedi i općenito niže samopoštovanje učenica u odnosu na učenike, a time i niži rezultati na komponentama samopoštovanja: samosviđanju i samokompetentnosti.

Podatci iz literature govore da je ženski spol rizičan faktor za anksioznost (prema Poljak i Begić, 2016) te da su djevojke dva puta češće depresivne u odnosu na mladiće (Rudan i Tomac, 2009). Dodatno Klarin i Đerđa (2014) spominju da djevojke imaju dva puta veću vjerojatnost da u vrijeme adolescencije razviju depresivne simptome nego mladići. Nadalje, istraživanja pokazuju da djevojke općenito imaju veće neusklađenosti u slikama o sebi i samopoštovanju te da su manje zadovoljne svojim tjelesnim izgledom nego mladići (Cliford, 1971; prema Lacković-Grgin, 2006).

Što se tiče vrste srednje škole, nije se pokazalo postojanje razlike u ukupnom rezultatu na depresivnosti, socijalnoj anksioznosti, neusklađenosti u realnom i idealnom ja, neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i roditelja i samokompetentnosti ovisno o tome pohađaju li učenici stručnu školu ili gimnaziju. Ipak, rezultati nam donose podatak da je samosviđanje statistički značajno više kod učenika koji pohađaju stručnu školu u odnosu na one koji pohađaju gimnaziju. Moguće je da je samosviđanje niže kod učenika koji pohađaju gimnaziju zato što vjerojatno imaju i više kriterije i ciljeve u odnosu na učenike stručnih škola te da su također introspektivniji. Kako je razlika u samosviđanju učenika gimnazija i stručnih škola našega uzorka u apsolutnom smislu vrlo mala i ima vrlo malu veličinu efekta, iako je statistički značajna, postavlja se pitanje relevantnosti tog podatka.

Rezultati našega istraživanja donose podatak da su depresivni simptomi i socijalna anksioznost manje izraženi u četvrtom razredu u odnosu na sve ostale razrede, dok je samokompetentnost izraženija. Također se pokazalo da učenici četvrtih razreda imaju izraženije samosviđanje u odnosu na učenike prvih i drugih razreda te da im je samosviđanje podjednako samosviđanju učenika trećih razreda. Razumljivo je da su stariji učenici, koji su već izašli iz puberteta, više definirani kao osobe i imaju jasnije ciljeve te im je time povećana samokompetentnost, a isto tako i samosviđanje (jer oni su u korelaciji). Upravo je zato očekivano da će stariji učenici biti manje skloni depresivnosti te socijalnoj anksioznosti u odnosu na mlađe. Dodatno smo detektirali i izraženiju neusklađenost u realnom i idealnom ja kod učenika drugih i trećih razreda nego kod učenika četvrtih razreda, dok nema razlike u odnosu na prve razrede. Ta razlika u odnosu na četvrte razrede jest razumljiva i u skladu s prethodno objašnjenim rezultatima. Što se tiče prvih razreda, iako bi se isprva očekivalo da je neusklađenost u realnom i idealnom ja kod njih izraženija nego kod četvrtih razreda, postoji mogućnost da ta razlika nije dobivena zbog dosta nejasnih ideala i ciljeva kod prvih razreda s na to obzirom da su to djeca u dobi od oko 15 godina. Također je moguće da su oni u „dobroj fazi“ što se tiče usklađenosti u realnom i idealnom ja. Trenutno se nalaze u prvom razredu i za sada su ostvarili upravo ono što su planirali (upis u srednju školu i stvaranje novog kruga prijatelja). Oni su još daleko od težnje za nekim novijim ciljevima i idealima vezanima uz razmišljanje o upisu na fakultet ili odabiru karijere. To je dosta zanimljiv nalaz, no svakako bi ga trebalo provjeriti drugim istraživanjima. Prema podatcima u literaturi, uglavnom se pokazalo da se depresivni simptomi znatno povećavaju pri ulasku u razdoblje adolescencije (Kovacs i sur., 2001; Reinherz i sur., 2000; prema Kurtović, 2012). Pokazalo se da iako se veliki depresivni poremećaj pojavljuje i prije adolescencije te postoji u oko 1-2 % školske djece, u

doba adolescencije udio se povećava na 3-8 %. Dodatno uz ostale poremćaje depresivnosti (npr. distimiju) u adolescenciji se ovaj poremećaj povećava za 2-4 puta te kumulativno u dobi od 18 godina doseže populacijski udio od 20 % (Dodig-Ćurković, Franić, Grgić, Radić, Ćurković, Radić, ... i Petek Erić, 2013). Te promjene i pojačanje depresivnih simptoma u adolescenciji objašnjavaju se ponajviše ulaskom u pubertet koji stvara velike promjene u mnogim sferama života (Gotlib i Hammen, 1996; prema Vulić-Prtorić, 2004)... Ipak u našim rezultatima se pokazalo da do povećanja depresivnosti dolazi u drugom i trećem razredu kada su kod većine djevojaka i mladića već završile najburnije pubertetske promjene (prema Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2010). A također vjerojatnije je da do porasta depresivnosti u adolescenciji ne dolazi samo zbog promjena u izgledu tijela i pubertetu nego i zbog socijalnih, psiholoških te kognitivnih promjena. U to vrijeme povećavaju se očekivanja na više nivoa socijalne okoline. Osim što se u školi očekuje uspjeh, roditelji očekuju usmjeravanje ka izboru zanimanja i odraslost dok se s druge strane postavljaju i očekivanja vršnjaka vezana uz odijevanje, izgled i ponašanje. Također adolescenti su u fazi želje za postizanjem autonomije i izgradnjom vlastitog identiteta uz istovremene promjene u kognitivnom funkcioniranju, načinu mišljenja te moralnom rezoniranju. Iako je moguće da dolazi do povećanja depresivnih simptoma u drugom i trećem razredu (15 – 17 godina) koji još uvijek mogu biti obilježeni nekim pubertetskim promjenama, a već u četvrtom razredu, kada taj proces jenjava, (17 – 18 godina) dolazi do smanjenja depresivnih simptoma, vjerojatnije je da su za tu razliku odgovorni i mnogi drugi gore navedeni faktori.

5.2 Veza neusklađenosti u realnom i traženom ja s depresivnošću i socijalnom anksioznošću ovisno o definiranju značajnog drugog

U ovom smo istraživanju posebnu pažnju usmjerili na provjeru povezanosti neusklađenosti u pojmovima o sebi i depresivnosti te anksioznosti kako bismo imali osnove za daljnje statističke analize u svrhu testiranja postavljenih hipoteza. Temeljem korelacijskih analiza i testiranja značajnosti u korelacijama, u osnovi je potvrđeno očekivano postojanje pozitivne povezanosti između svih neusklađenosti u slikama o sebi i psihičkih poteškoća te dviju dimenzija samopoštovanja međusobno, kao i negativne između neusklađenosti u slikama o sebi i dimenzija samopoštovanja. Ti su rezultati očekivani i u skladu s podatcima iz literature. Mnoga istraživanja potvrđuju postojanje statistički značajne povezanosti između različitih neusklađenosti u slikama o sebi (npr. Tangeny, Niedenthal, Covert and Barlow, 1998; Boldero

i Francis, 2000; Ozgul i sur, 2003, Philippot., Dethier, Baeyens i Bouvard, 2018 i dr.). U vezi s dvjema dimenzijama samopoštovanja, na temelju svih ranijih istraživanja ovih dimenzija, očekivana je povezanost samosviđanja i samokompetentnosti i, kako sami autori kažu, među njima postoji umjerena pozitivna povezanost (Tafarodi i Swann, 2001). Korelacija samokompetentnosti i samosviđanja u našem istraživanju (r = 0.67) i viša je nego korelacija koju dobivaju autori skale – 0.57 za žene i 0.59 za muškarce (Tafarodi i Swann, 2001). I na kraju, što se tiče povezanosti anksioznosti i depresije, opće je poznato postojanje ove veze, a Kring, Pearsons i Thomas (2007) napominju da je barem 50 % osoba kod kojih postoje kriteriji za anksioznost istovremeno i depresivno. Iako se ne nalazi često povezanost specifično socijalne fobije i pojave velike depresivne epizode, nego se u komorbiditetu s velikom depresijom javlja separacijska anksioznosti ili generalizirana anksioznost (prema Vulić Prtorić, 2004) ovdje valja spomenuti da s BDI II nismo niti mjerili pojavu velike depresivne epizode nego prisutstvo depresivnih simptoma. A s druge strane, pokazalo se da iako velika depresivna epizoda i socijalna anksioznost nisu tako često u komorbiditetu, da iza dugotrajne socijalne anksioznosti često slijedi depresija (41 %) ili zloupotreba alkohola (39 %) (prema Stangier, Clark i Ehlers, 2009).

Ono što nam je bilo najzanimljivije jest postojanje razlika u povezanosti emocionalnih poteškoća s neusklađenošću u realnom i traženom ja ovisno o značajnom drugom kojega u toj procjeni uzimamo u obzir. Drugim riječima, pretpostavili smo značajniju povezanost depresivnosti ne samo s neusklađenom realnom i idealnom slikom o sebi, što potvrđuju i mnoga druga ranije spomenuta istraživanja, nego i s neusklađenom realnom i traženom slikom o sebi kada je značajni drugi u odnosu na kojeg se procjenjujemo roditelj i to u usporedbi s povezanošću istih varijabli sa socijalnom anksioznošću kao i u usporedbi s povezanosti depresivnosti s neusklađenom realnom i traženom slikom o sebi kada su značajni drugi u odnosu na koje se procjenjujemo vršnjaci. Također smo pretpostavili postojanje značajnije povezanosti socijalne anksioznosti s neusklađenom realnom i traženom slikom o sebi kada su značajni drugi u odnosu na koje se procjenjujemo vršnjaci u usporedbi s povezanošću iste varijable s depresivnošću te pri usporedbi s povezanosti socijalne anksioznosti i neusklađene realne i idealne slike o sebi kao i neusklađene realne i tražene slike o sebi kada su značajni drugi u odnosu na koje se procjenjujemo roditelji.

Dobiveni rezultati ukazuju na to da, iako su korelacije depresivnosti i neusklađenog realnog i idealnog te realnog i traženog ja od strane roditelja više od korelacije depresivnosti s neusklađenom slikom u realnom i traženom ja od strane vršnjaka, nema statistički značajne

razlike među njima. Što se tiče korelacija socijalne anksioznosti i neusklađenosti u slikama o sebi, također nema razlike u tri korelacije. S druge strane, pokazala se statistički značajno viša povezanost neusklađenog realnog i idealnog te realnog i traženog ja od strane roditelja i depresivnosti nego istih varijabli sa socijalnom anksioznosti. Obrnuto očekivanjima, korelacija neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka izraženija je s depresivnošću nego sa socijalnom anksioznošću. Ovo bi, drugim riječima, značilo da je povezanost depresivnosti sa svim neusklađenostima u slikama o sebi podjednaka, kao i povezanost socijalne anksioznosti s istim neusklađenostima, no kod depresivnosti su sve tri korelacije s neusklađenostima statistički značajno više nego kod socijalne anksioznosti. Iako to nije sasvim isto onome što smo pretpostavili, pokazalo se da su (iako ne statistički značajno) više korelacije depresivnosti i neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja nego od vršnjaka, a kod socijalne anksioznosti više su korelacije s neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nego od roditelja. To bi moglo razjasniti zašto se dobivaju zbunjujući i različiti rezultati u istraživanjima povezanosti neusklađenosti u realnom i traženom ja sa socijalnom anksioznošću.

Također, pokazalo se da veza s depresivnošću nije jedinstvena, odnosno depresivnost je jednako povezana sa svim neusklađenostima u slikama o sebi. To je moguće objasniti time da postoji značajna povezanost između svih neusklađenosti u slikama o sebi kao i između dvije emocionalne poteškoće. Dodatno, očekivano je da osobe koje su depresivne imaju neusklađeno realno i traženo ja od strane vršnjaka jer vjerojatno teže funkcioniraju u socijalnoj okolini. S druge strane, kod osoba koje su socijalno anksiozne ne moraju biti ostale slike o sebi toliko neusklađene jer su vršnjaci i socijalni aspekt samo jedan dio života mlade osobe. Odnosno, i dalje je moguće da smo usklađeni sa željama naših roditelja i samima sobom odnosno s našim idealnim ja. Postavlja se pitanje je li možda bilo bolje da smo umjesto grupe vršnjaka radili procjenu u odnosu na jednog najboljeg prijatelja/prijateljicu. Moguće je da bi neimanje najboljeg prijatelja, odnosno neusklađenost s traženim ja onoga kojega vidimo kao svojeg najboljeg prijatelja/prijateljicu (što ne mora biti uzajamno) povećalo socijalnu anksioznost. Prema Sullivanovoj teoriji (1953, prema Klarin, Penezić i Šimić Šašić, 2014) bliski i prijateljski odnosi između dva prijatelja/prijateljice utječu ne samo na empatiju, procjenu interesa, očekivanja i emocionalnu usamljenost, nego i na sliku o sebi, iako se ne govori detaljno na koju sliku. Moguće je da sve to dovodi i do socijalne anksioznosti.

Provedene korelacijske analize suviše su jednostavne i upravo one predstavljaju jednu od glavnih zamjerki prijašnjim istraživanjima koja onda donose kontradiktorne rezultate. Stoga smo u daljnjim statističkim analizama koristili stupnjevitu regresijsku analizu kako bismo

izuzeli korelacije među varijablama i dobili čišću sliku rezultata, odnosno ustanovili jesu li, i koje su, neusklađenosti u slikama o sebi statistički značajne odrednice depresivnosti i socijalne anksioznosti. Dobiveni rezultati potvrđuju očekivanu veću prediktivnu vrijednost neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja za depresiju u odnosu na neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Na temelju samog razmatranja pojma depresije uočava se često spominjanje odstupanja od vlastitih ideala ili definiranih standarda i normi ponašanja okoline. Upravo zbog toga sasvim je očekivano da će neusklađenost u realnoj i idealnoj slici o sebi (odstupanje od ideala) te neusklađenost u realnoj i traženoj slici od strane roditelja (odstupanje od standarda i normi) biti značajnije za depresiju nego odstupanje u realnom i traženom ja od strane vršnjaka.

Provjera prediktivnog modela na poduzorcima mladića i djevojaka i dalje potvrđuje veću važnost neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja za depresiju u odnosu na neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Razlika ovisno o spolu uočava se u objašnjenju većeg udjela varijance depresije na uzorku učenica u odnosu na uzorak učenika te u većoj važnosti prediktora neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja u odnosu na neusklađenost u realnom i idealnom ja kod djevojaka u usporedbi s mladićima. Jačina prediktivnog modela kod djevojaka očekivana je zbog općenito veće depresivnosti i neusklađenosti u slikama o sebi kod učenica u odnosu na učenike, a također je jasna i veća prediktivna vrijednost neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja. Tradicionalno je očekivano da su djevojke više vezane uz roditelje kao i uz moralne i etičke zahtjeve koje oni pred njih postavljaju. Upravo je zbog toga očekivano da su introspektivnije u pogledu procjene roditeljskih zahtjeva i samim time u većem neskladu u odnosu na realnu sliku o sebi. S druge strane, također tradicionalno, očekivano je da roditelji u stvarnosti i postavljaju veće zahtjeve i norme ponašanja upravo djevojkama. Podatci u literaturi govore o vrlo različitim očekivanjima i rodnim ulogama mladića i djevojaka u Hrvatskoj (Jugović i Kamenov, 2008). gdje se od djevojaka općenito očekuje veća vezanost uz dom, obitelj i roditelje.

Što se tiče razlike ovisno o vrsti škole, kod gimnazija i strukovnih škola neusklađenosti u slici o sebi objašnjavaju podjednaki udio varijance depresije te se kod strukovnih škola uočava podjednaki udio objašnjene varijance depresije s neusklađenosti u realnom i idealnom te neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja, a kod gimnazijalaca podjednaki udio depresije objašnjavaju sve tri neusklađenosti. Kod dobivenih razlika na poduzorcima po vrsti škole, a također i po spolu, svakako treba imati na umu da se radi o smanjenim uzorcima sudionika te da su dobivene značajnosti granične.

Vezano uz provjeru prediktivne vrijednosti neusklađenosti u slikama o sebi za socijalnu anksioznost (treći problem istraživanja), dobivena je očekivana značajna prediktivnost neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka no, neočekivano, ona objašnjava manje varijance socijalne anksioznosti od neusklađenosti u realnom i idealnom ja. Iako za neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja nismo dobili očekivanu prediktivnu vrijednost u tom modelu, time je zapravo potvrđen drugi dio pretpostavke da je značajnija prediktivnost neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Time smo, dakle, dobili rezultat da je i kod socijalne anksioznosti izuzetno značajna neusklađenost u realnom i idealom ja i to čak više nego neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Iako je to neobično i može biti posljedica nedovoljno dobre skale za mjerenje socijalne anksioznosti, može također biti objašnjeno i nekim drugim čimbenicima. Moguće je da je socijalna anksioznost također viša kod osoba koje nisu zadovoljne sobom u smislu svojih vlastitih ideala i kakvima se oni žele prikazati javnosti te da kod nekih osoba neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nije toliko bitna jer im taj standard nije dovoljno važan. Higgins, Klein i Strauman (1985) spominju da odnos neusklađenosti u realnoj i traženoj slici o sebi i socijalne anksioznosti postoji samo ako je značajni drugi, u odnosu na kojeg se slika o sebi procjenjuje, osobi važan. Iako je malo vjerojatno da je adolescentima nevažno mišljenje vršnjačke skupine, moguće je da je i to dovelo do navedenih rezultata. S druge strane, idealno ja ili ideali mogu se ticati upravo sličnosti vršnjacima i težnji da budemo baš kao oni. Tako Ilišin (1999, str 29) navodi da je „doba adolescencije izrazito obilježeno i potrebom za identifikacijom, tj. traganjem za ljudima koji mogu poslužiti kao uzor i idejama i /ili idealima kojima se vrijedi pokloniti". S obzirom na to da se u doba adolescencije mladići i djevojke udaljavaju od roditelja i postaju zainteresiraniji za svijet vršnjaka (Đuranović, 2013), moguće je da su ideali adolescenata upravo približavanje nekim odabranim osobama, moguće nekim vršnjacima, time dolazi do narušavanja njihove idealne slike o sebi, ako im se ne uspijevaju približiti, za koju je onda razumljivo da objašnjava znatan dio socijalne anksioznosti. Ovdje također moramo još jednom napomenuti da je moguće da smo umjesto neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka mogli odabrati usporedbu s bliskim (najboljim) prijateljem što će biti razjašnjeno kasnije.

Provjera razlike po spolu donosi slične rezultate o većoj prediktivnoj vrijednosti neusklađenosti u pojmovima o sebi za socijalnu anksioznost na uzorku učenica nego na uzorku učenika, što je i ovdje vjerojatno povezano s izraženijim neusklađenostima o sebi i većom socijalnom anksioznosti kod djevojaka. Manji uzorak vjerojatno je i razlogom tome što se u

oba slučaja kao statistički značajan prediktor pojavljuje jedino neusklađenost u realnom i idealnom ja. Također i razlike po vrsti škole donose informaciju o većoj važnosti neusklađenosti u realnom i idealnom ja u odnosu na realno i traženo ja od strane vršnjaka koje je značajan prediktor socijalne anksioznosti samo na uzorku gimnazijalaca.

5.3 Medijacijska uloga samopoštovanja u vezi između neusklađenosti u slikama o sebi i psihičkih poteškoća

Ovim smo istraživanjem željeli dodatno provjeriti pretpostavku o medijacijskom utjecaju dviju komponenti samopoštovanja (Tafarodi i Swan, 2001) na vezu između različitih neusklađenosti u slikama o sebi i psihičkih poteškoća. Preciznije, pretpostavili smo da u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja i depresivnosti posreduje dimenzija samokompetentnosti, a u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti dimenzija samosviđanja. Prije provjere navedenih postavki provjerili smo prediktivnu vrijednost neusklađenih slika o sebi za dvije komponente samopoštovanja.

Očekivano smo dobili da je neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja statistički značajna odrednica samokompetentnosti te da je neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka statistički značajna odrednica samosviđanja. Samokompetentnost se kao konstrukt odnosi na percepciju vlastite kompetentnosti u smislu sposobnosti, a Tafarodi i Swan (1995) govore da je to svojevrstan opći osjećaj vlastite sposobnosti, djelotvornosti i posjedovanja kontrole. Osobe imaju višu samokompetentnost kada ostvaruju svoje ciljeve i time dokazuju svoju sposobnost i kompetentnost. Kako je neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja konstrukt koji govori o percepciji da ne uspijevamo postići ono što roditelji od nas očekuju, razumljivo je da ovaj konstrukt dobro predviđa samokompetentost. Roditelji su izuzetno bitni za adolescente u smislu postizanja rezultata, akademskog i školskog postignuća i ako ne uspiju u onome što oni od njih traže (a to često jest uspjeh u školovanju i jednog dana odabiru zanimanja i karijeri), moguće je da će adolescenti osjećati smanjenu samokompetentnost. Đuranović (2013) navodi da ne treba raspravljati o tome jesu li važniji vršnjaci ili roditelji u životu adolescenata i da su sigurno i jedni i drugi bitni za skladan socijalni i emocionalni razvoj adolescenata. I upravo ta komponenta percepcije vlastite kompetentnosti može biti dio utjecaja roditelja na razvoj adolescenta. Što se tiče samosviđanja, ono je socijalno uvjetovano, odnosno povezano s izgledom, karakterom, socijalnim identitetom i sličnim

konstruktima (Tafarodi i Swan, 1995). Tako je razumljivo da neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka dobro predviđa ovu komponentu samopoštovanja. Vršnjaci su ti koje adolescenti slijede i s kojima se žele uklopiti, a to mogu ako izgledaju onako kako se od njih očekuje, ponašaju se onako kako vršnjaci to žele i općenito imaju pozitivan socijalni identitet. S vršnjacima se uspoređuju i na temelju toga grade svoj identitet i sliku o sebi (Đuranovć, 2013). Samim time, ako su usklađeni izgledom, karakterom i socijalnim identitetom s onime što vršnjaci od njih očekuju, više će se sviđati sami sebi i bit će im viša komponenta samosviđanja.

Također smo očekivano dobili i rezultate da neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nije prediktor samokompetentnosti te da neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja nije prediktor samosviđanja. Vezano uz neusklađenost u realnom i idealnom ja, ona se pokazala značajnim prediktorom i samokompetentnosti i samosviđanja. Iako u početku nije pretpostavljena prediktivnost neusklađenosti u realnom i idealnom ja za samosviđanje, ipak je ta veza jednako jasna kao i ona gdje je ta neusklađenost značajna odrednica samokompetentnosti. Vjerojatno je da naše idealno ja pretpostavlja da smo kompetentni i sposobni isto kao što pretpostavlja i da se sviđamo sami sebi, odnosno da smo zadovoljni svojim izgledom, karakterom i socijalnim identitetom. Što se tiče tjelesnog izgleda, mnoga istraživanja potvrđuju (prema Erceg Jugović, 2015) da je tjelesni izgled vrlo bitan i da socijalna okolina postavlja norme i ideale ljepote. S druge strane, prihvaćanje od strane vršnjaka (Đuranović, 2013) te socijalni identitet vrlo su važni u adolescenciji i formiranju vlastite osobnosti te je vrlo vjerojatno da pozitivan socijalni identitet i samosviđanje jest jedan od ideala kojem adolescenti teže.

Nakon ustanovljenih očekivanih veza, provedena je medijacijska analiza posebno za depresivnost i socijalnu anksioznost s dimenzijama samopoštovanja kao posredujućim varijablama u vezi s neusklađenošću u slikama o sebi i emocionalnim poteškoćama. Rezultati medijacijske analize za depresivnost potvrdili su medijaciju, odnosno značajan porast objašnjene varijance dodavanjem samokompetentnosti kao posredujuće varijable u prediktivni model depresivnosti putem neusklađenosti u pojmovima o sebi. Kao što smo i očekivali, postoji statistički značajna medijacija samokompetentnosti u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja te realnom i idealnom ja s depresivnošću. Medijacija samokompetentnosti između veze neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja očekivano je djelomična, dok je medijacija u vezi s neusklađenošću u realnom i idealnom ja i depresivnosti potpuna. Također, prema očekivanju, nije se pokazalo postojanje statistički

značajne medijacije samokompetentnosti u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka s depresivnošću.

Drugim riječima, pojedinci koji imaju neusklađenu realnu i idealnu sliku o sebi, kao i realnu i traženu sliku od strane roditelja, nisu usklađeni sa standardima i stoga imaju sniženo samopoštovanje. S obzirom na to da vlastite norme i ideali te roditeljska očekivanja i standardi više idu u smjeru vlastite kompetencije i uspješnosti u različitim poljima, a samokompetentnost jest dimenzija koja govori o percepciji vlastite sposobnosti, svrhovitosti i djelotvornosti (Tafarodi i Swan, 1995), razumljivo je da je neusklađenost u realnoj i traženoj slici od strane roditelja, kao i realnoj te idealnoj slici o sebi, vezana s percepcijom vlastite kompetentnosti. Tako, očekivano, neusklađenost u tim slikama o sebi vezana je uz smanjenu samokompetentnost koja je nadalje vezana uz lošije raspoloženje odnosno depresivnost. Samokompetentnost je u ovom, a i u mnogim ranijim istraživanjima (npr. Lebedina Manzoni i Lotar, 2011), jasno povezana s depresivnošću. I sami autori dviju dimenzija samopoštovanja, Tafarodi i Swan (1995), govore o vezi između samokompetentnosti i depresije, odnosno napominju da osobe s višim rezultatima na tom konstruktu vide sebe kao djelotvorne i sposobne te usmjerene prema ciljevima, dok oni koji postižu niže rezultate na samokompetentnosti pokazuju smanjenu motivaciju te imaju izraženiji rizik za pojavu depresivnosti i anksioznosti.

Rezultati medijacijske analize za socijalnu anksioznost potvrdili su medijaciju, odnosno značajan porast objašnjene varijance, dodavanjem samosviđanja kao posredujuće varijable u prediktivni model socijalne anksioznosti putem neusklađenosti u pojmovima o sebi. Nije dobiven pretpostavljeni medijacijski utjecaj samosviđanja na vezu između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti. Očekivano se nije pokazalo postojanje statistički značajne medijacije samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja sa socijalnom anksioznošću. S druge strane, pokazalo se da postoji statistički značajna medijacija samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i idealnom ja sa socijalnom anksioznošću. Ta je medijacija potpuna, odnosno nakon dodavanja samosviđanja izostaje direktan efekt neusklađenosti u realnom i idealnom ja na socijalnu anksioznost. Iako to nije pretpostavljeno pri osnovnim tezama istraživanja, već smo pojasnili da je logična negativna povezanost neusklađenosti u realnom idealnom ja i samosviđanja te je jasno da ta neusklađenost može imati prediktivnu vrijednost za samosviđanje. S druge strane, samosviđanje koje je povezano sa socijalnom anksioznošću može biti medijator u odnosu neusklađenosti u realnom i idealnom ja i socijalne anksioznosti. Odnosno, ako smo usklađeni s vlastitim idealima, više se sviđamo sami sebi (imamo više samosviđanje), a time što se više

sviđamo sebi, pretpostavljamo da se više sviđamo i drugima te je naša socijalna anksioznost niža.

Vezano uz to što nisu dobivene očekivane značajne medijacijske uloge samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom ja i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti, nije dobiven ni direktan ni indirektan efekt neusklađenosti. Pretpostavili smo da možda postoji neka druga medijator varijabla koja bi mogla bolje objasniti tu vezu s obzirom na to da i dalje pronalazimo značajan ukupni efekt nezavisne varijable na predviđanje socijalne anksioznosti. Postavlja se i pitanje primjerenosti pretpostavke o znatnoj povezanosti socijalne anksioznosti i neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Moguće je da smo ovdje trebali uvrstiti neusklađenost i realnom i traženom ja od strane bliskih prijatelja. Većina istraživanja socijalne anksioznosti bavi se istraživanjima koja se tiču druženja s vršnjačkim grupama, a znatno je manje onih koja proučavaju socijalnu anksioznost u kontekstu bliskih prijateljskih veza. Istraživanja uglavnom pokazuju da socijalno anksiozne osobe imaju znatno manje prijatelja s kojima se učestalo druže (Eng i sur., 2001; Wittchen i sur., 2000) i općenito imaju poteškoća u ostvarivanju bliskih odnosa s drugim ljudima (Komadina, Juretić, Živčić-Bećirević 2013). Također je moguće da postoje razlike između djevojaka i mladića vezano uz važnost vršnjačke skupine. Istraživanja na mlađim adolescentima pokazuju da je za djevojčice važan prediktor usamljenosti socijalna podrška (npr. obitelj), a za dječake sociometrijski status odnosno vršnjačka skupina (Medved i Keresteš, 2011), ali i da je općenito popularnost (Putarek i Keresteš, 2012 i Putarek i Keresteš 2016) značajan prediktor usamljenosti. Usamljenost bi u ovom kontekstu mogla biti važna i za depresivnost i za socijalnu anksioznost. Nadalje neki autori (npr. Berk, 2008) spominju da su klike i klape, u kontekstu ovoga rada vršnjačke skupine, važnije u ranoj adolescenciji koja nije uključena u naš uzorak sudionika istraživanja. Kasnije postaju važniji bliski prijatelji i partneri. Dodatno treba spomenuti i važnost pronalazaka (Gabriel i Gardner, 1999) o međuzavisnom definiranju djevojaka kroz odnose s bliskim prijateljima te definiranje mladića više kroz skupine (vršnjačke, sportske, navijačke i dr.). Upravo ta međuzavisnost u odnosima, kao i graničan rezultat pri predviđanju socijalne anksioznosti neusklađenom slikom u realnom i traženom ja od strane vršnjaka uz istovremeno nepostojanje iste prediktivnosti na uzorku dječaka, potakla nas je na provođenje medijacijske analize samo na uzorku djevojaka. Rezultati su pokazali, da iako nema ukupnog efekta neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka na socijalnu anksioznost, da postoji statistički značajna medijacijska uloga samosviđanja koja dovodi do statistički značajnog

indirektnog efekta varijable neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka na predviđanje socijalne anksioznosti.

Zaključno, kod medijacijske uloge samosviđanja u vezi između neusklađenosti u pojmovima o sebi i socijalne anksioznosti pronađeno je da je neusklađenost s vlastitim idealima povezana sa smanjenim samosviđanjem. Odnosno, kada nismo usklađeni sa svojim ciljem, manje se sviđamo sami sebi. To što se manje sviđamo sebi također može biti vezano s time da smatramo da se manje sviđamo i drugima, što povećava socijalnu anksioznost. Neusklađenost s očekivanjima naših vršnjaka odrednica je socijalne anksioznosti, putem medijacije sa samosviđanjem, ali samo na uzorku djevojaka.

5.4 Doprinosi, metodološki nedostaci i smjernice za daljnja istraživanja

U skladu s Higginsovim (1987) postavkama, rezultati dobiveni hijerarhijskom regresijskom analizom pokazuju da je depresivnost više vezana uz neusklađenu sliku u realnom i idealnom ja, a manje uz neusklađenost u realnom i traženom ja (u našem slučaju u odnosu na vršnjake). Osim što smo potvrdili ovu postavku, razdvajanjem neusklađenosti realnog i traženog ja u odnosu na roditelje i vršnjake, objasnili smo moguće razloge zbog kojih se dobivaju kontradiktorni rezultati. Pokazali smo da je neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja ta koja se često povezuje s depresivnošću (a ne povezuje se s anksioznošću) i da time ponekad dovodi do zbunjujućih rezultata. Dodatno smo proširili Higginsove (1987) postavke teorije pokazavši medijacijskom analizom da je samokompetentnost, kao varijabla koja se odnosi na percepciju vlastitih sposobnosti, djelotvornosti i dostizanja ciljeva (prema Tafarodi i Swan, 1995), statistički značajan medijator u vezi između neusklađenosti u realnom i idealnom ja te neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja s depresivnosti.

Socijalna anksioznost mjerena Liebowitzevom skalom socijalne anksioznosti također potvrđuje Higginsove pretpostavke o prediktivnosti neusklađenog realnog i traženog ja (u ovom slučaju od strane vršnjaka) za socijalnu anksioznost. Ponovo smo razdvajanjem dviju neusklađenosti u realnom i traženom ja objasnili moguće nesukladnosti u rezultatima pokazavši da se neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja, koja je odrednica depresivnosti, nije pokazala značajnom odrednicom socijalne anksioznosti. Ipak se ovdje pokazalo da je najznačajniji prediktor socijalne anksioznosti i dalje neusklađenost u realnom i idealnom ja.

Medijacijska analiza nije pokazala posredujuću ulogu samosviđanja u vezi neusklađenosti realnog i traženog ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti na ukupnom uzorku ispitanika, ali je na uzorku djevojaka, te je dodatno pokazala i posredujuću ulogu u vezi neusklađenosti realnog i idealnog ja kao najznačajnijeg prediktora socijalne anksioznosti.

Osim što smo proširili Higginsovu (1987) teoriju dimenzijama samopoštovanja i objasnili moguće razlike u rezultatima rastavivši traženo ja na dvije komponente, dodatni doprinos u znanstvenom smislu odnosi se i na prijevod te validaciju Liebowitzevog upitnika socijalne anksioznosti koji je preliminarno primijenjen u dvije varijante: samoispunjavanje te telefonsko istraživanje. Dodatno je istraživanje podiglo istraživanje o neusklađenom pojmu o sebi i emocionalnim poteškoćama na višu razinu korištenjem složenijih statističkih analiza od jednostavnih korelacija i parcijalnih korelacija, a također je istraživanje provedeno na većem uzorku sudionika u odnosu na većinu ranije provedenih istraživanja.

Što se tiče praktične primjene dobivenih spoznaja, razjasnili smo važnost različitih neusklađenosti u realnoj i traženim slikama u sebi i time možemo pripomoći u savjetodavnom radu s osobama kod kojih se uočava nesklad u slikama o sebi. Kod osoba s izraženim depresivnim simptomima stoga ne bi trebalo raditi samo na približavanju realnog i idealnog ja, nego također i realnog i traženog ja, posebno ako se odnosi na roditelje. Također treba raditi na percepciji vlastite samokompetentnosti koja pridonosi vezi depresivnosti i neusklađenosti u slikama o sebi. I pri radu s adolescentima kod kojih se uočava poremećaj socijalne anksioznosti korisno je raditi na približavanju idealne i realne slike o sebi jer je vjerojatno da je ta neusklađenost u vezi sa socijalnom anksioznošću, a ne samo neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka. Dodatno treba voditi brigu o samosviđanju adolescenata s obzirom na to da je ono medijator u odnosu između realne i idealne slike o sebi te socijalne anksioznosti. Mjerenje samopoštovanja putem samokompetentnosti i samosviđanja jednostavnije je i kraće za primjenu pri prvom skeniranju problema kod psihološkog savjetovanja, a može upućivati na depresivnost ili socijalnu anksioznost vezanu uz neusklađene slike o sebi.

Bez obzira na navedene doprinose, postoje i metodološki nedostaci u ovome istraživanju koji mogu pomoći pri daljnjem planiranju istraživanja u ovome području, a odnose se uglavnom na: uzorak ispitanika, mjerne instrumente, postupak istraživanja, pretpostavke o vezi između konstrukata i postupke statističke obrade podataka.

Što se tiče uzorka ispitanika, važno je naglasiti da se radi o prigodnom uzorku ispitanika s područja Zagreba i Zagrebačke županije. Istraživanje smo ograničili isključivo na to područje radi lakšeg provođenja istraživanja. S obzirom na to da se istraživanjem obuhvaćaju neki konstrukti koji bi mogli uznemiriti pojedine ispitanike te da se radi o populaciji ispitanika koja još uvijek može biti u burnom psihičkom i emocionalnom razdoblju puberteta, a za istraživanje je bila potrebna ozbiljnost, razumijevanje pročitanog te predanost ispunjavanju upitnika, istraživanjem samo na navedenom području osigurali smo da svi ispitanici budu ispitani od strane jedne osobe - glavnog istraživača. Na taj je način istraživač mogao reagirati u slučaju nerazumijevanja pitanja, uznemirenosti i zaigranosti ili neozbiljnosti tijekom rada uvijek na isti i najprimjereniji način. S druge strane, uzorak je istovremeno bio i prigodan u smislu izbora srednjih škola. Iako smo pri izboru vodili računa o tome da bude zastupljen podjednaki udio gimnazija i strukovnih škola te podjednak udio djevojaka i mladića, izabrali smo one škole kod kojih su ravnatelji bili spremni na suradnju. Upiti i dopisi ravnateljima poslani su na više škola, no u nekim školama nije bilo nikakvog odaziva. Stoga je u drugoj fazi odabira škola korištena metoda poznanstava kako bi se osigurao ulaz u škole i omogućilo provođenje istraživanja. Iako pretpostavljamo da takav prigodni uzorak ne bi trebao imati značajne utjecaje na dobivene rezultate i da su ispitivani fenomeni relativno neovisni o tome, ipak je moguće da postoje neke razlike u obrascima ponašanja u glavnom gradu te manjim gradovima ili čak seoskim sredinama. Također ne treba zanemariti niti činjenicu da mogu postojati i neke razlike u rezultatima ovisno o pojedinim regijama Republike Hrvatske. Kako Milas (2009) napominje, prigodni uzorci mogu imati neka obilježja o kojima treba voditi brigu prilikom interpretacije rezultata i treba biti svjestan da ipak ograničavaju generalizaciju rezultata. Nadalje, neki autori govore o tome da bi bilo opravdanije uzeti kliničku populaciju (npr. Scott i O'Hara 1993). To bi, dakako, bilo puno teže istražiti zbog manjeg broja dostupnih ispitanika, posebno u skupini adolescenata. Kako su depresivnost i socijalna anksioznost ipak dovoljno visoke u adolescentskoj populaciji i kako su oba konstrukta graduirana, možda je dovoljno provesti istraživanje i na način na koji smo ga mi proveli za potrebe ovoga rada – na populaciji srednjoškolaca. S druge strane, ukoliko se razmišlja na način da se dobivene spoznaje mogu primjenjivati i u savjetodavnoj, a ne samo u kliničkoj praksi, opravdano je istraživanje raditi upravno na populaciji srednjoškolaca.

Vezano uz korištene mjerne instrumente, BDI kao mjera depresivnosti predstavlja valjan i primjeren instrument za mjerenje depresije, no Liebowitzev je upitnik socijalne anksioznosti pokazao postojanje nekoliko nedostataka. Kao prvo, faktorskom se analizom skale

ne dobivaju rezultati kako ih je zamislio autor (Rodebaugh, Woods, Heimberg, Liebowitz i Schneier, 2006), već se dobivaju četiri druga faktora koji nisu sasvim jednaki u hrvatskoj verziji upitnika. Jedan od faktora unutar skale straha i skale izbjegavanja u hrvatskoj se inačici sastoji od samo tri čestice. Upravo je zbog toga u analizama korišten samo ukupni rezultat za koji se pokazalo da ima dobru konvergentnu i diskriminantnu valjanost te visoku pouzdanost (Fresco, Coles, Heimberg, Liebowitz, Hami, Stein i Goetz, 2001). Dodatno, što se tiče mjerenja obiju emocionalnih poteškoća, korištena je isključivo samoprocjena (i kod skale depresivnosti i kod skale socijalne anksioznosti). Bilo bi dobro u budućim istraživanjima primijeniti i kliničku procjenu vezanu uz navedene psihičke poremećaje. Što se tiče ostalih mjernih instrumenata, smatramo ih u potpunosti adekvatnima za testiranje postavljenih hipoteza.

U pogledu samog postupka istraživanja, valja naglasiti nekoliko bitnih momenata. Ponajprije, radilo se o grupnom ispitivanju te je u nekim slučajevima, iako rijetkim, bilo dosta teško kontrolirati šaputanje, smijuljenje i dogovaranje oko odgovora. Kako se radi o specifičnoj dobi i mladim ljudima na pragu zrelosti, posebno je teško bilo kontrolirati smijeh pri dolasku do pitanja vezanih uz spolne odnose (unutar BDI II), konzumaciju alkohola (unutar Skale socijalne anksioznosti) i sl. Nadalje, neki su razredi bili prilično neprimjereni s obzirom na broj učenika, pa se teško može reći da je ispunjavanje kod nekih učenika bilo anonimno. Tako se postavlja pitanje iskrenosti sudionika istraživanja pri odgovoru na neka pitanja. Tu se posebno misli na pitanja kod kojih postoji sklonost davanja socijalno poželjnih odgovora. Upravo radi toga je istraživanje provodio uvijek isti istraživač, nastojeći uvijek reagirati na isti i najprimjerniji način. U slučajevima šaputanja i razgovora učenici su zamoljeni za suradnju ili razdvojeni. Ovo je bilo više izraženo u trećim i četvrtim razredima u kojima prevladavaju mladići (u jednoj strukovnoj školi). U nekim slučajevima, odmah po završetku mjerenja, izdvojeni su upitnici koji nisu ušli u daljnju obradu podataka već su samo pregledani rezultati vezani uz depresivnost i anksioznost kako bi se sudionicima po potrebi dale povratne informacije. Također valja reći da je posebno zbog ispitivanja depresivnosti i socijalne anksioznosti, ali moguće i drugih konstrukata, moglo doći do uznemirenosti nekih ispitanika. Ovdje se najviše misli na one koji imaju povišene rezultate na ovim upitnicima. Kako bi se osigurala pomoć onima kojima je potrebna, dana je mogućnost javljanja svih ispitanika na e-adresu istraživača te ih se nakon javljanja uputilo na to kome se mogu javiti ako su imali povišene rezultate pri mjerenju emocionalnih poremećaja. Osim svega navedenoga, postupku se može prigovoriti i to što je mjerenje kod nekih ispitanika trajalo dosta dugo te im je bilo zamorno posebno zbog ispunjavanja slaganja s istim tvrdnjama vezanima uz četiri slike o sebi.

Bilo bi dobro ubuduće istraživanje provesti u dva dijela u kratkim navratima te koristiti računala ili tablete prilikom ispunjavanja upitnika kako bi se postupak mjerenja ubrzao i učinio manje zamornim. Iako bi zapravo najbolje bilo individualno provesti mjerenje, pitanje je koliko bi to bilo moguće, odnosno ekonomično.

Što se tiče pretpostavki o vezama između konstrukata, svakako se postavlja pitanje bi li možda bilo bolje da smo pretpostavili da je neusklađenost u realnoj i traženoj slici od najboljeg prijatelja, umjesto od grupe vršnjaka, kako smo to zamislili u ovom istraživanju, povezana sa socijalnom anksioznošću i da je ta veza posredovana putem samosviđanja. Samosviđanje je socijalno uvjetovano, odnosno povezano s izgledom, karakterom i socijalnim identitetom (Tafarodi i Swan, 1995), a tu bi se mogla pretpostaviti veza s bliskim prijateljima. Bliski prijatelji u adolescenciji jesu ti koji procjenjuju adolescenta, s kojima se adolescenti žele zbližiti i čijem prihvaćanju teže. Također Komadina, Juretić i Živčić-Bećirević (2013) govore da je upravo izostanak adekvatnih veza s bliskim prijateljima često povezan sa socijalnom anksioznošću. Također, pokazalo se da su vršnjačke skupine (klike i klape) više važne u ranoj adolescenciji koja niti nije zahvaćena našim uzorkom te da kasnije postaju važniji upravo intimniji odnosi - bliski prijatelji i partneri (prema Berk, 2008). Moguće je također i da postoje razlike između djevojaka i mladića. Istraživanja su pokazala da se mladići više definiraju kroz različite odnose s vršnjačkim grupama (npr. sportska grupa ili navijačka) dok se djevojke više definiraju kroz odnose s bliskim prijateljima (Gabriel i Gardner, 1999). Tako da bi valjalo napraviti i istraživanje u kojem bi se provjerila i veza neusklađenosti s vršnjačkom skupinom i s bliskim prijateljima te vidjeti postoje li neke razlike kod mladića i djevojaka.

Nadalje, element koji bi svakako trebalo uvrstiti u buduća istraživanja jest važnost *self* standarda. Istraživanja (Boldero i Francis, 2000) su pokazala da veza između neusklađenosti i emocionalnih poteškoća postoji samo ako je ta osoba koja predstavlja značajnog drugog pojedincu važna, odnosno ako mu je važno što ta osoba misli kakav bi on trebao biti. S time u vezi, bilo bi dobro izbaciti iz daljnje obrade podataka one sudionike istraživanja koji izjavljuju da im nije bitno što o njima misle njihovi vršnjaci (a isto tako i roditelji). Pretpostavili smo da u našem uzorku, s obzirom na dob sudionika, nema onih kojima roditelji, a posebno vršnjaci, nisu bitni. Ipak valjalo bi varijablu važnosti uvrstiti u istraživanje radije nego pretpostaviti da nema utjecaja. Dodatno bilo bi dobro u istraživanje uvrstiti i mjeru stabilnosti samopoštovanja jer se pokazalo (Kernis, Grannemann, i Mathis, 1991) da je samopoštovanje dobar prediktor depresivnosti kod onih osoba kod kojih je samopoštovanje stabilno. Tako je moguće da je ista situacija i sa socijalnom anksioznošću, odnosno da bi veza između samosviđanja i socijalne

anksioznosti bila jača kada bismo u obzir uzeli samo sudionike istraživanja kod kojih postoji stabilno samopoštovanje.

Vezano uz statističku obradu podataka, distribucije mjerenih varijabli uglavnom su se pokazale statistički značajno različitima od normalne raspodjele, a u daljnjim je obradama korištena parametrijska statistika. Prema Petzu (2004), ako distribucije nisu bimodalne ili pak U-distribucije, odnosno kada su djelomično pravilne, i ako se istraživanje provodi na većem broju ispitanika, opravdano je koristiti parametrijske postupke, a također i indeksi asimetričnosti distribucije i spljoštenosti su u prihvatljivim granicama kod svih mjerenih varijabli. I na kraju, iako su korištene statističke analize znatno primjerenije i preciznije od rezultata ranijih istraživanja, bilo bi zanimljivo koristiti inferencijalnu statistiku i eksperimentalne postupke umjesto istraživanja i obrade podataka koja se u osnovi temelji na korelacijama. Ipak, s obzirom na konstrukte koji su od interesa (psihičke poteškoće i neusklađenosti u slikama o sebi), takav pristup ne bi bio etičan i s obzirom na neizvjesnost dobivenih rezultata, ne možemo sa sigurnošću pretpostaviti veću korist od rezultata istraživanja u odnosu na potencijalnu štetu koju eksperimentalna manipulacija tim konstruktima može imati za sudionike istraživanja.

6 ZAKLJUČAK

Ovim smo istraživanjem potvrdili da su neusklađenosti u pojmovima o sebi, dimenzije samopoštovanja i emocionalne poteškoće međusobno povezane. Potvrdili smo postojanje pozitivne povezanosti između svih neusklađenosti i psihičkih poteškoća, kao i između dviju dimenzija samopoštovanja međusobno, a negativne između neusklađenosti i poteškoća s dimenzijama samopoštovanja.

Također smo potvrdili postojanje više razine povezanosti neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja s depresivnošću nego sa socijalnom anksioznošću. Potvrđena je i statistički značajno viša povezanost neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja sa samokompetentnošću nego veza neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane prijatelja s istom varijablom.

S druge strane, nije se pokazala očekivana statistički značajno viša povezanost neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja sa samokompetentnošću u odnosu na samosviđanje te nema očekivane statistički značajno više povezanosti depresivnosti s neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja nego s neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka.

Vezano uz socijalnu anksioznost, nije potvrđena veća povezanost u neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane prijatelja sa samosviđanjem nego sa samokompetentnošću. Suprotno pretpostavkama, pokazalo se da je povezanost neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane prijatelja statistički značajno viša s varijablom depresivnosti nego s varijablom socijalne anksioznosti. Nije potvrđena viša povezanost ove neusklađenosti sa samosviđanjem u odnosu na povezanost neusklađenosti u realnom i idealnom ja te realnom i traženom ja od strane roditelja s istom varijablom. Neočekivano se pokazalo da je socijalna anksioznost podjednako povezana s neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane prijatelja te s neusklađenošću u realnom i traženom ja od strane roditelja i neusklađenošću u realnom i idealnom ja.

Potvrđena je očekivana umjerena statistički značajna pozitivna povezanost između različitih neusklađenosti o sebi, između dviju vrsta samopoštovanja te između emocionalnih poteškoća.

Pri odgovoru na drugi problem istraživanja, rezultati potvrđuju da su sve neusklađenosti o sebi značajne odrednice depresivnosti te da neusklađenost u realnom i idealnom ja te realnom

i traženom ja od strane roditelja bolje predviđaju depresivnost nego neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka.

Pokazali smo, vezano uz treći problem, kao što smo i očekivali, značajniju prediktivnost neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka nego neusklađenost u realnom i traženom ja od strane roditelja za socijalnu anksioznost. S druge strane, nije se pokazalo postojanje očekivane prediktivne vrijednosti neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja te je utvrđeno da je za predviđanje socijalne anksioznosti značajnija neusklađenost u realnom i idealom ja nego očekivana neusklađenost u realnom i traženom ja od strane vršnjaka.

Sukladno pretpostavkama vezanima uz četvrti problem istraživanja, pokazalo se postojanje statistički značajne medijacije samokompetentnosti u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja te realnom i idealnom ja s depresivnošću. Medijacija samokompetentnosti između veze neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja jest očekivano djelomična, dok je medijacija u vezi s neusklađenošću u realnom i idealnom ja i depresivnosti potpuna. Prema očekivanju, nije se pokazalo postojanje statistički značajne medijacije samokompetentnosti u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka s depresivnošću.

Pri odgovaranju na peti problem istraživanja, nismo dobili očekivani medijacijski utjecaj samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane vršnjaka i socijalne anksioznosti na ukupnom uzorku ispitanika, ali jesmo na uzorku djevojaka. Kao što je pretpostavljeno, nije se pokazalo postojanje statistički značajne medijacije samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i traženom ja od strane roditelja sa socijalnom anksioznošću. S druge strane, neočekivano se pokazalo da postoji statistički značajna potpuna medijacija samosviđanja u vezi između neusklađenosti u realnom i idealnom ja sa socijalnom anksioznošću.

7 PRILOG

U prilogu se nalaze korišteni mjerni instrumenti: Skala za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (Self Concept Questionnaire- Conventional Version; Watson, 2001), Skala socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987) i Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001) te dopis ravnateljima, uputa o istraživanju, suglasnost sudionika i objašnjenje svrhe istraživanja.

7.1 Skala za mjerenje neusklađenog pojma o sebi (Self Concept Questionnaire-Conventional Version; Watson, 2001)

STVARNO (REALNO) JA

UPUTA:

Pred tobom se nalazi niz pridjeva. Molimo te da ih pažljivo pročitaš i na skali od 1 **(nikada ili gotovo nikada točno)** do **7 (uvijek ili gotovo uvijek točno)** procijeniš koliko svaki od njih dobro opisuje **TVOJE REALNO JA**. Realno ja odnosi se na to kakva si ti osoba, tj. kakvim se vidiš svojim očima.

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
1. marljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
2. zabrinut/a	1	2	3	4	5	6	7
3. učinkovit/a	1	2	3	4	5	6	7
4. veseo/la	1	2	3	4	5	6	7
5. organiziran/na	1	2	3	4	5	6	7
6. osjećajan/na	1	2	3	4	5	6	7
7. topao/la	1	2	3	4	5	6	7
8. površan/na	1	2	3	4	5	6	7
9. komunikativan/na	1	2	3	4	5	6	7
10. nepristojan/na	1	2	3	4	5	6	7
11. uglađen/na	1	2	3	4	5	6	7
12. idealističan/na	1	2	3	4	5	6	7
13. pričljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
14. neozbiljan/na	1	2	3	4	5	6	7
15. miran/na	1	2	3	4	5	6	7
16. ugodan/na	1	2	3	4	5	6	7
17. nekonvencionalan/na	1	2	3	4	5	6	7
18. individualac/ka	1	2	3	4	5	6	7
19. napet/a	1	2	3	4	5	6	7

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
20. privlačnog izgleda	1	2	3	4	5	6	7
21. puno razmišljam	1	2	3	4	5	6	7
22. nervozan/na	1	2	3	4	5	6	7
23. temeljit/a	1	2	3	4	5	6	7
24. nježan/na	1	2	3	4	5	6	7
25. šarmantan/na	1	2	3	4	5	6	7
26. pametan/na	1	2	3	4	5	6	7
27. lijen/a	1	2	3	4	5	6	7
28. šutljiv/a	1	2	3	4	5	6	7

IDEALNO JA

UPUTA:

Pred tobom se nalazi isti niz pridjeva. Molimo te da ih ponovo pažljivo pročitaš i na skali od 1 **(nikada ili gotovo nikada točno)** do **7 (uvijek ili gotovo uvijek točno)** procijeniš koliko svaki od njih dobro opisuje **TVOJE IDEALNO JA**. Idealno ja odnosi se na to kakva osoba bi ti sam/a želio/la biti u vlastitim očima.

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
1. marljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
2. zabrinut/a	1	2	3	4	5	6	7
3. učinkovit/a	1	2	3	4	5	6	7
4. veseo/la	1	2	3	4	5	6	7
5. organiziran/na	1	2	3	4	5	6	7
6. osjećajan/na	1	2	3	4	5	6	7
7. topao/la	1	2	3	4	5	6	7
8. površan/na	1	2	3	4	5	6	7
9. komunikativan/na	1	2	3	4	5	6	7
10. nepristojan/na	1	2	3	4	5	6	7
11. uglađen/na	1	2	3	4	5	6	7
12. idealističan/na	1	2	3	4	5	6	7
13. pričljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
14. neozbiljan/na	1	2	3	4	5	6	7
15. miran/na	1	2	3	4	5	6	7
16. ugodan/na	1	2	3	4	5	6	7
17. nekonvencionalan/na	1	2	3	4	5	6	7
18. individualac/ka	1	2	3	4	5	6	7
19. napet/a	1	2	3	4	5	6	7
20. privlačnog izgleda	1	2	3	4	5	6	7
21. puno razmišljam	1	2	3	4	5	6	7
22. nervozan/na	1	2	3	4	5	6	7

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
23. temeljit/a	1	2	3	4	5	6	7
24. nježan/na	1	2	3	4	5	6	7
25. šarmantan/na	1	2	3	4	5	6	7
26. pametan/na	1	2	3	4	5	6	7
27. lijen/a	1	2	3	4	5	6	7
28. šutljiv/a	1	2	3	4	5	6	7

TRAŽENO JA RODITELJA

UPUTA:

Molimo te da još jednom pažljivo pročitaš donji niz pridjeva i na skali od 1 **(nikada ili gotovo nikada točno)** do **7 (uvijek ili gotovo uvijek točno)** procijeniš koliko svaka od njih dobro opisuje tvoje **TRAŽENO JA OD STRANE RODITELJA**. Traženo ja odnosi se na to kakva osoba **TVOJI RODITELJI** očekuju da **TI** budeš.

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
1. marljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
2. zabrinut/a	1	2	3	4	5	6	7
3. učinkovit/a	1	2	3	4	5	6	7
4. veseo/la	1	2	3	4	5	6	7
5. organiziran/na	1	2	3	4	5	6	7
6. osjećajan/na	1	2	3	4	5	6	7
7. topao/la	1	2	3	4	5	6	7
8. površan/na	1	2	3	4	5	6	7
9. komunikativan/na	1	2	3	4	5	6	7
10. nepristojan/na	1	2	3	4	5	6	7
11. uglađen/na	1	2	3	4	5	6	7
12. idealističan/na	1	2	3	4	5	6	7
13. pričljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
14. neozbiljan/na	1	2	3	4	5	6	7
15. miran/na	1	2	3	4	5	6	7
16. ugodan/na	1	2	3	4	5	6	7
17. nekonvencionalan/na	1	2	3	4	5	6	7
18. individualac/ka	1	2	3	4	5	6	7
19. napet/a	1	2	3	4	5	6	7
20. privlačnog izgleda	1	2	3	4	5	6	7
21. puno razmišljam	1	2	3	4	5	6	7
22. nervozan/na	1	2	3	4	5	6	7

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
23. temeljit/a	1	2	3	4	5	6	7
24. nježan/na	1	2	3	4	5	6	7
25. šarmantan/na	1	2	3	4	5	6	7
26. pametan/na	1	2	3	4	5	6	7
27. lijen/a	1	2	3	4	5	6	7
28. šutljiv/a	1	2	3	4	5	6	7

TRAŽENO JA PRIJATELJA (GRUPE VRŠNJAKA)

UPUTA:

Konačno, molimo te da pažljivo pročitaš donje pridjeve i na skali od 1 **(nikada ili gotovo nikada točno)** do **7 (uvijek ili gotovo uvijek točno)** procijeniš koliko svaki od njih dobro opisuje tvoje **TRAŽENO JA OD PRIJATELJA**. U ovom slučaju, traženo ja odnosi se na to kakva osoba **TVOJI PRIJATELJI (GRUPA VRŠNJAKA)** očekuju da **TI** budeš.

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
1. marljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
2. zabrinut/a	1	2	3	4	5	6	7
3. učinkovit/a	1	2	3	4	5	6	7
4. veseo/la	1	2	3	4	5	6	7
5. organiziran/na	1	2	3	4	5	6	7
6. osjećajan/na	1	2	3	4	5	6	7
7. topao/la	1	2	3	4	5	6	7
8. površan/na	1	2	3	4	5	6	7
9. komunikativan/na	1	2	3	4	5	6	7
10. nepristojan/na	1	2	3	4	5	6	7
11. uglađen/na	1	2	3	4	5	6	7
12. idealističan/na	1	2	3	4	5	6	7
13. pričljiv/a	1	2	3	4	5	6	7
14. neozbiljan/na	1	2	3	4	5	6	7
15. miran/na	1	2	3	4	5	6	7
16. ugodan/na	1	2	3	4	5	6	7
17. nekonvencionalan/na	1	2	3	4	5	6	7
18. individualac/ka	1	2	3	4	5	6	7
19. napet/a	1	2	3	4	5	6	7
20. privlačnog izgleda	1	2	3	4	5	6	7
21. puno razmišljam	1	2	3	4	5	6	7
22. nervozan/na	1	2	3	4	5	6	7

	Nikada ili gotovo nikada točno						Uvijek ili gotovo uvijek točno
23. temeljit/a	1	2	3	4	5	6	7
24. nježan/na	1	2	3	4	5	6	7
25. šarmantan/na	1	2	3	4	5	6	7
26. pametan/na	1	2	3	4	5	6	7
27. lijen/a	1	2	3	4	5	6	7
28. šutljiv/a	1	2	3	4	5	6	7

7.2 Skala socijalne anksioznosti (Liebowitz Social Anxiety Scale -LSAS-SR; Liebowitz, 1987)

Ovaj upitnik mjeri ulogu koju socijalna anksioznost igra u tvom životu kroz različite životne situacije. Pročitaj pažljivo svaku situaciju i odgovori na dva (2) pitanja vezana uz tu situaciju. Prvo pitanje se odnosi na to koliko pojedina situacija u tebi izaziva strah/anksioznost. Drugim se pitanjem pita koliko često izbjegavaš naći se u takvoj situaciji.

1. Ako naiđeš na situaciju u kojoj se dosad nisi našao/la, molimo te da zamisliš „što bi bilo da se nađeš u takvoj situaciji?“ te potom probaj procijeniti stupanj u kojem bi osjećao/la strah u takvoj situaciji.

	STRAH / ANKSIOZNOST			
	Nema ga	Mali	Srednji	Jak
1. Telefoniranje u javnosti	1	2	3	4
2. Sudjelovanje u malim grupama	1	2	3	4
3. Objedovanje na javnim mjestima	1	2	3	4
4. Pijenje s drugima na javnim mjestima	1	2	3	4
5. Razgovor s osobama koje predstavljaju državu (vlast) poput policije, sudstva i sl.	1	2	3	4
6. Gluma, izvođenje ili držanje govora ispred publike	1	2	3	4
7. Odlazak na zabavu	1	2	3	4
8. Rad dok te drugi promatraju	1	2	3	4
9. Pisanje dok te drugi promatraju	1	2	3	4
10. Pozivanje telefonom nekoga koga dobro ne poznaješ	1	2	3	4
11. Razgovor s ljudima koje dobro ne poznaješ	1	2	3	4
12. Upoznavanje nepoznatih ljudi	1	2	3	4
13. Mokrenje u javnom zahodu	1	2	3	4
14. Ulazak u prostoriju dok ostali već sjede	1	2	3	4
15. Biti u centru pažnje	1	2	3	4
16. Izražavanje vlastitog mišljenja na sastanku	1	2	3	4
17. Pisanje testa/ispita	1	2	3	4
18. Izražavanje neslaganja ili neodobravanja ljudima koje dobro ne poznaješ	1	2	3	4
19. Gledanje u oči ljude koje dobro ne poznaješ	1	2	3	4
20. Davanje izvještaja skupini	1	2	3	4

	STRAH / ANKSIOZNOST			
	Nema ga	Mali	Srednji	Jak
21. „Zbariti“ curu ili dečka za jednu noć	1	2	3	4
22. Vraćanje namirnica u dućan	1	2	3	4
23. Priređivanje zabave	1	2	3	4
24. Odolijevanje velikom pritisku prodavača da kupiš nešto	1	2	3	4

Ako naiđeš na situaciju u kojoj se dosad nisi našao/la, molimo te da zamisliš „što bi bilo da se nađeš u takvoj situaciji?“ te potom probaj procijeniti koliko bi ju često izbjegavao/la.

	IZBJEGAVANJE			
	Nikada (0%)	Ponekad (1-33%)	Često (34-67%)	Vrlo često (68-100%)
1. Telefoniranje u javnosti	1	2	3	4
2. Sudjelovanje u malim grupama	1	2	3	4
3. Objedovanje na javnim mjestima	1	2	3	4
4. Pijenje s drugima na javnim mjestima	1	2	3	4
5. Razgovor s osobama koje predstavljaju državu (vlast) poput policije, sudstva i sl.	1	2	3	4
6. Gluma, izvođenje ili držanje govora ispred publike	1	2	3	4
7. Odlazak na zabavu	1	2	3	4
8. Rad dok te drugi promatraju	1	2	3	4
9. Pisanje dok te drugi promatraju	1	2	3	4
10. Pozivanje telefonom nekoga koga dobro ne poznaješ	1	2	3	4
11. Razgovor s ljudima koje dobro ne poznaješ	1	2	3	4
12. Upoznavanje nepoznatih ljudi	1	2	3	4
13. Mokrenje u javnom zahodu	1	2	3	4
14. Ulazak u prostoriju dok ostali već sjede	1	2	3	4
15. Biti u centru pažnje	1	2	3	4
16. Izražavanje vlastitog mišljenja na sastanku	1	2	3	4
17. Pisanje testa/ispita	1	2	3	4
18. Izražavanje neslaganja ili neodobravanja ljudima koje dobro ne poznaješ	1	2	3	4

	IZBJEGAVANJE			
	Nikada (0%)	Ponekad (1-33%)	Često (34-67%)	Vrlo često (68-100%)
19. Gledanje u oči ljude koje dobro ne poznaješ	1	2	3	4
20. Davanje izvještaja skupini	1	2	3	4
21. „Zbariti“ curu ili dečka za jednu noć	1	2	3	4
22. Vraćanje namirnica u dućan	1	2	3	4
23. Priređivanje zabave	1	2	3	4
24. Odolijevanje velikom pritisku prodavača da kupiš nešto	1	2	3	4

7.3 Skala samosviđanja i samokompetentnosti (SLCS-R; Tafarodi i Swann, 2001)

U tvrdnjama koje slijede pitat ćemo te o tome kako se najčešće osjećaš. Molimo te da uz niže navedene tvrdnje izraziš svoj stupanj slaganja, na taj način da uz svaku od njih zaokružiš jedan od brojeva koji imaju sljedeće značenje: *1 - izrazito se ne slažem; 2- djelomično se ne slažem; 3 - niti se slažem niti se ne slažem; 4 - djelomično se slažem i 5 - izrazito se slažem*

		izrazito se ne slažem	djelomično se ne slažem	niti se slažem niti se ne	djelomično se slažem	izrazito se slažem
1.	Sklon/sklona sam podcijeniti vlastitu vrijednost.	1	2	3	4	5
2.	Vrlo sam učinkovit/a u stvarima koje radim.	1	2	3	4	5
3.	Osjećam se jako ugodno u pogledu samog/same sebe.	1	2	3	4	5
4.	Gotovo uvijek uspijevam postići ono što pokušam.	1	2	3	4	5
5.	Siguran/sigurna sam u osjećaj vlastite vrijednosti.	1	2	3	4	5
6.	Ponekad mi nije ugodno razmišljati o sebi.	1	2	3	4	5
7.	Imam negativno mišljenje o sebi.	1	2	3	4	5
8.	Ponekad mi je teško postići stvari koje su mi važne.	1	2	3	4	5
9.	Odlično se osjećam s tim što jesam.	1	2	3	4	5
10.	Ponekad se loše nosim s izazovima.	1	2	3	4	5
11.	Nikad ne sumnjam u vlastitu vrijednost.	1	2	3	4	5
12.	Uspješan/na sam u mnogim stvarima.	1	2	3	4	5
13.	Ponekad ne uspijevam ostvariti svoje ciljeve.	1	2	3	4	5
14.	Jako sam talentiran/talentirana.	1	2	3	4	5
15.	Ne poštujem se dovoljno.	1	2	3	4	5
16.	Volio/voljela bih da sam vještiji/ija u svojim aktivnostima.	1	2	3	4	5

7.4 Dopis ravnateljima

Zagreb, 21. veljače 2018.

Poštovani,

obraćamo Vam se s molbom za dopuštenje da u Vašoj ustanovi provedemo istraživanje «Doživljaj sebe i emocionalno stanje učenika, drugih, trećih i četvrtih razreda u odnosu na očekivanja od njihovih roditelja i vršnjaka», koje provodi doktorandica Marija Stamać Ožanić, a pod mentorstvom prof. dr. sc. Željke Kamenov. U istraživanju će sudjelovati učenici i učenice različitih srednjih škola u Zagrebu. Podaci će se prikupljati putem upitnika čije ispunjavanje traje oko 20 minuta.

Molimo Vas da nam pomognete u provedbi ovog istraživanja s dopuštenjem da dođemo na nastavu i provedemo ispitivanje među Vašim učenicima drugog, trećeg i četvrtog razreda, u dogovoru s predmetnim nastavnicima. Prikupljanje podataka bi se odvijalo tijekom 20 – 25 minuta unutar školskog sata, budući da bismo u takvim okolnostima imali pristup najvećem broju učenika te osigurali prikladnu atmosferu za ispunjavanje upitnika.

Nadamo se da ćete nam izaći u susret i time pridonijeti uspješnoj provedbi ovog istraživanja čiji rezultati mogu pomoći za edukaciju i psihološko savjetovanje adolescenata usmjerene na povećanje njihove dobrobiti i zdravijeg funkcioniranja. U slučaju pozitivnog odgovora kontaktirat će Vas doktorandica Marija Stamać Ožanić radi daljnjih dogovora o prikupljanju podataka.

Unaprijed hvala,

Prof. dr. sc. Željka Kamenov
Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu

7.5 Uputa o istraživanju

Poštovani,

Provodimo istraživanje u svrhu izrade doktorske disertacije, u kojem nas zanima kako mlade osobe sebe doživljavaju. Od Vas će se tražiti da odgovorite na pitanja vezana uz percepciju sebe i svoje emocije u svakodnevnom životu.

Istraživanje je u potpunosti anonimno te nigdje na upitnicima nećete trebati upisivati svoje ime i prezime. Od Vas će se od osobnih podataka tražiti jedino spol i dob.

Cijelo ispunjavanje upitnika traje oko trideset minuta i ukoliko želite kasnije možete saznati svoje rezultate (putem e-maila koji će biti na kraju upitnika i pod brojem kojim je označen Vaš upitnik na prvoj stranici).

Sada ću Vam najprije dati obrazac na kojem trebate dati suglasnost za sudjelovanje u istraživanju. Obrasce ću pokupiti kada ih potpišete i spremiti neovisno od upitnika koje ćete dobiti naknadno svaki u svojoj koverti. Nakon ispunjavanja upitnik vratite u kovertu i nakon zatavaranja predajte.
Nemojte zaboraviti prepisati broj sa svog upitnika i e-mail adresu ako će Vas zanimati Vaši rezultati.

7.6 Suglasnost ispitanika

PRISTANAK NA SUDJELOVANJE U ISTRAŽIVANJU

Naziv istraživanja: Provjera Higginsove teorije neusklađenog pojma o sebi kod adolescenata u odnosu na očekivanja roditelja i vršnjaka

Istraživač: Marija Stamać Ožanić, 099 4878-214, mstamac@yahoo.com

Mentor: dr. sc. Željka Kamenov

Svrha istraživanja: Osnovna svrha istraživanja je dovođenje u vezu emocija i slike o sebi kako bi se razjasnila teorijska stajališta te poboljšale mogućnosti rada sa mladima koji traže pomoć vezanu uz bolje funkcioniranje i lakše nošenje s očekivanjima značajnih osoba u svom životu. Po objavi rezultata imat ćete uvid u dobivene zaključke, a i prije se slobodno možete obratiti istraživaču za sva pitanja.

Postupak istraživanja: Tijekom istraživačkog postupka od vas će se tražiti da ispunite upitnik tipa papir-olovka, koji sadrži pitanja o tome kakvo je vaše viđenje vas samih te o emocijama koje doživljavate u svakodnevnom životu. Detaljne upute i način odgovaranja nalaze se u upitniku. U upitnik su uključena i neka pitanja o vašim općim demografskim podacima, odnosno vaša dob i spol, međutim podatak o vašem imenu se u upitniku od vas nigdje ne traži. Molim vas da na pitanja odgovarate što spontanije i što iskrenije možete. Lijepo vas molim da ne izostavite niti jedno pitanje. Ipak ako odlučite da na neka pitanja ne želite odgovoriti, to ne morate učiniti i za to nećete snositi nikakve posljedice.

Rizici, stres, neugoda: Razina stresa i/ili neugode u ovom istraživanju nije veća od one koju doživljavate u vrlo uobičajenim svakodnevnim situacijama. U ovom istraživanju nećete biti izloženi nikakvom specifičnom riziku.

Ostale informacije: Povjerljivost informacija o vašem identitetu je u istraživanju zajamčena. Vaš će upitnik biti kodiran brojem po slučajnom rasporedu, što znači da ne postoji način da se podaci u upitniku povežu s vašim imenom. Pristup podacima imat će samo istraživači. Ako nalazi ovog istraživanja budu javno objavljeni, objavit će se samo za čitavu grupu sudionika, te se neće objavljivati individualni odgovori. Naglašavam da je sudjelovanje u ovom istraživanju dobrovoljno i da imate pravo bez ikakvih posljedica odustati od sudjelovanja ili se iz njega povući. Ako imate neke pritužbe na provedeni postupak ili ste zabrinuti zbog nečega što ste tijekom istraživačkog postupka doživjeli, molimo vas obratite se na etikapsi@ffzg.hr

Daljnjim sudjelovanjem u ovom istraživanju dajete svoj informirani pristanak na ovdje opisane postupke istraživanja.

Papiri sa potpisanim pristankom biti će prikupljeni odmah po potpisivanju i nezavisno od upitnika koje ćete popunjavati.

Pristanak na sudjelovanje u istraživanju_____ (potpis)

.

7.7 Objašnjenje svrhe istraživanja

OBJAŠNJENJE SVRHE ISTRAŽIVANJA

Zahvaljujemo vam na sudjelovanju u istraživanju kojim ste pridonijeli izradi doktorske disertacije te spoznajama vezanim uz sliku o sebi, depresivnost, socijalnu anksioznost i samopoštovanje. Dovođenjem u vezu ovih pojmova proširit će se neke postojeće teorije i u slučaju potvrde naših pretpostavki doći do novih spoznaja kojima će se moći pomoći mladima kako bi bolje funkcionirali i lakše se nosili s očekivanjima značajnih osoba u svom životu.

Ukoliko ćete željeti saznati svoje rezultate u vezi vlastite slike o sebi ili rezultate cjelokupnog istraživanja slobodno se obratite na e-mail adresu: mstamac@yahoo.com

Za dobivanje informacija o vlastitim rezultatima trebate prepisati broj sa prve stranice (BROJ UPITNIKA) jer će se pod tim brojem voditi vaši rezultati, s obzirom da su anonimni.

Hvala na suradnji!

8 LITERATURA

1. Allen, N., B. i Sheeber, L., B. (2009). *Adolescent emotional development and the emergence of depressive disorders*, New York, Cambridge University Press.

2. Amico, K. R., Bruch, M. A., Haase, R. F., i Sturmer, P. J. (2004). Trait shyness, actual-ought self-discrepancy and discomfort in social interaction. *Personality and Individual Differences*, 36(7), 1597-1610.

3. Arlin, P. K. (1982). A multitrait-multimethod validity study of a test of formal reasoning. *Educational and Psychological Measurement*, 42(4), 1077-1088.

4. Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija (četvrto izdanje).* Mate, Zagreb.

5. Babel K. S. (2003). The reliability and the convergent/ discriminant and criterion related validity of three methods for measuring self discrepancy. *Virginia consortium program in Clinical Psychology.*

6. Bak, W. (2014). Self-standards and self-discrepancies. A structural model of self-knowledge. *Current Psychology*, 33(2), 155-173.

7. Bak, W. (2015). Possible Selves: Implications for Psychotherapy. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 13(5), 650-658.

8. Bandura, A. (1978). The self system in reciprocal determinism. *American psychologist*, 33(4), 344.

9. Barnes-Holmes, D., Barnes-Holmes, Y., Power, P., Hayden, E., Milne, R. i Stewart, I. (2006). Do you really know what you believe? Developing the Implicit Relational Assessment Procedure (IRAP) as a direct measure of implicit beliefs. *The Irish Psychologist*, 32(7), 169-177.

10. Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173.

11. Beck, A. T., Epstein, N., Brown, G., & Steer, R. A. (1988). An inventory for measuring clinical anxiety: psychometric properties. Journal of consulting and clinical psychology, 56(6), 893.

12. Beck, A. T., Steer, R. A. i Brown, G. K. (1987). *Beck Depression Inventory Manual*. The Psychological Corporation. San Antonio, TX, 1996.

13. Beck, A.T., Steer, R. A. i Brown, G.K. (1996). *Manual for the Beck Depression Inventory-II*. San Antonio, TX: Psychological Corporation.

14. Beck, A. T., Steer, R. A. i Brown, G. K. (2011). *Bekov inventar depresije II – priručnik (drugo izdanje)*, Naklada Slap, Jastrebarsko.

15. Bem, D. J. (1972). Self-perception theory. *Advances in experimental social psychology*, 6(1), 1-62.

16. Berk, E. L. (2008). Psihologija cjeloživotnog učenja. Zagreb, Jastrebarsko: Naklada slap.

17. Boldero, J. i Francis, J. (2000). The relation between self-discrepancies and emotion: the moderating roles of self-guide importance, location relevance, and social self-domain centrality. *Journal of Personality and Social Psychology*, *78*(1), 38-52.

18. Boldero, J. M., Moretti, M. M., Bell, R. C. i Francis, J. J. (2005). Self-discrepancies and negative affect: A primer on when to look for specificity, and how to find it. *Australian Journal of Psychology*, *57*(3), 139-147.

19. Bruch, M. A., Rivet, K. M. i Laurenti, H. J. (2000). Type of self-discrepancy and relationships to components of the tripartite model of emotional distress. *Personality and Individual Differences*, *29*(1), 37-44.

20. Budimlija, S. (2006). Slika o sebi i privrženost u ljubavnim odnosima (diplomski rad). *Zagreb, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju*.

21. Cheung, S. K. (1997). Self-discrepancy and depressive experiences among Chinese early adolescents: Significance of identity and the undesired self. *International Journal of Psychology*, 32(5), 347-360.

22. Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem.* Consulting Psychologists Pr.

23. Dacey, J. i Kenny, M.(1994). *Adolescent development*. Boston: Brown&Benchmark.

24. Deming, A. i Lynn, S. J. (2010). Bulimic and depressive symptoms: Self-discrepancies and acceptance. Imagination, *Cognition and Personality*, 30(1), 93-109.

25. Dodig-Ćurković, K., Franić, T., Grgić, M., Radić, J., Ćurković, M., Radić, M., ... i Petek Erić, A. (2013). *Psihopatologija dječje i adolescentne dobi*. Osijek: Svjetla grada.

26. Drake, C. E., Kellum, K. K., Wilson, K. G., Luoma, J. B., Weinstein, J. H. i Adams, C. H. (2010). Examining the implicit relational assessment procedure: Four preliminary studies. *The Psychological Record*, 60(1), 81.

27. Đuranović, M. (2013). Obitelj i vršnjaci u životu adolescenata. *Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, *154*(1-2), 31-46.

28. Eng, W., Heimberg, R. G., Hart, T. A., Schneier, F. R. i Liebowitz, M. R. (2001). Attachment in individuals with social anxiety disorder: The relationship among adult attachment styles, social anxiety, and depression. *Emotion*, 1, 365-380.

29. Fairbrother, N. i Moretti, M. (1998). Sociotropy, autonomy, and self-discrepancy: Status in depressed, remitted depressed, and control participants. *Cognitive Therapy and Research, 22*(3), 279-297.

30. Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human relations*, 7(2), 117-140.

31. Francis, J. J., Boldero, J. M. i Sambell, N. L. (2006). Self-Lines: A new, psychometrically sound,‘user-friendly’idiographic technique for assessing self-discrepancies. *Cognitive therapy and research*, 30(1), 69-84.

32. Fresco, D. M., Coles, M. E., Heimberg, R. G., Liebowitz, M. R., Hami, S., Stein, M. B. i Goetz, D. (2001). The Liebowitz Social Anxiety Scale: a comparison of the

psychometric properties of self-report and clinician-administered formats. *Psychological medicine*, *31*(06), 1025-1035.

33. Gabriel, S., & Gardner, W. L. (1999). Are there" his" and" hers" types of interdependence? The implications of gender differences in collective versus relational interdependence for affect, behavior, and cognition. *Journal of personality and social psychology*, 77(3), 642.

34. Gergen, K. J. (1965). Effects of interaction goals and personality feedback on the presentation of self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1(5), 413.

35. Gramzow, R. H., Sedikides, C., Panter, A. T. i Insko, C. A. (2000). Aspects of self-regulation and self-structure as predictors of perceived emotional distress. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(2), 188-205.

36. Halgin R. P. i Krauss Whitbourne, S. (1994). *Abnormal Psychology*. Hercourt Brace and Company.

37. Hayes, Andrew F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach.* New York, NY: The Guilford Press

38. Heimberg, R. G., Horner, K. J., Juster, H. R., Safren, S. A., Brown, E. J., Schneier, F. R. i Liebowitz, M. R. (1999). Psychometric properties of the Liebowitz social anxiety scale. *Psychological medicine*, *29*(01), 199-212.

39. Heine, S. J. i Lehman, D. R. (1999). Culture, self-discrepancies, and self-satisfaction. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(8), 915-925.

40. Heppen, J. B. i Ogilvie, D. M. (2003). Predicting affect from global self-discrepancies: The dual role of the undesired self. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22(4), 347.

41. Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: a theory relating self and affect. *Psychological review*, 94(3), 319-340.

42. Higgins, E. T. (1999). When do self-discrepancies have specific relations to emotions? The second-generation question of Tangney, Niedenthal, Covert, and Barlow (1998).

43. Higgins, E. T., Bond, R. N., Klein, R. i Strauman, T. (1986). Self-discrepancies and emotional vulnerability: how magnitude, accessibility, and type of discrepancy influence affect. *Journal of personality and social psychology*, 51(1), 5.

44. Higgins, E. T., Klein, R. i Strauman, T. (1985). Self-concept discrepancy theory: A psychological model for distinguishing among different aspects of depression and anxiety. *Social cognition*, 3(1), 51-76.

45. Higgins, E. T., Klein, R. L. i Strauman, T. J. (1987). Self-discrepancies: Distinguishing among self-states, self-state conflicts, and emotional vulnerabilities.

46. Hong, R. Y., Triyono, W. i Ong, P. S. (2013). When being discrepant from one's ideal or ought selves hurts: The moderating role of neuroticism. *European Journal of Personality*, 27(3), 256-270.

47. Ilišin, V. (1999). *Mladi na margini društva i politike*. Alinea.

48. James, W. (1890). *The principles of psychology*, vol. 2. ny, us: Henry holt and company.

49. Jelić, M. (2008). Odnos samopoštovanja i motiva samopoimanja. Neobjavljena doktorska disertacija. *Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.*

50. Jelić, M. (2012). New Findings in Self-Esteem Research: Self-Esteem Security. *Društvena istraživanja*, 21(2 (116)), 443-463.

51. John, W. S. (1995). *Life-span development*.

52. Jokić-Begić, N., Lauri Korajlija, A., Jurin, T. i Evans, C. (2014). Faktorska struktura, psihometrijske karakteristike i kritična vrijednost hrvatskoga prijevoda CORE-OM upitnika. *Psihologijske teme*, 23(2), 265-288.

53. Jugović, I. i Kamenov, Ž. (2008). Razvoj instrumenta za ispitivanje rodnih uloga u adolescenciji. *Suvremena psihologija*, *11*(1), 93-106.

54. Kamenov, Ž. i Jelić, M. (2006). Stability of attachment styles across students' romantic relationships, friendships and family relations. *Review of Psychology*, *12*(2), 115-123.

55. Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić, G. (2010). Mjerenje pubertalnoga sazrijevanja u istraživanjima razvoja adolescenata. *Društvena istraživanja*, 19(6), 933-51.

56. Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić, G. (2011). Doživljaj kompetentnosti u roditeljskoj ulozi i sukobi između roditelja i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 14(1), 17-34.

57. Keresteš, G., Rezo, I. i Ajduković, M. (2019). Links between attachment to parents and internalizing problems in adolescence: The mediating role of adolescents' personality. *Current Psychology*, 1-11.

58. Kernis, M. H., Grannemann, B. D. i Mathis, L. C. (1991). Stability of self-esteem as a moderator of the relation between level of self-esteem and depression. *Journal of personality and social psychology*, 61(1), 80.

59. Key, D. E., Mannella, M., Thomas, A. M. i Gilroy, F. D. (2000). An evaluation of Higgins' self-discrepancy theory and an instrument to test its postulates. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15(3), 303.

60. Kinderman, P. i Bentall, R. P. (1996). Self-discrepancies and persecutory delusions: evidence for a model of paranoid ideation. *Journal of abnormal psychology*, *105*(1), 106.

61. Klarin, M. i Đerđa, V. (2014). Roditeljsko ponašanje i problemi u ponašanju kod adolescenata. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, *21*(2).

62. Klarin, M., Penezić, Z. i Šašić, S. Š. (2014). Socialization influence of parents and peers in childhood. In *Psihološki aspekti suvremene obitelji, braka i partnerstva. Hrvatsko psihološko društvo*; Naklada Slap.

63. Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling*.

64. Kolesarić, V. i Tomašić Humer, J.(2016). *Veličina učinka*. Neobjavljena skripta.

65. Komadina, T., Juretić, J. i Živčić-Bećirević, I. (2013). Uloga socijalne anksioznosti, samootvaranja i doživljavanja pozitivnih emocija u objašnjenju kvalitete prijateljskih odnosa kod studenata. *Psihologijske teme*, *22*(1), 51-68.

66. Kring, A. M., Persons, J. B. i Thomas, C. (2007). Changes in affect during treatment for depression and anxiety. *Behaviour research and therapy*, *45*(8), 1753-1764.

67. Kurtović, A. i Marčinko, I. (2010): Odnos odgojnog stila roditeljstva sa strategijama suočavanja i depresivnošću kod adolescenata, *Klinička psihologija*, 3 (1-2), str.19-43.

68. Lacković-Grgin, K. (1994). *Samopoimanje mladih*. Naklada Slap.

69. Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Naklada Slap.

70. Manzoni, M. L. i Lotar, M. (2011). Simptomi depresivnosti i samoorijentirane kognicije. *Psihologijske teme*, *20*(1), 27-45.

71. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological review*, 50(4), 370.

72. McDaniel, B. L. i Grice, J. W. (2008). Predicting psychological well-being from self-discrepancies: A comparison of idiographic and nomothetic measures. *Self and Identity*, 7(3), 243-261.

73. Medved, A. i Keresteš, G. (2011). Usamljenost u ranoj adolescenciji: spolne i dobne razlike te povezanost sa socijalnim odnosima. *Društvena istraživanja*, 20(2), 457-478.

74. Mennin, D. S., Fresco, D. M., Heimberg, R. G., Schneier, F. R., Davies, S. O. i Liebowitz, M. R. (2002). Screening for social anxiety disorder in the clinical setting: using the Liebowitz Social Anxiety Scale. *Journal of anxiety disorders*, *16*(6), 661-673.

75. Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim znanostima (2. izdanje).* Jastrebarsko: Naklada Slap.

76. Miljković, D. i Rijavec, M. (1997). *Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja*. IEP.

77. Miljković, D. i Rijavec, M. (1998). *Psychology of alternative states of consciousness*.

78. Nikolić, S. i Marangunić, M. (2004). *Dječja i adolescentna psihijatrija*. Školska knjiga.

79. Ozgul, S., Heubeck, B., Ward, J. i Wilkinson, R. (2003). Self-discrepancies: Measurement and relation to various negative affective states. *Australian journal of psychology*, 55(1), 56-62.

80. Penezić, Z. (2006). Zadovoljstvo životom u adolescentnoj i odrasloj dobi. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, (4-5), 643-669.

81. Penezić, Z. i Lacković-Grgin, K.(2001), Važnost razvojnih ciljeva u adolescentnoj, srednjoj i starijoj životnoj dobi. *Radovi–Razdio FPSP*, 40(17), 65-81.

82. Pennington, D. C. i Mlačić, B. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Naklada Slap.

83. Petz, B. (2004). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

84. Philippot, P., Dethier, V., Baeyens, C. i Bouvard, M. (2018). Validation of the Self-Discrepancies Scale (S-DS). A tool to investigate the self in clinical and research settings. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée*, 68(2), 69-77.

85. Phillips, A. G. i Silvia, P. J. (2010). Individual differences in self-discrepancies and emotional experience: Do distinct discrepancies predict distinct emotions?. *Personality and Individual Differences*, *49*(2), 148-151.

86. Phillips, A. G., Silvia, P. J. i Paradise, M. J. (2007). The undesired self and emotional experience: A latent variable analysis. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26(9), 1035.

87. Poljak, M. i Begić, D. (2016). Anksiozni poremećaji u djece i adolescenata. *Socijalna psihijatrija*, *44*(4), 310-329.

88. Putarek, V. i Keresteš, G. (2012). Tko je popularan u ranoj adolescenciji? Povezanost percipirane popularnosti sa spolom i usamljenosti. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(4 (118)), 949-968.

89. Putarek, V. i Keresteš, G. (2016). Self-perceived popularity in early adolescence: Accuracy, associations with loneliness, and gender differences. *Journal of social and personal relationships*, 33(2), 257-274.

90. Radloff, L. S. (1977). The CES-D scale: A self-report depression scale for research in the general population. *Applied psychological measurement*, 1(3), 385-401.

91. Remue, J., De Houwer, J., Barnes-Holmes, D., Vanderhasselt, M. A. i De Raedt, R. (2013). Self-esteem revisited: Performance on the implicit relational assessment procedure as a measure of self-versus ideal self-related cognitions in dysphoria. *Cognition & emotion*, 27(8), 1441-1449.

92. Remue, J., Hughes, S., De Houwer, J. i De Raedt, R. (2014). To be or want to be: Disentangling the role of actual versus ideal self in implicit self-esteem. *PloS one*, 9(9), e108837.

93. Risch, A. K., Buba, A., Steffens, M. i Stangier, U. (2008). Implicit self-esteem in recurrent depression. In *International Journal of Psychology* (Vol. 43, No. 3-4, pp. 433-433). 27 Church Rd, Hove Bn3 2fa, East Sussex, England: Psychology Press.

94. Rodebaugh, T. L., Woods, C. M., Heimberg, R. G., Liebowitz, M. R. i Schneier, F. R. (2006). The factor structure and screening utility of the Social Interaction Anxiety Scale.*Psychological Assessment*, *18*(2), 231.

95. Rogers, C. R. (1959). *A theory of therapy, personality, and interpersonal relationships: As developed in the client-centered framework* (Vol. 3, pp. 184-256). New York: McGraw-Hill.

96. Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton university press.

97. Rubin, E. C., Cohen, R., Houston, D. A. i Cockrel, J. (1996). Children's self-discrepancies and peer relationships. *Social cognition*, 14(1), 93.

98. Rudan, V. i Tomac, A. (2009). Depresija u djece i adolescenata, *Medicus*, 18 (2), str. 173-179.

99. Rytwinski, N. K., Fresco, D. M., Heimberg, R. G., Coles, M. E., Liebowitz, M. R., Cissell, S., Stein, M. D. i Hofmann, S. G. (2009). Screening for social anxiety

disorder with the self-report version of the Liebowitz Social Anxiety Scale. *Depression and anxiety*, *26*(1), 34-38.

100. Sawdon, A. M., Cooper, M. i Seabrook, R. (2007). The relationship between self-discrepancies, eating disorder and depressive symptoms in women. *European Eating Disorders Review*, 15(3), 207-212.

101. Scott, L. i O'Hara, M. W. (1993). Self-discrepancies in clinically anxious and depressed university students. *Journal of abnormal psychology*, *102*(2), 282-287.

102. Spielberger, C. D., Gorsuch, R. L., Lushene, R., Vagg, P. R. i Jacobs, G. A. (1983). *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (Form Y)*. Mind Garden. Palo Alto, CA.

103. Stamać Ožanić, M. (2007). *Neusklađeni pojam o sebi kao osnova za sklonost depresivnosti ili samohendikepiranju osoba s neadaptivnim atribucijskim stilom.* Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

104. Stangier, U., Clark, D. M. i Ehlers, A. (2009). *Socijalna fobija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

105. Stevens, E. N., Bardeen, J. R., Pittman, L. D. i Lovejoy, M. C. (2015). The Interactive Effect of Individual Differences in Goal Strength and Self-Discrepancies: Examining Negative Affective Outcomes. *Journal of Social and Clinical Psychology*, *34*(2), 161-180.

106. Stevens, E. N., Holmberg, N. J., Lovejoy, M. C. i Pittman, L. D. (2014). When do self-discrepancies predict negative emotions? Exploring formal operational thought and abstract reasoning skills as moderators. *Cognition & emotion*, *28*(4), 707-716.

107. Strauman, T. J. (1989). Self-discrepancies in clinical depression and social phobia: Cognitive structures that underlie emotional disorders?. *Journal of Abnormal Psychology*, 98(1), 14.

108. Strauman, T. J. (1990). Self-guides and emotionally significant childhood memories: A study of retrieval efficiency and incidental negative emotional content. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(5), 869.

109. Strauman, T. J. (1992). Self-guides, autobiographical memory, and anxiety and dysphoria: Toward a cognitive model of vulnerability to emotional distress. *Journal of abnormal psychology*, 101(1), 87.

110. Strauman, T. J. (1996). Stability within the self: A longitudinal study of the structural implications of self-discrepancy theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, *71*(6), 1142.

111. Strauman, T. J. i Higgins, E. T. (1987). Automatic activation of self-discrepancies and emotional syndromes: when cognitive structures influence affect. *Journal of personality and social psychology*, 53(6), 1004.

112. Strauman, T. J. i Higgins, E. T. (1988). Self-discrepancies as predictors of vulnerability to distinct syndromes of chronic emotional distress. *Journal of Personality*, *56*(4), 685-707.

113. Strauman, T. J., Higginsm E. T., Vookles, J., Berenstein, V. i Chaiken, S. (1991). Self-discrepancies and vulnerability to body dissatisfaction and disordered eating. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 946-956.

114. Tafarodi, R. W. i Swann Jr, W. B. (1995). Self-linking and self-competence as dimensions of global self-esteem: initial validation of a measure. *Journal of personality assessment*, *65*(2), 322-342.

115. Tafarodi, R. W. i Swann, W. B. (2001). Two-dimensional self-esteem: Theory and measurement. *Personality and individual Differences*, *31*(5), 653-673.

116. Tangney, J. P., Niedenthal, P. M., Covert, M. V. i Barlow, D. H. (1998). Are shame and guilt related to distinct self-discrepancies? A test of Higgins's (1987) hypotheses. *Journal of personality and social psychology*, *75*(1), 256-268.

117. Terry-Short, L. A., Owens, R. G., Slade, P. D.i Dewey, M. E. (1995). Positive and negative perfectionism. *Personality and individual differences*, 18(5), 663-668.

118. Thapar, A. et al. (2010). Managing and preventing depression in adolescents, *BMJ Clinical research*, 340 (209), str. 254-258.

119. Vergara-Lopez, C. i Roberts, J. E. (2012). Self-discrepancies among individuals with a history of depression: the role of feared self-guides. *Cognitive therapy and research*, 36(6), 847-853.

120. Vulić-Prtorić, A. (2004): *Depresivnost u djece i adolescenata*, Zadar, Naklada slap.

121. Watson, N. (2001, 2004). *The self-concept questionnaire- personal constructs, self-concept questionnaire- conventional constructs, real-ideal discrepancy abstract measure and real-ought discrepancy abstract measure (computer programs).* Williamsburg, V.A: college of William and Mary.

122. Watson, N., Bryan, B. C. i Thrash, T. M. (2010). Self-discrepancy: comparisons of the psychometric properties of three instruments. Psychological assessment, 22(4), 878.

123. Watson, N., Bryan, B. C. i Thrash, T. M. (2014). Change in self-discrepancy, anxiety, and depression in individual therapy. *Psychotherapy*,*51*(4), 525-534.

124. Wechsler, D. (2008). *Wechsler adult intelligence scale–Fourth Edition (WAIS–IV).* San Antonio, TX: NCS Pearson, 22(498), 816-827.

125. Weilage, M. i Hope, D. A. (1999). Self-discrepancy in social phobia and dysthymia. *Cognitive Therapy and Research*, *23*(6), 637-650.

126. Wittchen, H.U., Fuetsch, M., Sonntag, H., Müller, N. i Liebowitz, M. (2000). Disability and quality of life in pure and comorbid social phobia. Findings from a controlled study. *European Psychiatry*, 15, 46-58.

9 ŽIVOTOPIS

Marija Stamać Ožanić je rođena 8. lipnja 1975. godine u Kutini, Republika Hrvatska. Diplomirala je 2000. godine, a magisterij znanosti stekla je 2007. godine, oboje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na Odsjeku za psihologiju. Akademske godine 2015./2016. upisala je doktorski studij psihologije na istom fakultetu.

Od 2000. do 2003. godine bila je zaposlena u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu kao znanstvena novakinja u grupi za znanost. Od 2003. do danas bavi se istraživanjem u praksi i zaposlena je u Hendal d.o.o., agenciji za istraživanje tržišta i javnog mnijenja. U počecima je radila kao voditeljica projekta te starija voditeljica projekta, potom kao zamjenica predstavnika uprave za kvalitetu, a od 2013. godine kao predstavnica uprave za kvalitetu i direktorica istraživanja s vođenjem tima istraživača, analitičara i koordinatora za prikupljanje podataka kao glavnim zadatkom. Osim nadgledanja vođenja svih istraživačkih projekata u svim fazama istraživačkog procesa u Hendalu, zadužena je za kvalitetu u istraživanju. Stoga je 2007. godine radila na uvođenju te 2018. na reviziji ISO sustava specijaliziranog za istraživanje tržišta (20252:2006; 20252:2015), a 2014. godine revidirala opći sustav kvalitete (ISO 9001:2015). U 2019. godini postaje zadužena i za vođenje projekata sufinanciranih od strane Europske unije.

Uz osnovni profesionalni put u praksi, tijekom studija i čitavog radnog staža pokazuje interes za matičnu struku. Surađivala je s izdavačkom kućom Profil (2002. – 2004.) i Nakladom Slap (2010.). Interes za znanstvenu djelatnost pokazuje kroz aktivno sudjelovanje u psihologijskim ljetnim školama (*A Society in Transition: A Psychological approach*, 1996. godine, *Socijalna percepcija i stavovi prema turistima koji ljetuju na otoku Krku*, 1997. godine, *Psihosocijalni aspekti poticanja međunacionalne tolerancije*, 1998. godine). Obavlja posao demonstratorice na kolegijima Psihologijski praktikum (na trećoj i četvrtoj godini studija), edukaciju iz područja s*tatističkih i istraživačkih metodologija u društvenim znanostima* u okviru Agencije za odgoj i obrazovanje pri Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta (2011.), sudjeluje kao stručna suradnica na psihologijskom praktikumu na 1. i 2. godini studija psihologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu (od 2011. godine do danas) te je recenzent za preliminarne metodološke recenzije časopisa Napredak (od 2019. godine).

Područje znanstvenoga i stručnog interesa su joj kvaliteta u istraživačkom procesu te atribucijski stil i slika o sebi, kao i njihova veza s depresivnošću i socijalnom anksioznošću. Samostalno je objavila jedan znanstveni i jedan stručni rad te u koautorstvu jedan znanstveni rad.

POPIS RADOVA

Znanstveni radovi:

1. Stamać Ožanić, M. (2002). Što (ne) znamo o ličnosti znanstvenika. *Psihologijske teme*. 11(1), 71-80.

2. Omazić, M. A., Vlahov, R. D., i Ožanić, M. S. (2010, January). Headline perception of written mediaamong young leaders. *In An Enterprise Odyssey: From Crisis to Prosperity-Challenges for Government and Business.*

Stručni radovi:

1. Stamać Ožanić, M. (2015). Zadovoljstvo zaposlenika. *Zbornik radova 7. Konferencije o društveno odgovornom poslovanju - DOP*, 2015.